STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:80
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

UTREDNING

ANGÅENDE

VISSA LÄGENHETSUPPLÅTELSER Å KRONOMARK I NORRLANDS FJÄLLTRAKTER

AVGIVEN DEN 31 OKTOBER 1946

STOCKHOLM
1946

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. K.
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Haeggström. 62 s. E.
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m.m. Katalog- o. Tidskriftstryck. 217 s. K.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. E.
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. E.
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus 72 s. Fi.
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Praktiska linjer. Idun. 193 s. E.
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 253 s. E.
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Petterson. 133 s. Jo.
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 132 s. S.
18. P M angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Marcus. 252 s. Jo.
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. Idun. 92 s. Fo.
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. Idun. 361 s. S.
21. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar. Norstedt. 71 s. Ju.
22. Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. Marcus. 144 s. H.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag angående moderskapsbidrag. Beckman. 115 s. S.
24. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. Katalog- o. Tidskriftstryck. 200 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. Norstedt. 37 s. Ju.
26. Betänkande angående tjänstepensionsförsäkringens organisation. Marcus. 71 s. H.
27. Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. vij, 378 s. Fi.
28. Bilagor till betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 95 s. Fi.
29. 1943 års jordbrukstaxeringssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. Marcus. 282 s. 3 bil. Fi.
30. Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. Hæggström. 127 s. E.
31. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 6. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. Idun. 194 s. E.
32. Betänkande med förslag till förordning angående allmänt kyrkomöte m. m. Hæggström. 161 s. E.
33. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. Norstedt. iv, 150 s. H.
34. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 2. Motiv. Norstedt. vj, 441 s. H.
35. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. Idun. 476 s. Fo.
36. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande angående flyktingars behandling. Beckman. 500 s. S.
37. Socialvårdskommitténs betänkande. 13. Förslag angående folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. V. Petterson. 114 s. S.
38. Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. Hæggström. xiij, 504 s. Fö.
39. Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. Idun. 106 s. Jo.
40. Betänkande angående hantverkets och småindustriens befrämjande. Marcus. 192 s. H.
41. Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. Marcus. 430 s. Jo.
42. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 1. Idun. 282 s. Jo.
43. Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. Sv. Tryckeri AB. (2) 105 s. K.
44. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. V. Petterson. 390 s. Fi.
45. Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av ridhästaveln m. m. Norstedt. 94 s. Fö.
46. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 2. Idun. 606 s. Jo.
47. Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. Av L. Nanneson. Idun. 84 s. Jo.
48. 1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. Marcus. 240 s. Fi.
49. Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. Norstedt. 192 s. Ju.
50. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 2. Sv. Tryckeri AB. iv, 216 s. E.
51. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. V. Petterson. 189 s. Fi.
52. Socialvårdskommitténs betänkande. 14. Utredning och förslag angående ålderdomshem m. m. Beckman. 88 s. S.
53. Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. Beckman. 70 s. S.
54. Utredning angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Stockholm. Av E. Schalling. V. Petterson. 254 s. E.
55. Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. Hæggström. 103 s. 4 pl. E.
56. 1944 års skattesakkunniga. 2. Betänkande med förslag angående idrottssammanslutningars beskattning för inkomst. V. Petterson. 198 s. Fi.

(Forts. å omslagets 3:e sida.)

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 80
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

UTREDNING

ANGÅENDE

VISSA LÄGENHETSUPPLÅTELSER Å KRONOMARK I NORRLANDS FJÄLLTRAKTER

Avgiven den 31 oktober 1946

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
468767

Innehållsförteckning

Till KONUNGEN.

Genom Kungl. Maj:ts brev den 28 januari 1944 har åt undertecknad uppdragits att verkställa utredning angående vissa med lapparnas förhållanden sammanhängande spörsmål. Härunder ingår undersökning rörande vissa

bosättningar ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Sagda spörsmål har nu varit föremål för utredningsmannens behandling.

Genom Kungl. Maj:ts remiss den 10 september 1945 har till utredningsmannen för att tagas i övervägande vid fullgörandet av det honom givna uppdraget överlämnats en genom länsstyrelsen i Västerbottens län med eget yttrande till Kungl. Maj:t insänd framställning från Sveriges kronotorpare och kolonistförbund om hjälp åt innehavarna av fjällägenheter. Framställningen avser särskilt bidrag till förbättring av byggnader och odling å lägenheterna samt utdikning av frostförande marker.

Sedan arbetet i den del, varom nu är fråga, slutförts, överlämnas härmed utredning i ämnet, betecknad utredning angående vissa lägenhetsupplåtelser å kronomark i Norrlands fjälltrakter.

Stockholm den 31 oktober 1946.

Underdånigst

LENNART BERGLÖF.

UTREDNING ANGÅENDE VISSA LÄGENHETSUPPLÅTELSER Å KRONOMARK I NORRLANDS FJÄLLTRAKTER

Med stöd av kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker har av Kungl. Maj:t upplåtits ett stort antal jordområden, vilka avsetts skola för sina innehavare utgöra jordbrukslägenheter. Dessa lägenheter pläga benämnas *fjällägenheter.*

Föreliggande utredning omhandlar i främsta rummet nämnda fjällägenheter.

Den 15 september 1945 avgav utredningsmannen betänkande rörande upplåtelse i vissa fall av mark å renbetesfjällen i Jämtlands län. För utvidgning av de områden (renbetesfjäll), vilka vid avvittringen inom Jämtlands län avsatts för lapparnas och renskötselns behov, har av statsmakterna förvärvats ett avsevärt antal i fjälltrakterna belägna hemman och andra fastigheter. Inägorna på dessa fastigheter jämte vissa rättigheter till bete, skogsfång m. m. ha i stor utsträckning upplåtits såsom arrendelägenheter. I berörda betänkande har av utredningsmannen framlagts förslag till reglering av dylika lägenhetsupplåtelser. Arrendelägenheterna i Jämtlands län äro emellertid i olika avseenden likartade med fjällägenheterna. Utredningsmannen har därför haft anledning att vid sin behandling av de senare till jämförelse upptaga de jämtländska lägenheterna för undersökning i vad mån samma bestämmelser böra komma till tillämpning å båda dessa grupper av lägenheter.

Angående olika former av jordupplåtelser i fjälltrakterna

Upplåtelse av jordbrukslägenheter (nybyggen) inom lappmarkerna förekom tidigt. Ingen fick emellertid bosätta sig därstädes och upptaga odlingar utan särskilt tillstånd. Allt ifrån mitten av 1700-talet och intill dess rätten att upptaga nybyggen upphört reglerades dylika upplåtelser genom kungl. reglementet den 24 november 1749 för dem, som antingen redan bo och bygga i Lappland eller ock hädanefter till landets uppbrukande därstädes sig nedsätta vilja. Tillämpningen av sagda reglemente bortföll, vad angår fjälltrakterna, i samband med odlingsgränsens tillkomst i slutet av

1860-talet samt beträffande övriga delar av lappmarkerna först sedan avvittringarna genomförts.

Enligt bestämmelserna i lappmarksreglementet skulle den, som ville slå sig ned och upptaga nybruk på någon tjänlig plats, först anmäla sig hos landshövdingen och anhålla om tillstånd därtill. Landshövdingen lät genom kronofogde, länsman och två nämndemän verkställa syn och undersökning rörande den till nybruk uppgivna platsens beskaffenhet med avseende å jordmånen, huruvida denna vore duglig och om den tilltänkta odlingen lände någon till förfång. Meddelades tillstånd till nybygge, ålåg det innehavaren att senast inom två år ha påbörjat uppförandet av hus samt jordens uppodlande. I annat fall hade han förverkat tillståndet. Med avseende å odlingsskyldighetens fullgörande må nämnas huru därom stadgades, att ej någon finge räkna sig ha uppodlat och nedlagt arbete å sådana ställen, varest han upprest en eller annan höstack, hässja eller lada till inrymmande av det hö och foder, som själva naturen utan dikning och rothuggning gåve. För uppodlad skulle den trakt och lägenhet anses, som genom kärrs och mossars utdikande samt träds barkande och rothuggande gjorts nyttig och brukbar till åker och äng.

I lappmarksreglementet omtalas även lappallmogen; och givas föreskrifter angående skyddandet av särskilda deras rättigheter.

Genom avvittringsförfattningarna gåvos sedermera bestämmelser angående tilldelande av områden, inbegripet skogsanslag, åt de i lappmarken belägna hemmanen och nybyggena. Dessa hade förut allenast haft rätt till det vid fastighetens tillkomst upplåtna odlingsområdet samt att till husbehov nyttja kronans skog ävensom bedriva fiske och i viss utsträckning jakt.

I avvittringsförfattningarna meddelades tillika stadganden rörande upplåtande av nybyggen i samband med avvittringen.

Den första avvittringsförfattningen, som gällde lappmarkerna, var Kungl. Maj:ts stadga den 13 december 1850 för avvittring och skattläggning i Luleå lappmark. Förutom bestämmelser rörande hemmanens och nybyggenas utbrytande förordnades, att avvittring enligt stadgan skulle avse att urskilja och bestämma de delar av Lappmarken, där tillsvidare anläggningar av nybyggen icke finge äga rum, utan lappallmogen skulle äga oinskränkt rätt till bete för sina renar. Såsom dylika områden av en socken angivas de, vilka kunde vara mest behövliga för renbete och mindre förmånliga till nybyggesanläggningar.

Av skäl, som icke hade något att göra med lappfrågan, trädde nämnda stadga redan 1861 ur kraft utan att ha kommit till tillämpning. Den efterföljdes av Kungl. Maj:ts stadga den 30 maj 1873, som upptog föreskrifter rörande avvittring i Västerbottens och Norrbottens läns samtliga lappmarker.

Redan före tillkomsten av 1873 års avvittringsstadga hade emellertid avgörande träffats rörande fastställandet av en gräns mellan den del av lappmarkerna, där odling ansåges kunna med framgång bedrivas, och den egentliga fjällbygden, vilken med därinom belägna dalsträckningar finge upplåtas såsom renbetesland. Vid 1867 års riksdag hade väckts en motion i

frågan. Riksdagen fann för sin del saken särdeles behjärtansvärd, enär en gräns sådan som den föreslagna vore av stor vikt och betydelse ej blott för skyddande av lapparnas och nybyggarnas ömsesidiga rättigheter och förebyggande av tvister dem emellan utan även till förekommande av nybyggens anläggande i trakter helt och hållet otjänliga för kultur. Riksdagen hemställde därför, att Kungl. Maj:t ville låta tillse om och på vad sätt en gräns emellan den egentliga fjällbygden och den till odling tjänliga delen av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker kunde provisionellt bestämmas, intill dess genom avvittringen dessa förhållanden blivit slutligen ordnade.

Med anledning av riksdagens berörda hemställan utfärdade Kungl. Maj:t det bekanta brevet den 13 december 1867 angående uppdragandet av en provisionell gräns mellan lappmarkernas kulturland och fjällbygd. Häri förordnades, att en gränslinje emellan den egentliga fjällbygden och den till odling tjänliga delen av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker skulle i det av riksdagen antydda ändamål provisionellt bestämmas; att anläggning av nybyggen ovanför denna gränslinje tillsvidare och intill dess allmän avvittring skett i de socknar, genom vilka gränslinjen komme att sträcka sig, icke finge av Kungl. Maj:ts befallningshavande beviljas; att, då nybyggen som redan vore anlagda ovanför den blivande fjällgränsen bleve på grund av åsidosatt byggnads- och odlingsskyldighet åbolediga, desamma borde återläggas till allmänna kronomarker; samt att det ovanför fjällgränsen belägna området, för så vitt det icke redan med behörigt tillstånd innehades av enskilda, finge upplåtas till renbetesland åt lappar och andra renägare.

Med stadgandena i 1867 års brev torde ha åsyftats, att det område, som betecknades såsom den egentliga fjällbygden, skulle så tillvida vara förbehållet lapparna, att allenast efter Kungl. Maj:ts i dispensväg givna särskilda beslut markupplåtelse från det allmännas sida skulle kunna ifrågakomma därstädes.

Avvittringsstadgan av 1873 har legat till grund för avvittringen i alla socknarna inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Rörande fastställandet av en odlingsgräns föreskrevs här, att vid avvittringen en gräns skulle bestämmas emellan de delar av lappmarken, som vore tjänliga för odling, och den mark, där nybyggesanläggningar icke vidare finge tillåtas. Enligt tillägg den 13 juli 1883 till stadgan skulle förslag till sådan gräns av avvittringsmannen, sedan lapparna och den jordbrukande befolkningen inom socknen blivit hörda, ingivas till länsstyrelsen, som jämte eget yttrande skulle insända förslaget till Kungl. Maj:ts prövning. Rörande skydd av lapparnas renbetesrättigheter intagas även i övrigt särskilda bestämmelser i stadgan. Efter den allmänna avvittringens fullbordande finge nybyggen upplåtas endast på odisponerad mark inom de till odling tjänliga delarna av lappmarkerna. Dylika nybyggen skulle utbrytas genom särskilda avvittringsåtgärder.

Genom särskilda Kungl. Maj:ts brev 1884, 1886 och 1890 fastställdes sockenvis en definitiv odlingsgräns inom lappmarken i dess helhet.

Beträffande avvittringen ovan odlingsgränsen gåvos särskilda bestämmelser

i Kungl. Maj:ts skrivelse den 18 november 1892. Häri medgavs, att hemman och lägenheter ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län, vilka beviljats till anläggning före utfärdandet av Kungl. Maj:ts brev den 13 december 1867 angående bestämmandet av en provisionell gräns mellan lappmarkernas i nämnda län kulturland och fjällbygder och för vilka vid upplåtelserna möjligen meddelade föreskrifter i fråga om jordens hävd m. m. blivit fullgjorda, skulle, beträffande Norrbottens län i den mån sådant icke redan skett, genom avvittring få sig tilldelade nödiga områden från kronans marker. Vidkommande denna avvittring skulle 1873 års avvittringsstadga med däri gjorda ändringar lända till efterrättelse, dock med iakttagande av vissa särskilda föreskrifter.

Rörande skogsanslaget vid avvittringen gjordes en del tillägg genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 20 april 1906.

Emellertid hade i ej ringa utsträckning förekommit, att personer slagit sig ned i trakterna ovan odlingsgränsen utan att utverka tillstånd därtill enligt de för nybyggare gällande bestämmelser. En del av dessa ställen torde ha varit belägna å sådana för jordbruk olämpliga trakter, att nybyggesupplåtelser överhuvud ej kunde medgivas. Tillika förelåg fall, då innehavare av vederbörligen upptagna nybyggen icke fullgjort dem åliggande byggnads- eller odlingsskyldighet, vadan vid avvittringen områdestilldelning icke kunnat ske. För att bringa ordning i dessa förhållanden medgavs senare möjlighet till legalisering i viss ordning av dylika s. k. inhysingslägenheter i samband med avvittringen ovan odlingsgränsen, där denna avvittring icke redan avslutats. I kungörelsen den 5 juni 1909, innefattande ytterligare föreskrifter angående avvittringen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, stadgades härutinnan att, där å lägenhet ovan odlingsgränsen, som blivit utan vederbörligt tillstånd anlagd eller för vilken vid upplåtelsen meddelade föreskrifter angående byggnads- eller odlingsskyldighet icke blivit behörigen fullgjorda, innehavare verkställt sådana arbeten eller eljest nedlagt sådana kostnader, att han efter prövning av länsstyrelsen funnes vara förtjänt att vid lägenheten bibehållas, samt länsstyrelsen prövade detta kunna tillåtas utan åsidosättande av vederbörande ägares eller åbors eller av nomadlapparnas intressen, skulle åt lägenheten vid avvittringen i mån av tillgång utläggas särskilt område av såväl inägor som husbehovsskog.

Det visade sig, att endast ett jämförelsevis litet antal dylika olagligen tillkomna lägenheter voro av beskaffenhet att kunna vid avvittringen med äganderätt upplåtas åt sina innehavare och utbrytas såsom självständiga lägenheter (frälsetorp). Innehavarna även å de bosättningar, som icke fingo sin ställning ordnad, höllo sig dock i allmänhet kvar å sina lägenheter, vilka sålunda alltjämt kommo att bestå.

Renbeteslagarna bygga på 1867 års brev och det skydd, som genom avvittringsförfattningarna givits lapparna. Genom sagda lagar bekräftas lapparnas gamla rätt att inom lappmarkerna och vissa därintill gränsande områden få

använda sig av land och vatten till underhåll för sig och renarna. Rörande ordningen för utövandet av nämnda rätt givas regler. I trakterna ovan odlingsgränsen äga lapparna särskilda, större rättigheter. Alla de kronomarker, som äro där belägna och icke disponerats för särskilda ändamål, benämnas i 1928 års nu gällande renbeteslag, liksom även i därförinnan tillämpad lag, områden anvisade för lapparnas uteslutande begagnande.

Jämlikt nämnda lag må, om så kan ske utan skada eller intrång för lapparna, å sagda områden av länsstyrelsen upplåtas bete, slåtter, grustäkt eller andra därmed jämförliga nyttigheter ävensom jakt, fiske och inägor. Avgälderna för dessa upplåtelser skola användas till förmån för lapparna. Endast upplåtelser med nyttjanderätt ifrågakomma.

Vad i samband med avvittringen och i renbeteslagarna bestämts rörande lapparnas skyddande mot upplåtelser ovan odlingsgränsen synes sedermera i viss mån ha förbisetts. I Kungl. Maj:ts skrivelse den 29 maj 1891 (SFS nr 29) angående upplåtande av odlingslägenheter (skogstorp) å kronoparker i Norrbottens län undantogos sålunda ej kronoparkerna ovan odlingsgränsen från dylika upplåtelser. Genom de nya bestämmelser rörande upplåtande av odlingslägenheter (skogstorp), som gåvos genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 27 maj 1904 (SFS nr 21 s. 4), kunde upplåtelse av lägenheter ske å kronoparker i såväl Norrbottens som Västerbottens län. Ej heller här intogs förbud mot upplåtelser ovan odlingsgränsen.

Sedermera ersattes sistnämnda bestämmelser av en kungörelse den 18 juni 1909 (nr 69) angående upplåtande av odlingslägenheter å kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen. Vid förarbetena till denna kungörelse var frågan om upplåtelser ovan odlingsgränsen föremål för uppmärksamhet. I det betänkande, som den 27 oktober 1904 avgavs av den s. k. norrlandskommittén, ifrågasatte kommittén möjligheten av upplåtelser av odlingslägenheter å två slag av mark, nämligen kronoparker och oavvittrad mark. Enligt kommitténs mening borde emellertid upplåtelser medgivas endast å kronoparkerna. Emot upplåtelser å oavvittrad mark, varav tillgång funnes endast ovan odlingsgränsen, ansåg kommittén tala, bland annat, att denna mark syntes vara erforderlig till utrymme åt lapparna. Emellertid kunde det enligt kommitténs mening sägas, att frågan, var odlingsgränsen borde gå, kommit i ett något förändrat läge, där t. ex. järnvägskommunikation uppstått eller mera betydande gruvsamhällen eller industriella anläggningar kommit till stånd. Kommittén inskränkte sig emellertid till det uttalande, att det syntes böra tagas i övervägande, om man icke borde i vissa fall tillåta och befrämja odlingslägenheters upptagande även ovanför odlingsgränsen.

Ett förslag till bestämmelser rörande upplåtelser av odlingslägenheter utarbetades därefter, upptagande dylika upplåtelser endast å kronoparker. I yttrande över förslaget hemställde domänstyrelsen, huruvida upplåtelser ej skulle kunna ifrågakomma jämväl å kronans överloppsmarker.

Vid föredragning av det för riksdagen sedermera framlagda och bifallna förslag, som låg till grund för kungörelsen den 18 juni 1909, förklarade sig chefen för jordbruksdepartementet anse det vara lämpligt att öppna möj-

lighet till upplåtande av odlingslägenheter även å överloppsmarkerna. Dessa voro i huvudsak belägna ovan odlingsgränsen.

Sedan åt dåvarande landshövdingen i Norrbottens län Oscar von Sydow uppdragits att verkställa utredning av lapparnas förhållanden och renskötseln, fäste denne i skrivelse den 9 februari 1914 till Kungl. Maj:t uppmärksamheten på de upplåtelser av skogstorp och odlingslägenheter, som kommit att ske ovan odlingsgränsen. Han anförde bland annat att, huru angeläget det än kunde anses, att de norrländska ödebygderna bleve föremål för odling samt ökad utsikt till bärgning och trevnad i landet därigenom bereddes en idog men fattig befolkning, vore det ej mindre viktigt, att odlingen så vitt möjligt avhölles från trakter, där utsikterna till framgång i stort sett måste ställa sig synnerligen tvivelaktiga, men dess fortskridande däremot sätta i fara intressen, som ur såväl humanitär som nationalekonomisk synpunkt måste anses berättigade. Hade man väl bragts till insikt därom, att inom stora vidder av vårt land den näring, som drives av lapparna, vore den enda, som kunde löna sig och trivas, kunde det ej anses innebära något oberättigat, om staten avhölle sig från att upplåta odlingsmark i just dessa trakter och hänvisade de odlingshågade till de områden, som stode till buds i längre ned belägna delar av lappmarken och i kustlandet, där betingelserna för jordbruket vore gynnsammare och kollisioner med renskötseln jämförelsevis obetydliga. En undantagslös tillämpning av odlingsgränsens princip torde aldrig ha varit åsyftad och syntes i betraktande av den utveckling, som i senare tider ägt rum inom vissa trakter ovan gränsen, ej kunna ifrågakomma. Men vad som måste fasthållas vore, att vid undantags medgivande borde iakttagas största möjliga varsamhet, och att undantagen borde grundas på noggrann och allsidig prövning av de intressen — å ena sidan samfärdselns, industriens eller skogsvårdens och å andra sidan renskötselns — som finge vägas mot varandra.

Landshövdingen von Sydow hemställde, att åtgärder måtte vidtagas för genomförande av sådan ändring i gällande bestämmelser angående upplåtande av odlingslägenheter, att upplåtelse ovan odlingsgränsen finge ifrågakomma allenast, där Kungl. Maj:t i särskilt fall funne synnerliga skäl därtill föreligga och upplåtelsen av Kungl. Maj:t prövades icke kunna lända till förfång för nomadlapparna.

Med föranledande av von Sydows hemställan förordnade Kungl. Maj:t den 20 mars 1914, att upplåtelse av vare sig odlingslägenhet eller slåtter eller annan lägenhet tillsvidare och intill dess Kungl. Maj:t annorlunda föreskreve finge äga rum å kronopark eller överloppsmark ovan odlingsgränsen.

Vid ärendets vidare behandling meddelade domänstyrelsen i yttrande den 11 december 1914, att med stöd av ovanberörda författningar i ämnet av styrelsen ovan odlingsgränsen upplåtits 36 skogstorp och 20 odlingslägenheter i Västerbottens län samt 21 skogstorp och 20 odlingslägenheter i Norrbottens län. I samband med dessa hade utarrenderats vissa slåttermyrar och röjningsmarker, därvid i kontrakten rörande skogstorp rätten till dispositionen av myr- och röjningsslåtter vore intagen i själva huvudkontrakten, un-

der det att vid upplåtelser av odlingslägenheter jämlikt 1909 års kungörelse dylika utarrenderingar skett genom särskilda kontrakt.

I ärendet avläts den 6 april 1915 proposition till riksdagen. Föredragande departementschefen anförde däri bland annat, hurusom statsmakterna icke hade någon anledning att framkalla eller stödja nya bosättningar, där naturliga förutsättningar för desamma ej kunde anses föreligga. Detta torde i stort sett gälla i fråga om bosättningar i de ovan odlingsgränsen belägna delarna av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Visserligen torde man, vad särskilt anginge Västerbottens län, kunna utefter de stora ådalarna och insjöarna i fjällbygden påträffa sträckningar, där jordbruk kunde idkas med en viss framgång och odlingsbar mark ännu återstode odisponerad. Men denna mark syntes till största delen komma att vid den då pågående avvittringen tillfalla hemman och nybyggen, som uppkommit före odlingsgränsens uppdragande, eller sådana sedermera egenmäktigt upptagna s. k. inhysingslägenheter, som jämlikt gällande bestämmelser kunde komma att i sammanhang med avvittringen legaliseras. Om man bortsåge från kronomark, som kunde bliva disponerad i sådan ordning, torde det kunna påstås, att trakterna ovan odlingsgränsen ej i nämnvärd omfattning erbjöde lämpliga odlingstillfällen. De nya lägenheter, som här kunde ifrågakomma, torde i allmänhet ej kunna lämna nödtorftig bärgning åt innehavaren, och då denne vanligen ej heller kunde påräkna avsevärda biförtjänster, komme hans existensmöjligheter ofta nog att bliva beroende av ett stadigvarande eller ofta återkommande understöd från det allmännas sida.

Om det således, fortsätter departementschefen, från socialpolitisk synpunkt måste anses mindre lämpligt att i större omfattning upplåta nya jordbrukslägenheter å ifrågavarande trakter, bleve olämpligheten av dylika upplåtelser ännu mera framträdande, när desamma befunnes starkt hota en näring, för vilken dessa trakter erbjöde goda naturliga förutsättningar, nämligen lapparnas renskötsel. I princip syntes man ock vara någorlunda ense om lämpligheten av att låta de egentliga fjälltrakterna i lappmarken förbehållas fjällapparna och deras renskötsel. Emellertid kunde det ej förnekas, att i särskilda fall statsmakterna och myndigheterna i viss mån saknat blick för innebörden av åtgärder och beslut, varigenom nämnda princip i själva verket blivit starkt rubbad. Härvid åsyftade departementschefen i främsta rummet dels underlåtenheten att i författningarna om upplåtelse av skogstorp och odlingslägenheter å kronomark i de norra länen göra bestämt undantag för kronomark ovan odlingsgränsen och dels den tillämpning, som av vederbörande administrativa myndigheter givits åt dessa författningar.

Beträffande odlingslägenhetsupplåtelser borde enligt departementschefen bestämmelserna ändras och förtydligas, så att inom trakterna ovan odlingsgränsen dylika upplåtelser förekomme endast undantagsvis, och syntes prövningen av dylika upplåtelser böra äga rum hos Kungl. Maj:t.

Vad anginge innehavare av olagligen tillkomna men sedan någon tid hävdade lägenheter, varav ett ganska stort antal då förefunnes i fjälltrakterna, kunde under vissa omständigheter vara önskvärt, om utväg stode till buds att bereda dem någon slags laglig nyttjanderättsupplåtelse.

Departementschefen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att förklara, att vad riksdagen år 1909 beslutat i fråga om grunderna för upplåtande av odlingslägenheter icke skulle äga tillämpning i avseende å områdena ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker samt att nyttjanderättsupplåtelser av mark å dessa trakter i allmänhet icke heller eljest finge vidtagas i annan ordning än som stadgades i 1898 års renbeteslag, dock att på Kungl. Maj:t skulle ankomma att, där i något fall synnerliga skäl förelåge, vidtaga upplåtelse av odlingslägenhet eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark inom samma trakter.

Jordbruksutskottet fann ej anledning till erinran mot förslaget; och blev propositionen bifallen av riksdagen.

Med anledning av vad sålunda förekommit utfärdades Kungl. Maj:ts kungörelse den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtelse av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, upptagande föreskrifter i överensstämmelse med departementschefens ovanberörda hemställan.

Med stöd av denna kungörelse har skett ett stort antal upplåtelser, avseende dels reglering av äldre, olagligen upptagna bosättningar och dels nyanläggningar. De sålunda upplåtna lägenheterna pläga benämnas fjällägenheter.

Kungl. Maj:t har med tillämpning av kungörelsen medgivit upplåtelser av mark även för sommarbostäder, fiske- och jaktstugor, odlingsområden att tilläggas hemman och lägenheter m. m. Dylika upplåtelser ske i allmänhet för kortare tid.

De senare tillkomna författningarna angående upplåtelse av kronotorp, nämligen kungörelsen den 14 juni 1929 (nr 170) angående upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m., som trädde i stället för 1909 års kungörelse om odlingslägenheter, och kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 532) angående upplåtelse av kronotorp, vilken i sin tur ersatte nämnda kungörelse den 14 juni 1929, äga icke tillämpning i trakterna ovan odlingsgränsen.

I kungörelsen den 26 juni 1925 (nr 291) angående allmänna grunder för upplåtande av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna intogs visserligen ej undantag för dylika upplåtelser ovan odlingsgränsen. Upplåtandet av kolonat gjordes emellertid beroende av Kungl. Maj:ts och riksdagens vidare beslut om kolonisationsåtgärders vidtagande. Några upplåtelser av kolonat ovan odlingsgränsen ha icke förekommit. Kungörelsen angående kolonatsupplåtelser har numera upphävts genom 1943 års kungörelse om kronotorp.

Enligt vad som meddelats i Kungl. Maj:ts brev den 18 mars 1932 (i anledning av riksdagens skrivelse rörande vissa punkter i statsverkspropositionen sagda år), har riksdagen medgivit, att Kungl. Maj:t, där så funnes skäligt, ägde ombesörja omföring till fjällägenheter av skogstorp och odlingslägenheter. Dylik omföring har ock förekommit i åtskilliga fall.

I Kungl. Maj:ts brev den 17 juni 1943 (i anledning av riksdagens skrivelse nr 303/1943 avseende upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m.) anföres, att Kungl. Maj:t vill i fråga om av Kungl. Maj:t tidigare medgivna

lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen, efter därom i varje särskilt fall gjord ansökning, till prövning upptaga frågan om medgivande av sådana ändringar i gällande upplåtelsevillkor, som ansluta sig till 1943 års bestämmelser om kronotorp.

Förutom de allmänna upplåtelser av mark och lägenheter, som ovan *odlingsgränsen* må ske jämlikt 1928 års renbeteslag och 1915 års kungörelse, kunna där vissa slag av lägenheter medgivas lappar till upptagande.

Jämlikt 42 § renbeteslagen kan renskötande lapp erhålla tillstånd att, i den mån för renskötselns drivande erfordras, uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad (renlappsbostad). Dylik lägenhet skall förläggas å trakt inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, där lappen äger uppehålla sig med sina renar. Så framt fråga är om byggnad å kronomark, prövas ärendet beträffande byggnad ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen av länsstyrelsen men eljest av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen. I samma ordning prövas enligt 43 § renbeteslagen tillstånd för renskötselberättigad lapp att å kronomark under kronans omedelbara disposition, belägen inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen, upptaga odling av mindre omfattning.

Lapp kan vidare med stöd av Kungl. Maj:ts kungörelse den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. i viss ordning erhålla jordbrukslägenhet eller bostadslägenhet. Upplåtelse av jordbrukslägenhet må ske endast till lapp, som enligt renbeteslagen äger rätt till renskötsel men icke är i tillfälle att utöva denna näring. Bostadslägenhet må sådan lapp erhålla som tidigare deltagit i renskötseln men till följd av minskad arbetsförmåga upphört därmed. Lägenheter av ifrågavarande slag förläggas inom Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län inom sådant område å för ändamålet förvärvad eller kronan eljest tillhörig mark, beträffande vilket Kungl. Maj:t förordnat, att upplåtelser åt lappar där må ske. Upplåtelser kunna sålunda ifrågakomma jämväl ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen. I kungörelsen har gjorts viss ändring genom en kungörelse av den 29 mars 1946 (nr 131).

Erinras må i detta sammanhang, att jämlikt 5 § i 1928 års renbeteslag Kungl. Maj:t må, om visst område å trakt, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar, befinnes oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse, förordna, att sådant område skall undantagas från lapparnas begagnande. Är sålunda undantaget område beläget ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, skall skälig gottgörelse lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötseln. Sådan gottgörelse skall användas till förmån för lapparna. Här är ej fråga om upplåtelse av mark för viss begränsad tid utan om överförande av visst större område från lapparnas och renskötselns disposition till användning för annat ändamål, exempelvis järnvägsdrift och bergverksrörelse.

Å renbetesfjällen i Jämtlands län, inbegripet de fastigheter som av kronan inköpts till renbetesfjällens utvidgning, kunna motsvarande upplåtelser till lappar och andra äga rum som ovan odlingsgränsen, med det undantag att

1915 års kungörelse icke gäller för renbetesfjällen. Lapparnas rätt att förfoga över markerna å sagda fjäll är i vissa avseenden annorlunda än lapparnas rättigheter ovan odlingsgränsen. Renbetesfjällen ha vid avvittringen avsatts för lapparnas personliga bruk på liknande sätt som mark utlagts åt de särskilda hemmanen. Upplåtelse av mark åt enskilda förekom tidigare icke å renbetesfjällen. En jämkning häri skedde, då genom renbeteslagarna infördes möjlighet för länsstyrelsen att, om så kunde ske utan intrång eller skada för lapparna och renskötseln, upplåta slåtter, bete, inägor samt jakt och fiske m. fl. nyttigheter. De inkomster, som härigenom inflöte, skulle emellertid användas till förmån för lapparna.

Inköpen av fastigheter för utökande av renbetesfjällens vid avvittringen starkt beskurna arealer medförde beträffande dessa tilläggsmarker ett nytt förhållande. Å nämnda fastigheter idkades i allmänhet jordbruk. För att inägor och annan brukad jord icke skulle efter kronans förvärv av stamfastigheterna ligga oanvända, blevo dessa områden utarrenderade. I allmänhet övertogos arrendena av de förutvarande ägarna, varefter dessa och deras avkomlingar fortsatt nämnda sitt innehav. I några fall ha å de inköpta fastigheterna upprättats nybruk.

Upplåtelser av de inköpta fastigheternas inägor med hus m. m. ha av länsstyrelsen medgivits med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 22 maj 1891 samt renbeteslagarnas bestämmelser om utarrenderande av vissa nyttigheter. Har fråga varit om upptagande av nybruk, har denna prövats av Kungl. Maj:t, som även avgjort ärenden angående nyttjanderätt till tomtmark, vattenkraftsanläggningar m. m.

Genom kungörelsen den 29 mars 1946 (nr 132) om upplåtelse till lappar av vissa lägenheter å renbetesfjällen i Jämtlands län har kungörelsen den 6 juni 1941 i viss ordning gjorts tillämplig jämväl å de lägenheter, som upptagits å renbetesfjällen före sistnämnda kungörelses ikraftträdande den 1 juli 1941.

Sammanfattas vad ovan anförts rörande de olika slag av upplåtelser, som kunna förekomma ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län samt å renbetesfjällen i Jämtlands län, befinnes, att följande upplåtelseformer tillämpas.

A. *Upplåtelser, som må ske såväl till personer av lapsk stam som till andra svenska medborgare.*

1. Upplåtelser jämlikt 56 § 1928 års renbeteslag av bete, slåtter, inägor, jakt, fiske m. m. Dylika upplåtelser, som prövas av länsstyrelsen, äga rum *ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen.*

2. *Ovan odlingsgränsen* upplåtas av Kungl. Maj:t enligt kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) jordbrukslägenheter (fjällägenheter) ävensom markområden för stugtomter och annat bruk. Nämnda kungörelse gäller ej renbetesfjällen.

3. *På renbetesfjällen* upplåtas dels av länsstyrelsen, med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 22 maj 1891 och 56 § renbeteslagen, äldre brukningsdelar av

inköpta fastigheter och dels av Kungl. Maj:t, enligt beslut i varje särskilt fall, nybruk och mark för tomter m. m.

B. *Upplåtelser, som må ske endast till personer av lapsk stam.*

För upplåtelser av detta slag gälla *samma regler både ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen.*

1. Upplåtelse jämlikt 42 och 43 §§ renbeteslagen åt lapp av renlappsbostad och odling av mindre omfattning.

2. Upplåtelse med stöd av kungörelserna den 6 juni 1941 (nr 484) och den 29 mars 1946 (nr 132) av jordbrukslägenheter eller bostadslägenheter.

Utöver ovannämnda slag av upplåtelser ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen må erinras om de upplåtelser av *skogstorp* och *odlingslägenheter,* som med stöd av bestämmelserna i Kungl. Maj:ts skrivelse den 29 maj 1891 samt kungörelserna den 27 maj 1904 och den 18 juni 1909 medgivits till upptagande ovan odlingsgränsen.

Allmänna upplysningar angående fjällägenheterna och upplåtelsevillkoren för dem

Strax före tillkomsten av 1915 års kungörelse hade en undersökning verkställts, huruvida och i vad mån de talrika lägenheter, som olovligen upptagits inom lappmarkerna (inhysingslägenheter), borde nedläggas såsom hinderliga för renskötseln eller på grund av dåliga förutsättningar för odling eller ringa sådan eller om de vid avvittringen kunde tilldelas särskilda områden av inägor och husbehovsskog för att med äganderätt av sina innehavare besittas såsom frälsetorp (jfr 4 § kungörelsen den 5 juni 1909, innefattande ytterligare föreskrifter angående avvittringen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker).

Undersökningen gav vid handen, att ett flertal av de befintliga lägenheterna ej kunde få vara kvar. Många lägenheter ansågos dock kunna bibehållas på sådana villkor, att de i minsta möjliga mån bleve till förfång för lapparna eller till hinder för en ordnad renskötsel.

Vid undersökningen uppdelades lägenheterna i 1) sådana lägenheter, som ej kunde bibehållas på grund av allt för ringa odling eller emedan de voro till hinder för renskötseln, samt 2) lägenheter, som kunde bibehållas, men med stränga villkor för innehavarna till förekommande av att lägenheterna bleve till hinder för renskötseln.

Antalet lägenheter, som föreslogs till indragning, var högst betydande. Innehades dylik lägenhet av en åldrig person, ansågs dock denne böra få besitta lägenheten med livstids nyttjanderätt samt bekomma ersättning för på lägenheten nedlagda kostnader. Efter innehavarens död skulle lägenheten omedelbart återgå till kronan. Innehavarna av övriga till indragning ifrågasatta lägenheter borde anvisas lämpliga platser, främst nedom odlingsgränsen, för nya lägenheters upptagande. För möjliggörande härav skulle hjälp lämnas

av kronan. Härjämte skulle utgå ersättning för kostnader, som nedlagts på de gamla ställena.

Beträffande de lägenheter, som skulle få vara kvar, ha inga ansetts böra upplåtas med äganderätt. Såsom form för upplåtelsen föreslogs livstidsnyttjanderätt med optionsrätt för arvinge till nytt arrende. Till skydd för lapparna och renskötseln skulle givas bestämda regler.

I samband med avvittringen medgavs emellertid upplåtelse med äganderätt av ett mindre antal lägenheter (frälsetorp).

Återstående lägenheters ställning har därefter prövats i anslutning till bestämmelserna i 1915 års kungörelse. Av de lägenheter, som enligt ovannämnda undersökning skulle få bibehållas, ha ganska många blivit upplåtna såsom fjällägenheter. Men även ett betydande antal, som ansetts böra nedläggas, har reglerats på samma sätt.

Största antalet av de fjällägenheter, som tillkommit jämlikt 1915 års kungörelse, utgöres emellertid av nybruk.

Nuvarande antalet av Kungl. Maj:t upplåtna, under bruk varande fjällägenheter samt tiden för deras första upplåtande framgå av följande tabell:

Län och socken	1915—1920	1921—1925	1926—1930	1931—1935	1936—1940	1941—1945	1946	Summa
Västerbottens län								
Dorotea socken....	4	9	1	1	16	5	—	**36**
Vilhelmina »	8	7	2	8	5	1	—	**31**
Stensele »	—	2	6	5	4	1	—	**18**
Tärna »	6	1	7	6	5	—	—	**25**
Sorsele »	13	2	3	—	7	2	—	**27**
Summa	**31**	**21**	**19**	**20**	**37**	**9**	—	**137**
Norrbottens län								
Arjeplogs socken...	14	11	5	28	9	4	—	**71**
Jokkmokks » ...	11	8	3	6	5	—	—	**33**
Gällivare » ...	6	3	12	5	1	—	—	**27**
Jukkasjärvi » ...	16	2	5	—	3	—	—	**26**
Karesuando » ...	4	—	1	—	—	2	—	**7**
Summa	**51**	**24**	**26**	**39**	**18**	**6**	—	**164**

Såsom tabellen utvisar finnas för närvarande under bruk 301 fjällägenheter, därav i Västerbottens län 137 och i Norrbottens län 164. Under år 1946 har icke skett någon upplåtelse. I Norrbottens län ha under femårsperioden 1941—1945 upplåtelserna varit få. I Jokmokks, Gällivare och Jukkasjärvi socknar ha icke förekommit några. Även inom Västerbottens län ha under samma tidsperiod medgivits ett jämförelsevis ringa antal nya lägenheter.

Utöver ovannämnda ställen har under årens lopp tillstånd lämnats till upptagande av ytterligare ett avsevärt antal lägenheter, vilka emellertid av olika anledningar ej kommit till stånd eller nedlagts. Beträffande Västerbottens län har meddelats, att 13 lägenheter ej tagits i bruk. Ett par lägenheter hade övergivits. Beträffande sex lägenheter hade av vederbörande myn-

digheter meddelats beslut om deras nedläggande. Två lägenheter, som varit upplåtna på innehavarens livstid, hade återfallit till kronan efter innehavarens död, och en lägenhet hade återgått, sedan innehavaren avlidit utan att efterlämna arvingar, som kunnat övertaga lägenheten.

I Norrbottens län ha tre lägenheter nedlagts efter myndighets beslut. En lägenhet har ej tagits i bruk och en har övergivits. 12 lägenheter, upplåtna under åren 1915—1943, ha anmälts såsom obebyggda, vilket torde innebära, att de flesta av dem icke komma att utnyttjas. Sedan å en med livstidsnyttjanderätt upplåten lägenhet innehavaren avlidit, har lägenheten återgått till kronan. Härjämte ha två förutvarande lägenheter sammanslagits till en.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut ha en del lägenheter erhållit utökning av sina områden. Några lägenheter ha tillkommit genom uppdelning av äldre lägenheter.

I några fall ha i Västerbottens län områden utarrenderats såsom odlingsskiften åt innehavare av intill liggande hemman, därvid tillämpats samma upplåtelsevillkor som för fjällägenheterna.

Flera av lägenheterna ha upptagits på platsen för gamla lappvisten.

Av personer av lapsk stam innehavas för närvarande i Västerbottens län 26 lägenheter eller 19 procent och i Norrbottens län 69 lägenheter eller något över 42 procent. Av de i Dorotea socken varande 36 lägenheterna finnes lapsk innehavare endast å en lägenhet, och förhållandet är detsamma beträffande de 18 lägenheterna i Stensele socken. Talrikast förekomma lappar såsom lägenhetsinnehavare inom Arjeplogs sockens fjällområde (motsvarande den del av socknen, som ligger inom södra lappfogdedistriktet i Norrbottens län) samt inom Jokkmokks och Gällivare socknar. I förstnämnda område innehavas av 42 lägenheter 24 av lappar. Motsvarande siffror äro i Jokkmokks socken 33 och 18 samt i Gällivare socken 27 och 15. Särskilt omkring Stora Lulevatten ha talrika lappar slagit sig ned.

Av fjällägenheterna i Västerbottens län ha tidigare 7 varit upplåtna såsom skogstorp och 14 såsom odlingslägenheter. Av dessa omförda lägenheter ligga 17 i Dorotea och 4 i Vilhelmina socken. Inom Norrbottens län ha till fjällägenheter omförts 6 skogstorp och en odlingslägenhet. Fem av de omförda ställena äro belägna i Arjeplogs socken samt ett i vardera av Jokkmokks och Gällivare socknar.

Antalet för närvarande ovan odlingsgränsen i Västerbottens län kvarvarande skogstorp är 12 och odlingslägenheter 9. Motsvarande siffror för Norrbottens län äro resp. 3 och 7. Härutöver har en odlingslägenhet i Gällivare socken tillfälligtvis för 5 år upplåtits på motsvarande villkor som gälla kronotorp.

Såvitt kunnat utrönas, finnas numera icke ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län några lägenheter av jordbrukstyp, vilkas ställning icke blivit reglerad i anslutning till vederbörande författningar.

Såsom förut berörts prövas ansökan om upplåtelse av fjällägenhet av Kungl. Maj:t, som jämväl uttalar sig om villkoren för upplåtelsen.

Vid dylikt ärendes förberedande behandling är ordningen något olika i Västerbottens och Norrbottens län. Sedan ansökan om lägenhetsupplåtelse inkommit samt ärendet vunnit utredning genom länsstyrelsen och lappfogden samt lapparna beretts tillfälle att avgiva yttrande, överlämnas i det förra länet ärendet till Kungl. Maj:t. Bifalles ansökningen, uppdrager Kungl. Maj:t åt länsstyrelsen att med den blivande lägenhetsinnehavaren upprätta förslag till kontrakt. Detta förslag insändes sedermera till Kungl. Maj:t för fastställelse. Ärende från Norrbottens län prövas endast en gång av Kungl. Maj:t. Till länsstyrelsen ingiven ansökan remitteras till lappväsendet för vederbörandes hörande. Såframt framställningen uppenbarligen icke är av beskaffenhet att kunna bifallas, söker lappfogden kontakt med jägmästaren i det revir, där det till lägenhet föreslagna området ligger. Denne och lappfogden eller endera av dem verkställer undersökning på platsen. Befinnes upplåtelse kunna tillstyrkas, utstakas område för lägenheten och upprättas förslag till kontrakt. Ärendet går därefter åter till länsstyrelsen, som med eget yttrande insänder detsamma till Kungl. Maj:t. Bifaller Kungl. Maj:t vid därefter företagen prövning ansökningen, plägar förordnas, att upplåtelsen må ske i huvudsaklig överensstämmelse med kontraktsförslaget och med iakttagande av däri utav Kungl. Maj:t eventuellt fastställda jämkningar.

De villkor, som pläga föreskrivas för upplåtelserna, äro i huvudsak lika för Västerbottens och Norrbottens län, såväl då fråga är om legalisering av äldre lägenheter som vid upplåtelser av nya. Under årens lopp ha dock skett vissa jämkningar i de formulär, som pläga ligga till grund för kontrakten. En och annan olikhet har härvid uppkommit de två länen emellan. De variationer som förekomma äro dock obetydliga.

Beträffande de i kontrakten intagna *villkoren* må här anföras följande.

Upplåtelse av lägenhet sker i regel för en tid av 50 år. I vissa fall har med avseende å lägenheter liggande vid sjöar eller andra vattendrag, vilka i samband med vattenregleringar kunnat väntas bliva föremål för uppdämning, föreskrivits, att för viss del av lägenheten eller eventuellt hela lägenheten skall gälla en kortare arrendetid, vanligen 10 eller 20 år. I sistnämnda fall plägar i Västerbottens län numera stadgas, att arrendatorn icke är berättigad till ersättning för »skada uppkommen genom för det allmänna framdeles möjligen företagen uppdämning av vederbörande vattendrag».

Även i Norrbottens län har i senare kontrakt intagits en liknande bestämmelse. Det har emellertid upplysts, att vattenrättsdomstolen ansett bestämmelsen mindre önskvärd och i anslutning till denna uppfattning, trots förbehållet, utdömt ersättning till lägenhetsinnehavaren för skada å lägenheten genom uppdämning. Med hänsyn härtill avsåge länsstyrelsen att ej vidare föreslå förbehåll i förevarande avseende.

Beträffande några lägenheter har förekommit upplåtelse med livstidsnyttjanderätt.

Storleken av lägenhets areal har plägat regleras efter förhållandena på platsen samt arrendatorns och myndigheternas önskemål. Undersökning rörande tillgång på odlingsjord eller i övrigt rörande förutsättningarna för

jordbruk eller de andra möjligheter, som må förefinnas för innehavaren att vinna utkomst, är ej föreskriven. Givet är emellertid att myndigheterna pläga i sådant avseende lämna vissa upplysningar i ärendet angående upplåtelsen. Särskilda krav uppställas ej heller med avseende å arrendatorns personliga lämplighet såsom innehavare av lägenheten. Även härutinnan verkställes emellertid numera undersökning.

Årligt arrende utgår med belopp, som fastställes för varje lägenhet. Arrendesumman är låg. Den plägar växla mellan 5—20 kronor. Någon gång går den ned till 2 kronor eller stiger till 30 kronor. Normalbeloppet i Västerbottens län angives utgöra 15 kronor. Avgiften synes närmast vara att betrakta såsom given till erinran om, att fråga är allenast om upplåtelse med nyttjanderätt och ej äganderätt. I Västerbottens län skall arrendeavgiften numera betalas till vederbörande landsfiskal och i Norrbottens län till länsstyrelsen. Enligt tidigare bestämmelser skedde inbetalning vid kronouppbördsstämma eller till lappfogden.

Arrendatorn äger att å kronans mark utan avgift erhålla bete för det antal kreatur, som kan födas å lägenheten och ägor, som upplåtas i samband med dess utarrenderande. Förr angavs i kontraktet särskilda gränser för betesområdet. Numera föreskrives endast, att »lägenhetens betesområde är beläget å kronomark i omedelbar anslutning till lägenheten». I kontrakten omtalade särskilda ägor torde i de flesta fall utgöras av naturliga slåtterängar (ströängar). Upplåtelse av dylika ägor sker ej i lägenhetskontrakten utan av länsstyrelsen med stöd av renbeteslagen i särskilda kontrakt. Dock pläga vid upplåtelser på innehavarens livstid även ströängar upptagas i huvudkontraktet.

De för norrbottenslägenheterna numera upprättade kontrakten medgiva arrendatorn även lövtäkt. Det plägar sålunda angivas, att lägenhetens lövtäkts- och betesområde är beläget på angränsande odisponerade kronomark. Lövtäkt får dock icke ske utan anvisning av revirförvaltaren.

Med arrendet följer rätt till husbehovsvirke till lägenhetens åbyggnader samt övrigt behövligt virke och vedbrand.

Jämte andra, vilka enahanda förmån må tillkomma, varmed i främsta rummet avses lapparna, har arrendatorn rätt till jakt å lägenheten med undantag av jakt efter älg. Med denna bestämmelse må jämföras 7 § lagen om rätt till jakt, vari motsvarande regel numera återfinnes såsom allmän föreskrift beträffande vissa slag av lägenheter, däribland fjällägenheter.

Arrendatorn plägar även medgivas rätt att avgiftsfritt begagna sig av kronan tillkommande fiske i vatten, som angivas i kontraktet. I vissa kontrakt har beträffande fiskerätten gjorts det tillägg, att fiskerätten må utövas av arrendatorn själv med tillhjälp av dem som biträda med egendomens skötsel. Denna formulering torde endast innebära ett förtydligande av vad som i allmänhet gäller.

Jakt- eller fiskerätt må ej överlåtas å annan.

Arrendatorn har att ensam sörja för uppförande och reparation av nödiga byggnader å den upplåtna fastigheten. Varder genom hans vållande eller

genom vådeld eller annan olyckshändelse byggnad förstörd eller så skadad, att nybyggnad eller reparation erfordras, ankommer det på arrendatorn att, i den mån han finner lämpligt, verkställa nybyggnads- eller reparationsarbete. Härför äger han ej njuta ersättning av kronan eller fritt virke från kronans skog. Med hänsyn härtill uppmanas arrendatorn att hålla byggnaderna brandförsäkrade.

Å lägenhet må endast efter medgivande av länsstyrelsen uppföras eller inredas mera än ett bostadshus.

Något tvång för arrendatorn att verkställa odlingar å lägenheten kan icke anses inbegripas under formuleringen av de i kontrakten intagna bestämmelserna rörande lägenhetens skötsel. Det föreskrives, att arrendatorn bör vinnlägga sig om att genom odlingar inom det upplåtna området söka å lägenheten bereda nödigt foder åt sina kreatur. I de äldre kontrakten och nuvarande norrbottenskontrakten tillägges, att han förty icke kunde göra sig räkning på att det i sammanhang med lägenhetsupplåtelsen medgivna arrendet av utängar eller andra ägor komme att förnyas. Liksom tidigare stadgas alltjämt, att arrendatorn ej är pliktig att gälda ersättning för vanhävd av jord eller bristande underhåll av byggnader. Kronan å sin sida är ej pliktig att lämna arrendatorn gottgörelse för nybyggnader, förbättringar eller avhjälpande av brister å lägenheten. Till följd härav finge ej av- eller tillträdessyn å någondera sidan äskas. Dessa bestämmelser sätta lägenheten, så vitt gäller dess uppodlande, vid sidan av nyttjanderättslagens stadganden om rätt att kunna uppsäga arrendator vid utebliven odling eller försummelse vid underhåll av utarrenderad fastighets jordbruk.

Enligt de äldre kontrakten skulle arrendatorn svara för skatt och annan allmän tunga, som utgår för lägenhet och enligt lag eljest skulle åligga jordägare. En dylik bestämmelse införes alltjämt vid lägenhetsupplåtelser i Norrbottens län. Däremot har i kontrakten rörande lägenheter i Västerbottens län uteslutits föreskrift om vem som skall betala fastighetsskatten. I praktiken synes på sina håll förekomma, att fastighetsskatten för lägenheten betalas av kronan, ehuru denna skyldighet enligt kontraktet åvilar innehavaren. På andra ställen följes kontraktets regel. Förenämnda avvikande praxis synes ha vunnit godkännande av Kungl. Maj:t. Av domänstyrelsen hade i viss utsträckning utskylder utbetalats för fastigheter, däribland fjällägenheter, vilkas avkastning tillfallit Västerbottens och Norrbottens läns dåvarande lappfonder. I skrivelse den 16 augusti 1932 hemställde styrelsen, att dessa utskylder måtte bliva guldna av respektive fonds medel. Efter det från vederbörande inhämtats yttranden i ärendet, blev framställningen återkallad av styrelsen. Genom beslut den 19 januari 1945 fann Kungl. Maj:t gott låta bero vid sagda återkallelse.

I kontrakten äro intagna bestämmelser till skydd för lapparna och deras näring. Det föreskrives härom, att arrendatorn har att väl taga sig till vara, att icke genom några hans åtgöranden intrång och svårigheter i något avseende beredas flyttlapparna vid utövning av deras renskötsel eller tillgodogörandet av andra dem tillkommande förmåner. Han är ansvarig för, att

ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renarna, är arrendatorn icke berättigad till ersättning, med mindre skadan uppenbarligen härrör av skadebegär från lapparnas sida.

Med hänsyn till renskötseln har tillika upptagits en bestämmelse, att hund icke må hållas å lägenheten. I kontrakten för Norrbottens län göres härutinnan numera det tillägg, att hund kan få innehavas efter tillstånd av lappfogden.

Förutom vad allmän lag i tillämpliga delar innehåller om arrenderätts förverkande, gäller att arrendatorn skall vara lägenheten förlustig, om han eller annan, som vistas å lägenheten, bereder intrång eller svårigheter för lapparna eller renskötseln eller om hund hålles å lägenheten eller, beträffande nämnda norrbottenslägenheter, om detta sker utan tillstånd.

Det är förbjudet för arrendatorn att låta personer, som ej tillhöra hans hushåll, taga stadigvarande uppehåll å lägenheten. Tillika gives föreskrift, att arrendatorn icke själv eller genom andra må tillverka eller tillhandahålla rusdrycker eller sprithaltiga preparat.

Överinseende över lägenheten tillkommer länsstyrelsen. Besiktning må utan föregående tillsägelse hållas å lägenheten av vederbörande jägmästare, kronojägare, lappfogde eller av länsstyrelsen förordnad person.

Angående lägenhetens överlåtande föreskrevs i de äldre kontrakten, att arrendatorn ej finge till annan överlämna arrendet eller till bruk upplåta lägenheten eller del därav, med mindre länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter samtyckte därtill. Numera intages i norrbottenskontrakten, att dylik överlåtelse ej må ske utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Även överlåtelse av äldre kontrakt överlämnas i Norrbottens län till Kungl. Maj:ts godkännande. I västerbottenskontrakten har bestämmelsen om kontraktsöverlåtelse numera uteslutits. Där ej överlåtelse sker av äldre lägenhet, beträffande vilken länsstyrelsen erhållit befogenhet att medgiva sådan, beslutar numera Kungl. Maj:t om överlåtelse jämväl av lägenhet i Västerbottens län.

Dör arrendator under arrendetiden, äger änka eller arvingar att efter vissa regler övertaga arrendet. Bestämmelser givas även för det fall att änka, som övertagit arrendet, ingår nytt gifte.

Vid arrendetidens slut är arrendatorn, så framt han förhållit sig väl, berättigad att erhålla ny upplåtelse för den tid, vartill arrendet förut bestämts, samt på de villkor som varda fastställda, med iakttagande att villkoren väl må med avseende på tidsförhållandena förändras men ej göras väsentligen mera betungande för arrendatorn än de förutvarande. Bland de nya arrendevillkoren skall intagas bestämmelse om rätt till ytterligare upplåtelse på samma tid vid den nya arrendetidens utgång.

Om arrendet vid upplåtelsetidens utgång innehaves av dödsbo, vari finnas bröstarvingar efter arrendatorn, är, så framt de samtliga enas om att någon viss av dem må anmäla sig såsom ny arrendator, denne berättigad till upplåtelse på nyssnämnda villkor.

I de äldre kontrakten föreskrevs att, då arrendet upphörde, arrendatorn

eller hans rättsinnehavare skulle äga att från lägenheten bortföra därå befintliga byggnader, så framt ej kronan ville gälda deras värde. Kunde i sistnämnda fall överenskommelse ej träffas om ersättningens storlek, skulle frågan därom avgöras av skiljemän i föreskriven ordning.

Enligt de kontraktsformulär, som numera användas, skola, då arrendet upphör, å lägenheten befintliga byggnader utan gottgörelse tillfalla kronan.

De odlingsområden, vilka, såsom förut omnämnts, i Västerbottens län upplåtits till innehavare av vissa hemman, omfatta jämförelsevis små arealer (omkring 1 à 2 hektar). De ha, så vitt angår upplåtelsevillkoren, behandlats som självständiga lägenheter. Flera av bestämmelserna passa emellertid föga in på en upplåtelse av allenast odlingsmark att tilläggas en självständig brukningsdel. Så är fallet med stadgandena angående lägenhets bebyggande, rätt till bete utanför området samt till skogsfångst, jakt och fiske m. m. Detta gäller även områdets uppodling. De bestämmelser, som i kontrakten intagas rörande arrendatorns skyldigheter med avseende å jordens brukande, innebära icke tvång för arrendatorn vare sig att uppodla området eller att hålla gjord odling i stånd. En dylik ordning synes föga motsvara upplåtelsens ändamål.

De bidrag, som kunna utgå till innehavare av fjällägenheter för lägenhetens iståndsättande, äro ringa. Han kan erhålla byggnadshjälp. Denna må ej överstiga 500 kronor för varje lägenhet. Bestämmelser härom finnas intagna i Kungl. Maj:ts brev den 11 juni 1926. Bidraget utgår från det å riksstaten, nionde huvudtiteln, upptagna anslaget till odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl.

Härutöver kan i vanlig ordning utbetalas förbättringsbidrag samt nybyggnads- och förbättringslån för bostadsbyggnaden (Kungl. Maj:ts kungörelse den 22 juni 1939, nr 464). Jämlikt kungörelsen den 30 juni 1943, nr 596, angående ändring i nämnda kungörelse utgår förbättringsbidrag med högst 3 000 kronor. Det vill synas, som om härutöver skulle kunna medgivas högst 1 000 kronor för anordnande av ledningar och förbättring av vattentäkt.

Av de till hushållningssällskapens förvaltningsutskotts förfogande ställda medlen för ladugårdsförbättringar ha beviljats bidrag jämväl till fjällägenheter. Med hänsyn till knappheten av sagda medel har detta kunnat ske endast i ringa omfattning.

Med fjällägenheterna jämförliga lägenheter

För en reglering av fjällägenheterna synes vara av intresse att taga del av den ställning vissa med dem jämförliga lägenheter intaga beträffande upplåtelsevillkor och i andra avseenden.

Innehavare av odlingslägenhet *(skogstorp)* upplåten jämlikt Kungl. Maj:ts skrivelse den 29 maj 1891 eller kungörelsen den 27 maj 1904 äger att i viss

ordning erhålla sin lägenhet omförd till sådan odlingslägenhet, varom förmäles i kungörelsen den 18 juni 1909. Alla skogstorpsinnehavare ha dock icke begagnat sig av denna rätt, vadan de äldre bestämmelserna fortfarande komma till användning.

Upplåtelse av skogstorp prövades av domänstyrelsen. Den kunde ske endast så vitt det befanns gagneligt för vederbörande kronoparks vård och bevakning. Å torparen ställdes krav på duglighet och vissa andra personliga egenskaper. En första upplåtelsetid medgavs å högst 20 år. Härunder utgick ej någon avgäld för torpet, och åtnjöt torparen då frihet från utlagor och onera. Innehavare av skogstorp, som väl hävdat detta, har sedermera medgivits erhålla torpet på arrende 50 år (k. kung. 1914, nr 334). Det ålåg torparen att uppodla och bebygga lägenheten. Innehavare av lägenhet upplåten enligt 1891 års brev skulle inom det område av kronoparken, som anvisades honom, utöva tillsyn och bevakning samt på tillsägelse av vederbörande skogstjänsteman och mot skälig ersättning utföra å kronoparken erforderliga arbeten. Sistnämnda bestämmelser bortföllo i 1904 års kungörelse. Torparen ägde i viss ordning uppbära ett kontant belopp av 500 kronor mot skyldighet att, i händelse han av en eller annan anledning bleve skild från lägenheten, avstå densamma utan anspråk på ersättning för å lägenheten nedlagt byggnads- och odlingsarbete. Hade arrendetiden för torpet blivit förlängd till 50 år, skulle innehavaren äga rätt att enligt kungörelsen 1914 erhålla ett med 250 kronor till 750 kronor förhöjt statsbidrag. Efter frihetsårens slut kunde torparen erhålla förnyad upplåtelse å torpet mot viss årlig avgift, som skulle fastställas i förhållande till torpets storlek och beskaffenhet. Enligt 1891 års brev skulle avgälden utgöras medelst dagsverken å kronoparken och jämlikt 1904 års kungörelse i penningar eller, där torparen så önskade, i dagsverken. Torparen ägde att utan avgift från kronoparken erhålla virke till husbehov. Vissa bestämmelser givas om rätt för änka och arvingar efter torpare, som dog före första upplåtelsetidens utgång eller blev oförmögen att fullgöra sina förpliktelser, att övertaga torpet eller överlåta det åt annan. De enligt 1904 års kungörelse något förändrade villkoren kunde vinna tillämpning jämväl med avseende å upplåtelser, som skett enligt 1891 års brev.

Enligt kungörelsen den 18 juni 1909 var en av förutsättningarna för upplåtelse av *odlingslägenhet,* att denna antingen var gagnelig för skogens vård och bevakning eller att den jord, vars upplåtelse begärdes, var belägen i närheten av odlad bygd eller kommunikationsled och att hinder från skogsvårdens synpunkt ej mötte. Upplåtelse skulle ske till mindre bemedlad eller obemedlad person. Vissa personliga kvalifikationer krävdes. Innan jordområde upplätes, skulle genom undersökning visshet inhämtas, att å området funnes tillräcklig för odling lämplig mark. Till varje lägenhet finge ej läggas odlingsmark till större vidd än att lägenheten i uppodlat skick kunde brukas utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft. Upplåtelsen skedde på 50 år med innehavaren förbehållen optionsrätt till förnyat arrende vid arrendetidens slut. Arrenderätten finge överlåtas endast efter domänstyrelsens medgivande. Innehavaren var skyldig att bebygga och uppodla lägenheten. Från

och med det sextonde besittningsåret skulle erläggas en viss årlig avgift, vilken jämlikt den jämkning i de ursprungliga bestämmelserna som skedde genom kungörelsen den 17 oktober 1913 (nr 253) skulle uppgå till 3,6 procent av dels det kapitalvärde lägenheten ansåges äga vid tiden för upplåtelsen, vilket värde för uppodlad och obebyggd lägenhet dock ej finge sättas högre än till 20 kronor för hektar, dels ock den odlingshjälp som, på sätt nedan sägs, skulle utgå. Rörande rätt till virke och vedbrand gällde motsvarande regler som för skogstorp. Det skulle åligga lägenhetsinnehavaren att i viss ordning hålla åbyggnaderna brandförsäkrade. Å område å kronans mark, som för ändamålet anvisades, ägde lägenhetsinnehavaren erhålla nödigt bete för å lägenheten vinterfödda häst- och nötkreatur. Innehavaren skulle äga rätt att av allmänna medel i odlingshjälp erhålla 750 kronor, att utbetalas i viss ordning i förhållande till utförda byggnads- och odlingsarbeten, därvid 500 kronor beräknades belöpa på de förra och 250 kronor på de senare. Under 15 år skulle innehavaren vara befriad från utlagor och onera för lägenheten. Vid avträdet skulle lägenheten lämnas i fullgott stånd.

Innehavare av odlingslägenhet och i vissa fall skogstorp kan för närvarande erhålla för byggnadsarbeten, utöver nämnda 500 kronor, ytterligare 2 500 kronor samt för odling (250 + 500 =) 750 kronor. Tillhopa kan han sålunda få bidrag med högst 3 750 kronor.

Enligt meddelande i Kungl. Maj:ts brev den 18 mars 1932 p. 44 gäller numera, att innehavare av skogstorp och odlingslägenheter äro befriade från skyldighet att ansvara för å fastigheten belöpande skatt och allmän tunga.

Genom Kungl. Maj:ts brev den 25 maj 1945 ha medel anvisats till byggnadssakkunnig hjälp åt innehavare av skogstorp och odlingslägenheter samt översyn av byggnadsbeståndet å lägenheterna.

I vissa fall kan bidrag lämnas till kostnader för lägenheternas vattenförsörjning samt till stängseltråd för hägnader.

Vidare har medgivits, att erforderligt belopp må utgå till inköp av förädlat virke till byggnadsföretag åt innehavare av skogstorp och odlingslägenheter, i fall då virke från kronans skogar eljest skolat komma till användning.

Upplåtelser av jordbrukslägenheter och bostadslägenheter jämlikt 1941 års kungörelse om upplåtelse av *lägenheter åt lappar* kunna ske å kronomark inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Dessa lägenheter stå under egnahemsnämndens vård och förvaltning. *Jordbrukslägenhet* upplåtes på arrende. För att kunna antagas till innehavare av lägenhet uppställas vissa krav såväl beträffande sökandens ställning till renskötselutövningen som i personligt hänseende. Till jordbrukslägenhet skall läggas odlingsbar mark till den omfattning, att innehavaren och hans familj kunna, sedan lägenheten blivit uppodlad, erhålla sin huvudsakliga utkomst av jordbruket å lägenheten. Finnes stadigvarande arbetstillgång i orten eller möjlighet till försörjning genom hemslöjd, pälsdjursuppfödning eller dylikt, må dock lägenheten erhålla mindre areal odlingsmark än nyss sagts. Kronan lämnar lägenheten färdig att omedelbart tagas i bruk. Sålunda skall lägenheten vid tillträdet vara försedd med boningshus och nödiga ekonomibyggnader m. m.,

varjämte av marken så stor del skall vara iordningställd, att två kor kunna födas å lägenheten och potatis odlas för husbehovet. Innehavaren av lägenheten åligger sedan att inom fastställd tid uppodla den övriga odlingsbara marken. Till uppodling av åker m. fl. åtgärder för befrämjande av jordbruket kan utgå bidrag av statsmedel. Enligt kungörelsens ursprungliga lydelse ålåg det lägenhetsinnehavaren att svara för underhållet av byggnader och övriga anläggningar. Genom den ändring, som skedde genom kungörelsen den 29 mars 1946 (nr 131), åligger det numera kronan att å de byggnader och andra anläggningar, som äro erforderliga för jordbruket, verkställa för deras bibehållande i brukbart skick nödvändiga reparationer, som ej äro allenast av mindre omfattning och som icke föranletts av arrendatorns vållande. Genom sistnämnda kungörelse har jämväl tillagts, att arrendatorn skall vara skyldig att väl hävda den upplåtna jorden, att avhjälpa sådana brister å nödiga byggnader och anläggningar, som föranleda blott mindre reparationer, samt att vårda och underhålla lägenhetens övriga tillhörigheter, så att icke något under upplåtelsetiden försämras. Arrendatorn äger rätt att från kronans mark erhålla virke till reparationer av byggnader och anläggningar samt till stängsel och annat husbehov ävensom skogsfång till bränsle. Jakträtt å lägenheten, med undantag för jakt efter älg, tillkommer innehavaren. Dessutom bör denne beredas rätt att utan avgift jaga och fiska inom visst bestämt område å närliggande kronomark. Där hägnad betesmark icke kan anordnas å lägenheten, må lappen tillerkännas rätt att å anvisat område av kronans mark erhålla nödigt bete för å lägenheten vinterfödda hästar och nötkreatur. I den mån särskilda medel ställas till förfogande för ändamålet, må lappen årligen tilldelas för jordbruket å lägenheten erforderliga förnödenheter till ett värde av högst 150 kronor. För skatt och annan allmän tunga, som belöpa på lägenheten, svarar kronan. När arrendetiden utgår, äger arrendatorn optionsrätt till nytt arrende på samma tid som förut. Villkoren må därvid med hänsyn till tidsförhållandena förändras men ej göras väsentligen mera betungande. Dör arrendatorn under arrendetiden, må efterlämnad änka eller arvingar i viss ordning övertaga arrendet. Till skydd för de renskötande lapparna och deras renskötsel givas regler. Bland annat är lappen icke berättigad till ersättning för skada, som förorsakas av renarna, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda lappen förlust. Innehavaren av lägenheten kan erhålla inventarielån med högst 1 500 kronor. Sedan två tredjedelar av lånets belopp återbetalts, kan medgivas, att övrig del av låneskulden efterskänkes.

Av de bestämmelser, som enligt 1941 års kungörelse gälla för upplåtelse av *bostadslägenheter,* må följande anmärkas. Upplåtelse må ej ske till den, som uppenbarligen skulle komma att sakna medel till sitt livsuppehälle. Upplåtelse må ej ske för längre tid än innehavarens och hans hustrus livstid. Det åligger den lapp, som innehar lägenheten, att på föreskrivet sätt bebygga lägenheten. Härtill kan han få hjälp med högst 5 000 kronor. Någon lega för lägenheten erlägges ej, dock att när lägenhet ånyo upplåtes kan fastställas en billig avgift. Rörande rätt till virke samt befrielse från fastighetsskatt

och allmän tunga gälla motsvarande regler som för innehavare av jordbrukslägenhet. Lappen bör beredas rätt att utan avgift jaga och fiska inom visst område å kronomarken. Han kan medgivas att å kronans mark beta nötkreatur till visst antal ävensom att avbärga slåtteräng. Vad som rörande innehavare av jordbrukslägenhet stadgas angående skydd för de renskötande lapparna och renskötseln äger motsvarande tillämpning i fråga om innehavare av bostadslägenhet. Vid nyttjanderättens upphörande tillfaller lägenheten i befintligt skick kronan utan ersättning för därå nedlagda kostnader i vidare mån än egnahemsnämnden prövar skäligt.

Upplåtelser av *kronotorp* jämlikt kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 532) medgivas å kronoparker i Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län samt nedom odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län. Upplåtelse prövas av domänstyrelsen. En förutsättning för upplåtelse är, att torpet finnes erforderligt med hänsyn till behovet av arbetskraft å kronoskogarna.

Bestämmelserna överensstämma i många avseenden med de stadganden, som gälla för jordbruksupplåtelser till lappar enligt 1941 års kungörelse.

Reglerna äro sålunda desamma eller i huvudsak lika, bland annat, såvitt angår kraven på ålder samt personlig duglighet och skötsamhet för rätt att erhålla lägenhet, iordningställande genom kronans försorg av viss mark å lägenheten samt av byggnadsbeståndet, bidrag till odling och jordförbättring, kronans åtagande att underhålla byggnaderna samt att svara för fastighetsskatt m. m., arrrendatorns skyldighet att väl hävda jorden samt vårda och underhålla lägenheten, rätten till skogsfång, jakt och fiske, bete för vissa hemdjur å lägenheten samt att erhålla inventarielån, optionsrätt till nytt arrende vid arrendetidens utgång ävensom rätt för änka eller arvingar att övertaga arrendet, om arrendatorn skulle dö under arrendetiden. Beträffande olikheterna emellan lapplägenheter och kronotorp må särskilt erinras, att möjlighet beretts innehavare av kronotorp att under vissa förutsättningar inlösa torpet med äganderätt. Någon motsvarande rätt finnes ej för lapp, som innehar jordbrukslägenhet. Upplåtelsetiden för kronotorp är i allmänhet 30 år och sålunda längre än för lapplägenhet. Beträffande undersökning rörande förutsättningarna för jordbruk å lägenheten och dennas lämplighet i övrigt samt den årliga avgiftens bestämmande givas för kronotorp mera ingående föreskrifter. Den möjlighet, som innehavare av lapplägenhet har att erhålla årligt bidrag till förnödenheter erforderliga för lägenheten, föreligger icke för kronotorpare. För denne äro ej erforderliga några särskilda bestämmelser avseende skydd åt lapparna och renskötseln.

För upplåtelse av *arrendelägenheter* å de till utvidgning av renbetesfjällen i Jämtlands län inköpta fastigheterna finnas icke fastställda några allmänna bestämmelser. För varje lägenhet upprättas särskilt kontrakt, liksom för närvarande för fjällägenheterna ovan odlingsgränsen. Av villkoren för ifrågavarande arrendelägenheter må nämnas följande.

Arrendetiden är, där särskilda omständigheter ej föranleda annat, 20 år. I stället för att erlägga arrendeavgift kontant plägar i allmänhet arrendatorn

förbinda sig att fullgöra viss byggnadsskyldighet. Arrendatorn åligger att i gott skick underhålla alla åbyggnader, hölador, gärdesgårdar m. m. Utöver de i arrendet inbegripna inägorna må arrendatorn, i den omfattning sådant kan äga rum utan förnärmande av lapparnas rätt att därstädes uppehålla sig med sina renar, begagna å stamfastighetens utmark befintliga slåtter- och fäbodlägenheter samt mulbete. Det åligger arrendatorn att utan avräkning å arrendet ansvara för alla lägenheten åliggande onera och utskylder. Arrendatorn skall väl hävda och bruka egendomen. Skogsfångst äger arrendatorn erhålla efter ungefär samma regler som kronotorpare och lapp å jordbrukslägenhet. Nybyggnad får ej företagas utan tillstånd av länsstyrelsen. Sådan byggnad tillfaller utan ersättning kronan. Arrendatorn har att själv freda egendomens inägor från intrång av renar. Han är icke berättigad till ersättning för av renarna förorsakad skada inom det arrenderade området. Rätt till fiske tillkommer arrendatorn inom anvisat vatten, men allenast för husbehov. Även rätt till jakt medgives arrendatorn på liknande villkor. Hundar, som jaga ren, få ej av arrendatorn eller hans folk innehavas å egendomen. För längre tid äger ej arrendatorn att å lägenheten inhysa någon utan tillstånd av länsstyrelsen. Arrendatorn tillerkännes optionsrätt till förnyat arrende. Dör arrendatorn, äga änka eller barn i viss ordning rätt att övertaga arrendet.

Tidigare förslag angående förbättring av fjällägenheternas ställning m. m.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 maj 1930 anbefalldes länsstyrelsen i Norrbottens län att jämte särskilt tillkallade personer verkställa utredning angående de åtgärder, som borde vidtagas för avhjälpande av de inom vissa delar av lappmarken i länet yppade missförhållandena med avseende å lappväsendet och renskötseln *(norrbottensutredningen)*. Betänkande i ämnet avgavs den 29 december 1935. Detta betänkande har varit av stor betydelse, när det gällt lösandet av många med nämnda spörsmål sammanhängande frågor.

Så vitt angår bosättningen inom lappmarkerna upptager utredningen i huvudsak historiska upplysningar angående bosättningens uppkomst och utveckling, motsättningarna mellan de bofastas och lapparnas näring samt förslag rörande reglering av bosättningen för de lappar, som lämna renskötseln.

I utredningen har framhållits, hurusom den i lappmarkerna i Norrbottens län belägna areal, som övergått i privat ägo, vore redan i och för sig mycket betydande. Då härtill komme, att bosättningen och därmed de privata ägorna vore spridda överallt i ödemarkerna, vore det lätt att inse, vilka svårigheter bosättningen berett och beredde renskötseln och lapparna. Särskilt gällde detta den bosättning, som uppstått i den övre barrskogsregionen, d. v. s. ovanför odlingsgränsen, och den därvarande fjällrenskötseln, vilken

vore den viktigaste grenen inom rennäringen. Statsmakternas uppmärksamhet hade ock redan för ett hundratal år sedan varit fästad vid den fara, som bosättningens framträngande upp till den övre barrskogsregionen förde med sig för fjällrenskötseln. Fastställandet av odlingsgräsen hade avsett att avvärja denna fara, men dels hade statsmakternas åtgärder i fråga om odlingsgränsen tillkommit för sent och dels hade den princip, som låge till grund för dess fastställande, icke konsekvent fullföljts, utan tillstånd till bosättningar ovan odlingsgränsen hade medgivits i åtskilliga fall ända in på detta sekel. Visserligen ägde lapparna betesrätt även på privatmark, men bosättningen försvårade på många sätt de tillgängliga betesmarkernas utnyttjande och satte en gräns, som ej utan risk för svåra konflikter kunde överskridas, för renskötselns omfattning.

Härutöver hade vissa betydande men mera lokala dylika inskränkningar uppkommit genom anläggandet av Ofotenbanan och de stora malmfältssamhällena. En annan åtgärd, som direkt minskat betesarealerna för lapparnas renar, vore vattenregleringen i Lule älvs källsjöar. Därvid hade anlagts regleringsdammen vid Suorva, som uppdämt avsevärda betesarealer.

Vad anginge förutsättningarna för bosättning ovan odlingsgränsen har utredningen funnit den hittills skedda bosättningen vid och ovan sagda gräns vara i stort sett icke ägnad att uppmuntra till fortsättning. Den odlingsbara och odlingsvärda marken därstädes torde, praktiskt sett, vara tagen i anspråk, och fiskesjöarna behövdes väl för den nuvarande bebyggelsen och de nomadiserande lapparna. Vidare erinras, att jordbruket i hela Norrbotten vore i stort sett på det närmaste förbundet med och beroende av skogen.

Det framhålles, att inom Norrbottens län nyupplåtelser av fjällägenheter under tiden närmast före norrbottensutredningen fortgått i nämnvärd omfattning endast i Arjeplogs socken. I de nordligare lappmarkssocknarna hade upplåtelser av fjällägenheter praktiskt taget upphört. Hela systemet med fjällägenheter syntes utredningen icke odelat lyckligt och i alla händelser för lappkolonisationens del icke något att bygga på. De ställen av denna natur, som kunde bereda sin innehavare verklig besuttenhet, torde vara lätt räknade. Fjällägenhetsåborna vore för sin utkomst till större delen beroende av jakt och fiske och längre nedöver av skogs-, väg- och andra i orten förekommande arbeten. Fjällägenheterna hade givetvis fyllt en viss uppgift, men det finge ej släppas ur minnet, att de utgjorde ett avsteg från satsen, att landet ovan odlingsgränsen vore anvisat till lapparnas uteslutande begagnande. Utrymmet för ytterligare dylika upplåtelser torde för övrigt vara tämligen begränsat.

Även av länsstyrelsen i Västerbottens län framlades, efter förständigande av Kungl. Maj:t, för länets vidkommande en motsvarande undersökning som den nyss omförmälda för Norrbottens län avgivna. I denna *västerbottensutredning,* dagtecknad den 26 maj 1939, upptogos ej till behandling de ovan odlingsgränsen varande bofastas förhållanden i vidare mån än att för lindrande av motsättningarna mellan bofasta och lappar ytterligare medel begärdes såsom bidrag till de bofasta till uppförande av lador å utängsslåttrar och anordnande av stängsel omkring nyodlingar. Frågan om de icke ren-

skötande lapparnas bosättning fann länsstyrelsen kunna ordnas genom den dittills tillämpade formen för lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen.

Sedan sistnämnda spörsmål numera blivit reglerat genom kungörelsen den 6 juni 1941 angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m., finnes ej anledning att i detta sammanhang ingå på vad länsstyrelsen därutinnan anfört.

I *skrivelse, likaledes av den 26 maj 1939,* upptog länsstyrelsen i Västerbottens län spörsmålet om förbättring av fjällägenhetsinnehavarnas ställning. Länsstyrelsen framhåller, huru fjällägenheterna merendels ligga isolerade inne i ödebygden samt i stor utsträckning sakna vägar, telefon, postförbindelser etc. Den enda princip, som någorlunda konsekvent upprätthållits, då det gällt medgivande till upptagandet av dylika lägenheter, hade varit att lägenheter icke upplåtits å platser, vilka varit olämpliga ur renskötselsynpunkt. I övrigt hade vederbörande sökandes önskemål i regel fått bliva utslagsgivande i fråga om lägenheternas förläggning, omfång och dylikt. Önskemål i fråga om ostördhet beträffande jaktmarker och i ännu högre grad fiskevatten, tillgång till naturslåtter etc. hade medverkat till, att lägenheterna kommit att ligga isolerade. Att detta ur många synpunkter varit till viss fördel för lägenhetsinnehavarna, så länge dessa livnärde sig under jämförelsevis primitiva förhållanden, vore uppenbart. Under senare tid hade dock till följd av ändrade förhållanden en avgjord försämring inträtt. Särskilt framträdande vore denna förändring i fråga om lägenhetsinnehavarnas möjligheter både att göra sina jordbruk inkomstbringande och att få sina bostäder och ladugårdar försatta i ett tillfredsställande skick.

En mera samlad förläggning av lägenheter funne länsstyrelsen ur många synpunkter vara till fördel dels för det allmänna, då det gällde att ordna eventuella vägfrågor, postgång, telefonförbindelser, skolväsende och dylikt, och dels för lägenhetsinnehavarna själva, som genom sådan bebyggelse kunde på en mångfald sätt sinsemellan ordna ekonomiskt samarbete och därmed öka möjligheterna för erhållande av en mera dräglig utkomst. Av 22 inom Sorsele socken befintliga lägenheter hade 10 lägenheter 50 kilometer eller däröver till de vägar, som utgjorde deras utfartsleder. Medelavståndet till dessa utfartsleder vore för samtliga lägenheter 36,69 kilometer.

Det vore under sådana förhållanden naturligt, att vederbörandes möjligheter att för rimliga kostnader anordna någorlunda tillfredsställande bostäder bleve synnerligen beskurna. Härtill komme, att de så gott som fullständigt saknade de möjligheter till arbetsförtjänster, som stode den med väg- och telefonförbindelser utrustade fjällbefolkningen till buds.

Länsstyrelsen hade införskaffat uppgifter angående åbyggnadernas tillstånd å fjällägenheterna. Av 31 undersökta lägenheter syntes omkring en tredjedel vara av undermålig beskaffenhet. Av bostäderna vore alla utom två i behov av ombyggnad eller reparation. 22 ladugårdar uppgåves vara i större eller mindre grad bristfälliga. Omdömena varierade från »urusel» till »mindre god». Man torde kunna utgå från, att behov av förbättringar förefunnes i ungefär samma omfattning jämväl å de lägenheter, som icke varit föremål för undersökning.

Mot bakgrunden av de sålunda skildrade förhållandena tedde sig, framhåller länsstyrelsen, de villkor, under vilka fjällägenheterna upplätes, synnerligen ogynnsamma i jämförelse med upplåtelsevillkoren beträffande närbesläktade upplåtelseformer. Det syntes ofrånkomligt, att jämväl villkoren för fjällägenhetsupplåtelser bleve föremål för revision.

Härvid förordade länsstyrelsen anställande av ett jordbrukssakkunnigt biträde i lappväsendets tjänst för erforderlig tillsyn och handledning åt fjällägenhetsinnehavare, vare sig de vore av lapsk eller svensk stam. Utom denna åtgärd borde ifrågakomma en avsevärd höjning av byggnadsbidraget samt anvisande av anslag till utlämnande av odlingsbidrag. Länsstyrelsen föresloge, att byggnadsbidrag och odlingsbidrag utan återbetalningsskyldighet bestämdes till högst 5 000 kronor respektive 1 000 kronor per lägenhet. För äldre fjällägenheter borde bidrag och lån ställas till förfogande till åstadkommande av nödiga förbättringar å bostadshus och ladugårdar.

I den till utredningsmannen remitterade *framställning, som av Sveriges kronotorpare och kolonistförbund avgivits* angående förbättring av fjällägenhetsinnehavarnas ställning, förutsätter förbundet, att länsstyrelsen i Västerbottens län, till vilken framställningen är ställd, måtte finna angeläget tillse, att de människor, som bo närmast fjällregionerna, måtte få närmast liknande förmåner som dem, vilka bo nedanför odlingsgränsen.

Förbundet omtalar, att dess avdelning i Långsjöby i Stensele socken i skrivelse till förbundet uppställt vissa riktlinjer för en hänvändelse till länsstyrelsen. Dessa avse, att bidrag av statsmedel skulle utgå till uppförande, ombyggnad eller reparation av ladugård samt iordningställande av ett rum å vinden å bostadshuset för beredande av bättre utrymme för familjen, fullt bidrag till uppodling av en hektar jord och bidrag till utdikning av försumpad mark intill lägenheterna.

Förbundet framhåller, att fjällägenhetsinnehavarna icke varit bortskämda med statliga bidrag. Det bidrag de för närvarande erhölle vore löjligt litet. Även det bostadsförbättringsbidrag, som härutöver kunde utgå, vore orimligt lågt. För att iståndsätta bostadshuset måste innehavaren själv lägga till ett stort belopp förutom eget arbete. Det riktiga vore, att staten helt och hållet övertoge byggnationerna åt fjällägenhetsinnehavarna, i likhet med vad som gällde kronotorparna enligt de för dem givna nya bestämmelserna.

Förbundet hemställde, att länsstyrelsen ville hos regering och riksdag göra framställning om åtgärder för en verkligt genomgripande sanering av bostads- och ekonomihusen å fjällägenheterna i den riktning, för vilken förbundet och dess ovannämnda lokalavdelning uttalat sig, samt att odling och utdikning av frostförande marker måtte igångsättas med hjälp av statsmedel.

Över förbundets framställning har *lappfogden* i Västerbottens län, efter remiss från länsstyrelsen, uttalat sig. Han erinrar om länsstyrelsens ovan

omförmälda skrivelse den 26 maj 1939 till Kungl. Maj:t, vari begärts åtgärder för iståndsättande av bostadshus och ladugårdar samt uppodling av mark å fjällägenheterna.

Lappfogden finner det kunna diskuteras, huruvida nämnda åtgärder borde utmynna i byggnads- och odlingsbidrag eller om de borde helt ombesörjas av staten. Den nuvarande formen för lägenhetsupplåtelserna syntes honom tala för det senare alternativet, särskilt med hänsyn därtill att möjlighet ej beretts innehavaren att förvärva lägenheten med äganderätt och att en dylik möjlighet ej heller borde finnas. Det vore emellertid långt ifrån säkert, att fjällägenhetsinnehavarna i allmänhet vore särskilt angelägna om en dylik lösning. Enligt lappfogdens åsikt vore en av anledningarna till, att fjällägenheterna varit och allt fortfarande vore så eftersökta, den att deras innehavare fått sköta sig själva så gott som helt och hållet. Vid val mellan ökade byggnads- och odlingsbidrag eller byggande och odling genom statsverkets försorg skulle flertalet säkerligen föredraga bidragsformen.

För egen del ansåg lappfogden, att åtgärder till förbättring av fjällägenhetsinnehavarnas ställning vore nödvändig. Man borde emellertid ej förbise, att förbättrade upplåtelsevillkor omedelbart komme att medföra en ännu större efterfrågan än som nu vore rådande. Enär fjällägenhetsupplåtelser i allmänhet vore till men för renskötseln, vore det av vikt, att den återhållsamhet, som föreskrivits beträffande dylika upplåtelser, bleve i vederbörlig ordning iakttagen. Skedde detta, syntes ingen invändning kunna resas mot de framförda kraven på förbättring av fjällägenhetsinnehavarnas levnadsvillkor.

Länsstyrelsen har åberopat sin förenämnda, den 26 maj 1939 avlåtna skrivelse samt hemställer, att Kungl. Maj:t måtte ställa erforderliga medel till länsstyrelsens förfogande för förbättring av bostadshus och ladugårdar å fjällägenheter.

Förut har omnämnts den utredning jämte förslag till bestämmelser, som *utredningsmannen den 15 september 1945* avgivit rörande upplåtelse i vissa fall av mark (arrendelägenheter) å renbetesfjällen i Jämtlands län. Till grund för sagda förslag ha lagts de i 1941 års kungörelse intagna stadgandena om jordbrukslägenheter åt lappar och föreskrifterna i kungörelsen 1943 om kronotorp. Det har synts utredningsmannen önskvärt att, med hänsyn till den likhet beträffande belägenhet och i andra avseenden, som föreligga emellan berörda jämtländska arrendelägenheter samt fjällägenheterna, samma föreskrifter såvitt möjligt böra göras tillämpliga å dem båda. Utredningsmannens nu föreliggande utredning om fjällägenheterna upptager jämväl en sådan lösning. Detta föranleder vissa jämkningar i förslaget om jämtlandslägenheterna. Härtill återkommer utredningsmannen här nedan. I övrigt vill utredningsmannen beträffande de förhållanden, varå utredningen om jämtlandslägenheterna bygger, samt motiveringen för där framlagda förslag hänvisa till samma utredning.

Utredningsmannen.

Nuvarande förhållanden å fjällägenheterna.

De för fjällägenheterna gällande kontrakten utgå från, att dessa bosättningar skola vara grundade å jordbruksdrift. Redan då lägenheter av förevarande slag började uppkomma, torde ha varit vanligt att, liksom i våra dagar, innehavarna för sin försörjning hade utfyllnad, förutom av riklig tillgång till husbehovsfisk, genom förvärvsarbete.

Av de för närvarande omkring 300 fjällägenheter, som äro under bruk i Västerbottens och Norrbottens län, kan ingen sägas ha den ställning, att innehavaren och hans familj kan erhålla hela sin utkomst av lägenheten. Detta är väl i och för sig icke anmärkningsvärt, då även de flesta hemmansägare i fjälltrakterna, trots det stöd de må ha av den skog som hör till deras fastigheter, söka sig arbetstillfällen för att utöka sina inkomster. Detta blir emellertid i än högre grad nödvändigt för lägenhetsinnehavarna. Bortsett från att lägenheterna ofta äro mindre och ej i samma omfattning uppodlade, ligga de i de flesta fall på de med hänsyn till jordbruksdrift sämre platserna. De bördigare och mera välbelägna områdena nere i de stora älvdalarna blevo tidigt upptagna av nybyggare, vilka vid avvittringen fått åt sig utlagd största delen av den användbara jorden.

Varje lägenhetsinnehavare måste sålunda fråga sig på vad sätt han skall förskaffa de kontanta medel, som äro nödvändiga för familjens och hemmets många olika behov. Lägenheten jämte tillhörande förmåner bildar emellertid underlaget för familjens ekonomi, vadan det är av största betydelse, att förutsättningarna därstädes äro goda för såväl jordbruk som möjlighet för lägenhetsinnehavaren att i övrigt vinna en dräglig utkomst.

Av ifrågavarande lägenheter äro en del att betrakta såsom stödjordbruk och andra såsom bostadsegnahem.

De flesta äro av jordbrukstyp. Ett icke obetydligt antal finnes dock, som närmast motsvarar arbetarbostäder. På grund av den till lägenheten hörande markens olämplighet för odling eller innehavarens bristande intresse eller förmåga har stället aldrig utvecklats till jordbrukslägenhet ens med de begränsade krav, som i dessa trakter uppställas för sådana. På sin höjd har uppbrutits någon obetydlig areal till potatisland och skördas några naturliga slåtterängar för att, jämte eventuellt inköpt foder, kunna hålla en ko. Givet är, att innehavarens ställning här, utan större stöd av lägenheten, blir än besvärligare än den ofta är å jordbrukslägenheterna, såframt han icke har fast inkomst genom arbetsanställning. De nuvarande kontraktsbestämmelserna äro emellertid av den innebörd, att utebliven odling eller misskötsel av lägenheten till hus eller jord icke inverkar på rätten att inneha lägenheten. Därest bostadslägenheter av detta slag överhuvud böra anläggas, torde villkoren för upplåtelsen lämpligen böra givas ett innehåll mera överensstämmande med upplåtelsens ändamål.

Inom envar av nämnda två grupper lägenheter förekomma många grader av utveckling. En del ställen uppvisa trevna jordbruksgårdar med jämförelsevis betydande arealer plöjd och uppröjd mark samt en ganska stor kreatursbesättning. Familjerna å lägenheterna äro nöjda med sin lott, och hemmen äro väl hållna. Å andra lägenheter synas innehavarna kämpa med större svårigheter. Jordbruket är mindre utvecklat och kreatursantalet ringa.

Ett liknande förhållande är rådande å bostadslägenheterna. Somliga verka till anläggning och beskaffenhet föga tillfredsställande, under det en del äro trivsamma.

På samma sätt som lägenheternas karaktär är skiftande, så växla även innehavarnas ekonomiska ställning och möjligheter att reda sig. Vissa familjer ha det bra, och andra leva under mera bekymmersamma förhållanden.

Bidrag från fattigvårdsmyndigheternas sida till familjer å fjällägenheterna förekommer i ej ringa utsträckning. Under senare år har i Västerbottens län tillfälligt understöd utgått till 39 familjer och mera stadigvarande understöd till 4 familjer. Härutöver har en person varit intagen för tillfällig sluten vård. Av dem, som åtnjutit tillfällig hjälp, ha sedermera två flyttat till vederbörande kommuns pensionärshem.

I Norrbottens län ha 15 familjer åtnjutit tillfälligt och 16 mera stadigvarande understöd.

Tillhopa ha sålunda 75 familjer eller 25 procent fått hjälp av kommunen. Ingen av de socknar, där fjällägenheter finnas, har saknat bidragstagare. Dessas antal har varit mindre i Norrbottens än i Västerbottens län. Anmärkningsvärt är, att de sämst ställda synas vara lägenhetsinnehavarna i Dorotea socken i sistnämnda län, där 18 familjer haft bidrag. Två av dessa familjer bo å lägenheter liggande i den egentliga fjällbygden och de övriga å lägenheter i skogsområdet ovan odlingsgränsen.

Olikheten lägenheter och familjer emellan sammanhänger givetvis understundom med lägenhetsinnehavarens duglighet och lämplighet för den näringsväg han valt. I många fall är den emellertid beroende därav, att hans ställe är med avseende å belägenhet samt förutsättningar för jordbruk föga ägnat att bilda underlag för innehavarens och hans familjs försörjning och trevnad. Mycken stenig och svårbearbetad eller för jordbruk eljest mindre lämplig jord finnes, men även värdefull odlingsmark. I de flesta fall ha lägenheterna upptagits utan större tanke på förefintligheten av för odling tjänlig jord. Avgörande för lägenhetens förläggande har ofta varit tillgången i trakten på naturängar för vinnande av nödigt foder för en och annan ko samt törhända i ännu högre grad på goda jaktmarker samt rikligt fiske. För de längre ned mot odlingsgränsen belägna ställena ha även medverkat möjligheterna att erhålla inkomst genom skogsarbete. De som upptagit lägenheterna ha i allmänhet saknat insikt om egentligt jordbruk. Särskilt i våra dagar med större behov av kontanta medel samt större anspråk på bekvämlighet och hemmets standard framträda än mera svårigheterna att å fjällägenheterna finna tillfredsställande levnadsbetingelser. Mången lägenhetsinnehavare, som på sin lägenhet nedlagt sin mannaålders bästa krafter, inser på sin ålderdom, att han erhållit ringa lön för sin möda.

Fjällägenheterna äro utströdda såväl i de egentliga fjälltrakterna upp emot riksgränsen mot Norge som inom det i östra delen av området ovan odlingsgränsen belägna skogslandet. I Dorotea socken ligga endast två lägenheter i den egentliga fjällbygden och alla de återstående 34 i skogslandet. Detta sammanhänger därmed, att nämnda socken, som icke når fram till riksgränsen, endast med en spetsig flik drar sig upp mot fjällen. Återstående delen av socknens ovan odlingsgränsen belägna del ligger inom barrskogsområdet. Den mindre del av Stensele socken, som går ovan odlingsgränsen, faller helt inom skogslandet liksom de i socknen varande 18 fjällägenheterna. Väster om Stensele socken sträcker sig den ur socknen utbrutna Tärna socken fram till riksgränsen. Alla därvarande 25 lägenheterna höra till fjällbygden. Av de 31 lägenheterna i Vilhelmina socken kunna 18 anses ligga inom skogsområdet och 13 i fjällbygden. Motsvarande fördelning av de 27 fjällägenheterna i Sorsele socken är 4 och 23.

Ovan odlingsgränsen i Västerbottens län skulle sålunda inom skogslandet finnas tillhopa 74 fjällägenheter och inom den egentliga fjällbygden 63 lägenheter.

En liknande undersökning för trakterna ovan odlingsgränsen i Norrbottens län visar, att inom Arjeplogs socken samtliga 29 lägenheter inom den del av skogslappfogdens distrikt, som sträcker sig ovan odlingsgränsen, tillhöra skogslandet liksom 15 lägenheter inom fjällappfogdens distrikt. Övriga 27 lägenheter inom sistnämnda distrikt ligga inom den egentliga fjällbygden. Av lägenheterna i Jokkmokk äro 11 att hänföra till skogsbygden och 22 till fjälltrakten. Vad angår Gällivare, Jukkasjärvi och Karesuando socknar torde alla därvarande fjällägenheter, tillhopa 60, få betraktas såsom tillhörande fjällbygden.

Inom Norrbottens län kunna sålunda 55 fjällägenheter anses vara belägna inom skogslandet och 109 inom den egentliga fjällbygden.

Vid ovanstående uppdelning av lägenheterna emellan skogsland och fjällbygd har hänsyn tagits, förutom till lägenheternas placering i landskapet, i viss mån även till lägenhetsinnehavarnas möjlighet att på närmare håll bereda sig mera stadigvarande inkomst av skogsarbete. Lägenheter, där detta torde vara fallet, ha upptagits bland de till skogslandet hänförliga.

Ofta ligga lägenheterna enstaka, ej sällan på betydande avstånd från varandra. Men understundom äro de samlade i grupper om två eller flera lägenheter.

Sedan nätet av vägar av bättre eller enklare utbyggnad under senare decennier väsentligt ökats även inom trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län, ha alltfler fjällägenheter fått direkt vägförbindelse, vare sig denna utgöres av någon av de större vägarna eller utfartsväg fram till denna eller ock av väg utav enklare typ. Många lägenheter sakna dock alltjämt körbar väg. Av lägenheterna i den egentliga fjällbygden är detta fallet med flertalet. För att komma fram till lägenheterna användas ofta de talrika sjöarna såsom trafikleder. Mellan sjöarna i trafiksystemet får man gå över »morkorna», liksom man i övrigt måste färdas till fots, där sjöar

eller andra farbara vattendrag saknas. Överallt finnas upptrampade stigar, och på en del ställen ha uppröjts enkla vägar, som kunna nyttjas för hästtransporter under vintern.

Tillgången på odlingsvärd mark liksom jordens beskaffenhet i övrigt är väsentligt olika i skilda trakter. Ett flertal lägenheter ligga å stenbunden, mager jord utan större odlingsvärde och ofta utan tillgång på närbelägna bättre områden. På många platser finnes å andra sidan god jord och stora odlingsmöjligheter. I synnerhet i den egentliga fjällbygden förekommer på sina ställen kalkhaltig mark, som framvisar en rik växtlighet. Även finnas här och var myrmarker, lämpade för odling.

Höjden över havet inom de områden ovan odlingsgränsen, där jordbruk drives, företer ej obetydlig variation. I Västerbottens län växlar den mellan omkring 300 och 600 meter och i Norrbottens län mellan omkring 300 och 500 meter. Denna höjd över havet samt det nordliga läget medför, att odlingen är begränsad till vallväxter och potatis, varjämte utsås havre för att skördas såsom grönfoder. Jordbruksdriften består i anslutning härtill av kreatursskötsel.

Omfattningen av den uppodlade eller röjda arealen är växlande. Ställen finnas, där arbetad mark ej förekommer med undantag möjligen för en mindre potatisåker. Å jordbrukslägenheterna är vanligt, att den odlade eller röjda marken omfattar omkring ett hektar eller därunder. Under påverkan av senare tids upplysningsarbete på jordbrukets område har emellertid numera på flera ställen uppodlats ej obetydliga arealer antingen nära gården eller, om tillgång till duglig mark där ej funnits, på något avstånd från denna. Härvid har i främsta rummet myrmark kommit till användning, men även fastmarksjord har utnyttjats. Ej sällan utgör den odlade och röjda arealen omkring 1—3 hektar, och går i enstaka fall upp till omkring 4 hektar. Allmänt är, att omkring själva husen på lägenheten uppröjts eller plöjts en ängsvall, som bildar den huvudsakliga odlingen. Det vitsordas, att för att hålla odlingarna i växtkraft tarvas konstgödning.

På mycket få lägenheter är det foder, som bärgas på inägorna, tillräckligt för utfodring av kreaturen. Vad därutöver behöves tages å naturängar, s. k. ströängar. Utöver de ängar, som höra till lägenheterna och mottagits från kronan, arrenderas understundom ängar även av enskilda. På en del gårdar köpes kraftfoder. Där häst finnes, plägar havre o. d. anskaffas åt hästen. Ej ovanligt är, att även hö måste tagas från annat håll. Med hänsyn bland annat till de långa transporterna ställer sig det inköpta fodret mycket dyrt.

För får m. fl. mindre hemdjur erhålles på sina ställen foder genom lövtäkt.

På de flesta lägenheter kan man odla potatis till husbehov och understundom något därutöver. Men lägenheter givas, ehuru de synas vara fåtaliga, där potatis ej går till, i varje fall ej alla år, på grund av frostlänt läge eller olämplig jordmån.

Husen å fjällägenheterna äro i de flesta fall av enkel beskaffenhet, såväl vad angår bostadshus som ladugård och eventuellt andra där befintliga

byggnader. Mangårdsbyggnaden är ofta av i Norrlands fjällbygder och skogstrakter vanlig typ samt upptager ett rymligt kök, familjens vanliga uppehållsplats, jämte en eller två kammare. Ibland kan något rum vara inrett på vinden. Många olika variationer av bostadshus förekomma emellertid. Hus finnas, som äro mindre än de nu beskrivna, under det andra äro jämförelsevis stora med flera rum. Ladugårdarna äro med hänsyn till det begränsade kreatursbeståndet oftast små.

Ofta äro husen av ganska dålig beskaffenhet. Rummen i bostaden äro emellertid i stor utsträckning snyggt och väl hållna. Bostadshusen synas vara jämförelsevis bättre än ladugårdarna även vad angår underhållet. Detta torde delvis vara beroende därav, att många lägenhetsinnehavare kommit i åtnjutande av bostadsförbättringsbidrag, under det mera sällan hjälp till ladugårdarna kunnat erhållas. Bostadsförbättringsbidragen synas i hög grad ha medverkat till snygghet och ordning i hemmen och förståelse för värdet därav liksom i övrigt för en höjd levnadsstandard.

För hushållningen å fjällägenheterna är innehavet av kor av väsentlig betydelse. Den mjölk och grädde samt det smör, som därigenom vinnas, bilda ett viktigt underlag för livsmedelsanskaffningen. Utom kor pläga ofta hållas får och understundom en gris samt några höns och en och annan get. Häst finnes på många gårdar. Denna användes vid det ofta förekommande skogsarbetet. De mera fåtaliga hästar, som innehavas å lägenheterna i den egentliga fjälbygden, pläga i allmänhet nyttjas för hemforsling av hö från myrängar samt lokala körslor åt ägaren och hans grannar. På enstaka gårdar hålles tjur; och förspörjes ibland klagomål över bristen på tjurar.

Antalet kor å varje lägenhet är i allmänhet 2 à 3, någon gång 4, men mycket sällan däröver. Mera än 5 kor synes knappast förekomma, ehuru i enstaka fall omtalades, att tidigare ännu flera innehafts. Å en del, särskilt i de bättre områdena belägna ställen med goda sommarbeten, skulle väl kunna födas flera kor. På förfrågan varför så ej vore fallet har man brukat anföra, att därtill funnes ingen anledning, enär på grund av det avlägsna läget avsättningsmöjligheter saknades för mjölken. Man hade ej användning för mera mjölk än som motsvarade familjens behov. Ett och annat kilo smör kunde tillfälligtvis säljas till nomadiserande lappar eller andra personer, men härpå vore ej alltid att räkna.

Å enstaka lägenheter, där särskilt goda beten och ekonomisk förtänksamhet vore för handen, förekomme, att ungdjur föddes upp under sommaren för att vid betestidens utgång på hösten försäljas. Såsom regel kan emellertid sägas, att lägenheternas jordbruk ger innehavarna ringa eller ingen kontant inkomst. Snarare kräver jordbruket penningtillskott till foder, konstgödsel, redskap, byggnadernas underhåll m. m.

Familjernas livsmedelsförsörjning underlättas i hög grad genom det oftast givande fisket. Fisk användes i synnerligen stor utsträckning i hushållen. När det talas om husbehovsfisk för ifrågavarande familjer, ingår därunder en väsentligt större kvantitet än vad som vanligen anses motsvara fiskeåtgången i en familj. Fisk är en daglig spis i hemmen och är den lagade mat, som

oftast användes. Den vanligast förekommande fisken, såsom röding, laxöring och sik, skänker en utmärkt föda. Funnes ej fisk, skulle många av lägenheterna knappast kunna bestå.

Att nyodlingar ej förekomma i större utsträckning förklaras ofta av lägenhetsinnehavaren med, att han och hans söner, i den mån dessa biträda vid lägenhetens brukande, ej hunnit nedlägga mera arbete därå, då de måste vara ute på förtjänstarbete en stor del av året. Ett annat skäl kan vara, att lägenheten är så illa belägen, att odlingsmark överhuvud ej är tillgänglig. Det anses ock ofta onödigt att odla mer mark än att avkastningen därå jämte en del mera välbelägna slåtterängar lämna foder till det antal kor, som behöves för att förse familjen med dess behov av mjölk till konsumtion och smörberedning. Vidare åberopas svårigheten att skaffa medel för inköp av den konstgödsel, som anses nödvändig, om den odlade marken skall hållas i växtkraft. Stundom kan anledningen vara, att lägenhetsinnehavaren haft annan läggning samt saknat håg och fallenhet för jordbruk.

När tidigare en lägenhet ovan odlingsgränsen upptogs, grundades foderanskaffningen åt de kor, som voro en förutsättning för familjens uppehälle, å ströängar. Så kan alltjämt vara fallet under första tiden efter en lägenhets anläggning, innan någon odling ännu hunnit upptagas. Allmänt för närvarande är, att från inägorna vid lägenheten kunna utvinnas högst en à två kofoder. Ströängsbruket är sålunda fortfarande vanligt och av stor betydelse. Allmänt har man emellertid förståelse för de olägenheter, som äro förenade med »skogsslåttern», såväl vad angår det därigenom vunna fodrets sämre beskaffenhet som de höga kostnader insamlandet av fodret betingar vid en jämförelse med nuvarande dagsförtjänster i annat arbete. Fodret från slåtterängar betraktas såsom dyrt foder. »Tacka för att jag skulle vilja taga allt mitt foder från lägenheten» uttalade en lägenhetsinnehavare. Men det är ofta svårt att få igång odlingarna, vadan ströängarna trots allt anses nödvändiga.

Ströängar finnas emellertid av olika slag. Vad nyss sagts gäller i huvudsak de starrängar, vilka ligga talrikt kringspridda i skog och mark och äro de av lägenhetsinnehavarna allmännast brukade. Dessa ängar äro i de flesta fall dåliga med gles och mager växtlighet. Ofta kunna de ej slås varje år. Mången gång äro de avlägset belägna från gårdarna. Ängar på en eller två mils avstånd äro ej ovanliga. Vid skörden kan slåtterfolket få vistas borta från hemmet långa tider. Härtill komma svårigheterna och besväret med fodrets hemforsling på hösten och vintern. Men ängar finnas, som äro av bättre beskaffenhet, såsom bäckröjningar, översilningsängar och deltaland vid åar och bäckar samt s. k. sjöslåtter. Dylika ängar, som ofta översvämmas varje år, kunna lämna ganska rikligt och gott foder. De bästa av detta slags gräsmarker äro dock oftast tagna i bruk av fjälltrakternas första nybyggare och höra numera till därvarande hemman. Det som blivit över åt fjällägenheterna är icke mycket. I allmänhet få dessa nöja sig med skogsslåtter; och för de senast tillkomna lägenheterna finnas även därav kvar endast de minst eftertraktade och längst bort belägna.

Såsom allmän regel gäller sålunda, att jordbruket på fjällägenheterna icke kan lämna sina innehavare och deras familjer full försörjning, även om det bildar en viktig grund för hushållningen.

Andra utvägar måste därför sökas för att anskaffa de kontanta medel, som tarvas för utfyllnad av vad som därutöver må behövas, såsom till livsmedel av andra slag än som erhållas från lägenheten och genom fiske, till kläder, redskap för hem och jordbruk, husens underhåll, konstgödning, kraftfoder, skatter m. m. Vad sålunda erfordras får åvägabringas genom förvärvsarbete, i främsta rummet genom lägenhetsinnehavaren och de vuxna sönerna, i den mån de stannat kvar i hemmet. Kvinnlig hemslöjd synes utövas endast i jämförelsevis mindre omfattning, därtill torde hustruarna vara alltför upptagna med skötseln av ladugård, barn och hem.

I skogstrakterna ned mot odlingsgränsen, där timmerduglig skog finnes, sysslar man i allmänhet med skogsarbete. Men även från lägenheter högre upp mot fjällen söker man sig ned till sådant arbete. Männen ha anställning såsom huggare eller, om de ha häst, körare, biträda i flottning m. m. Ju mera avlägset lägenheterna ligga från trakter, där drivningsduglig skog finnes eller flottnings- och transportförhållandena i övrigt möjliggöra skogens tillvaratagande, ju längre tid stanna de borta från hemmen. Ofta komma de ej åter på veckotal eller månader, varunder hustrurna ensamma eller i förekommande fall med hjälp av de äldre barnen ha att taga vård om lägenheten. Skogsarbetet bedrives i allmänhet på vintern, men förekommer även andra tider av året. Arbete utföres såväl på kronans som bolags och andra enskildas skogar. Endast i enstaka undantagsfall torde full sysselsättning erhållas på kronoparkerna.

Skogen i trakterna ovan odlingsgränsen är ofta av mindre värdefull beskaffenhet. Ju längre man kommer mot den egentliga fjällbygden uttunnas barrskogen och blandas med fjällbjörkskog, vilken sistnämnda slutligen blir allena rådande. Omloppstiden för barrskogen är i dessa trakter lång. Under senare år ha avverkningarna varit jämförelsevis stora och områden ha tillgodogjorts, där under vanliga förhållanden skogsavverkningar icke äro lönande. Man hör lägenhetsinnehavare ställa sig frågande, huru det skall bli med deras utkomstmöjligheter, sedan nuvarande skogsbestånd genomgåtts för avverkning och decennier komma att förflyta, innan nya drivningar kunna ske, eller ock de ekonomiska förhållandena ej längre göra drivningar ekonomiskt möjliga.

Uppe i den egentliga fjällbygden utgör fiske och jakt för avsalu ofta männens främsta syssla för beredande av kontantinkomst. Men även lägenhetsinnehavare i skogsområdet ha understundom ej obetydlig inkomst genom fiske och jakt. Ju flera lägenheter som tillkommit, har konkurrensen om fisket, vilket även är av stor betydelse för hemmansägare och renskötande lappar, blivit starkare, och ofta klagas över, att fisket försämrats. Såsom anledning härtill åberopas för vissa sjöar även uppdämning för sjöregleringar. Med något enstaka undantag torde dock varje familj tillgodose sitt behov av hushållsfisk. Många kunna därutöver fiska för avsalu. Erinras må

att, om fisket anlitas alltför hårt, därav följer ej endast en tillbakagång av fiskebeståndet, utan även att väsentligt mycket längre tid behöver användas för att skaffa fisk till hushåll och försäljning.

Jämväl villebrådet angives ha i hög grad minskats på grund av ökat antal fångstmän. Det viktigaste utbytet ger ripfångst med snara. Av betydelse kan vara även jakt å skogsfågel och räv. Jaktresultatet är emellertid växlande år från år.

Utöver nämnda förvärvskällor förekomma åtskilliga andra av mera speciellt slag. Ofta får man taga det arbete som må bjudas, såsom dikning, vedhuggning, vägarbete, byggnadsarbete, körslor, hjälp åt lappväsendet med byggandet av renstängsel och broar m. m. samt arbete vid dammbyggnader. En och annan har anställning såsom postförare eller vid vägväsendet såsom vägvakt eller med andra göromål eller såsom observatör för Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut. Andra åtnjuta statsbidrag såsom förare på av dem innehavda motorbåtar för uppehållande av trafik å en del av de större fjällsjöarna. Någon gång deltaga lapska lägenhetsinnehavare i renskötseln, tillfälligtvis eller mera regelbundet. Fjällägenhetsinnehavare förekomma, som driva handelsrörelse och försälja varor till nomadlappar, bofasta och turister eller som uppköpa lapparnas renprodukter. Ganska få synas vara hantverkare. Några mottaga yrkesmässigt turister och andra besökare i de vackra fjälltrakter, där lägenheterna ofta äro belägna. Särskilt kan i detta avseende nämnas två lägenheter i Arjeplogs socken, som ligga vid en gammal färdväg till Norge och vilka tidigare varit fjällstugor för resande. Alltjämt utgår bidrag av staten för tillhandahållande av logis och utspisning åt dem, som färdas denna led. Förtjänster såsom vägvisare åt turister förekomma även. Å lägenheter i Norrbottens län, som ligga i närheten av järnvägen Gällivare—Riksgränsen, är vanligt att lägenhetsinnehavarna arbeta vid järnvägen, antingen med fast anställning eller tillfälligt. I trakten av Kiruna ha de ibland arbete av olika slag vid gruvrörelsen och vid Porjus hos kraftverket. Givet är, att de lägenhetsinnehavare, som sålunda äro verksamma vid järnväg, gruvdrift m. m. eller i övrigt ha mera fasta arbeten utom lägenheten, få föga tid över att odla och i övrigt sköta sin lägenhet. Denna får mera karaktären av bostadslägenhet och övergår understundom helt till sådan.

En annan inkomst, som är av stor betydelse för familjerna å fjällägenheterna, är folkpensionen. När lägenhetsinnehavaren och hans hustru äro utarbetade, komma folkpensionerna. Dessa äro redan med nu utgående belopp av avgörande betydelse, när familjefadern ej längre orkar att taga förvärvsarbete utan måste stanna hemma. Med ökad summa kommer pensionen att bereda än större förbättring i levnadsvillkoren. Anmärkas må, att bland lägenhetsinnehavarna även förekomma sådana som åtnjuta invalidpension.

Hustrurna äro väl alltid av stor betydelse för de mindre lanthushållen. Detta är emellertid särskilt fallet på fjällägenheterna, där männen ofta långa tider, understundom större delen av året, icke kunna ägna sig åt lägenheten utan äro upptagna av förvärvsarbete. Hustrun skall då svara för hela lägenheten. Förutom vården av de större och mindre barn, som må finnas, samt mat-

lagning, sömnad och andra sysslor, vanliga i ett hem, skall hon sköta kreatur och ladugård, mjölka, fodra och göra rent. Hennes krävande och tidsödande arbete synes mången gång bliva överväldigande. Hon blir ock starkt bunden vid lägenheten. Sedan barnen vuxit upp och kunna hjälpa till, kan väl härutinnan inträda en lindring. De flesta av dem lämna dock undan för undan hemmet, vilket i synnerhet gäller flickorna. Vanligt plägar dock vara, att någon son eller dotter stannar hos de gamla. Skulle så inträffa i ett hem, där vuxna barn ej finnas, att hustrun blir sjuk och ej orkar utföra det henne tillkommande arbetet, kan ställningen bliva besvärlig. Att utifrån erhålla arbetshjälp är mycket svårt samt för familjen dyrbart.

Mannens förvärvsarbete medför, även om det är tungt och besvärligt, dock en viss omväxling. Särskilt för de kvinnor, som bo i lägenheter utan vägförbindelser, blir livet ensidigt. I vissa orter förekomma »mässor», vanligen hållna i samband med gudstjänster. Hit färdas traktens folk. Någon gång kan tillfälle givas att besöka kyrkan. Kapell ligga strödda här och var i fjälltrakterna. Ibland är törhända ej heller så långt till traktens huvudort. Annars står i allmänhet ej till förfogande annan förströelse än de besök å lägenheterna, som då och då göras av turister och andra personer, som färdas genom trakten. Under den mörka vintern, då männen äro borta långa tider i sina arbeten, är den kvarvarande familjen lämnad åt sig själv att sällskapa med grannarna, där sådana finnas. En uppmuntran har dock på senare tid erhållits genom radion.

Vad angår ungdomen övergiver denna, såsom nyss berörts, ofta hemmen. De unga söka sig av olika anledningar bort; bland annat vilja flickorna ej gärna arbeta i ladugården. Detta är i våra dagar icke något utmärkande för fjällområdena. Föräldrarna i hemmen här uppe uttala emellertid farhågor för huru det skall gå, om ej åtgärder vidtagas för att göra det mera lockande att stanna kvar, såsom bättre vägförbindelser och bostädernas mera praktiska anordnande med vattenledning, avlopp, elektriskt ljus m. m. Dessa bekymmer uttrycktes även så, att de gamla stanna, de unga flytta och att de enda flickor som stannade vore de, som gifte sig i orten; flyttade de, kommo de aldrig tillbaka.

Vad ovan sagts gäller i främsta rummet fjällägenheter, vilka ha karaktär av jordbrukslägenheter. Såsom ovan berörts finnes emellertid en del lägenheter, å vilka jordbruk ej bedrives eller där detta är av mycket ringa omfattning. Utkomsten för familjerna å dessa lägenheter är helt beroende av det arbete, som lägenhetsinnehavaren kan förskaffa sig. Har han fast anställning, exempelvis vid järnväg, industri eller allmänna vägväsendet, har han samma ekonomiska förutsättningar som andra arbetare i liknande ställning. Snarare har han bättre med hänsyn till de billiga villkor, under vilka han innehar bostad.

Föreligger ej dylikt förmånligare läge, kunna förhållandena bliva mycket bekymmersamma under tider, då det är ont om arbete och förtjänsterna äro klena eller om sjukdom drabbar. Grunden för dessa familjers ekonomi

kan vara mycket osäker. Lägenhetsinnehavare av denna grupp anträffas särskilt inom skogsområdet ned mot odlingsgränsen. Under ekonomiskt förmånliga tider ha många här en jämförelsevis god bärgning genom skogsarbete å såväl kronans som enskilda skogar. Skulle emellertid arbetstillfällena i skogarna avtaga på grund av försämringar i skogskonjunkturerna, närmare belägna skogstrakters uthuggande eller dylikt, kunna svårigheter väntas uppstå för dem att vinna försörjning.

Såsom ett allmänt omdöme om fjällägenheternas innehavare torde kunna sägas, att de särskilda förhållanden, som råda i deras hemtrakter, göra livet såväl för kvinnor som män mera arbetstyngt och mödosamt än vad i allmänhet är fallet för jordbruks- och arbetarbefolkningen i andra delar av landet. Här är icke alltid säkert, att duglighet och intresse äro tillräckliga att hålla uppe ett välstånd, som dock endast sällan kan jämföras med det, som kan råda i av naturen bättre gynnade områden.

Det visar sig emellertid, att i stor utsträckning i varje fall de äldre bebyggarna å lägenheterna äro nöjda. Många ha det ock, bedömt även efter anspråken i de egentliga jordbruksbygderna i landet, ganska bra. Ej sällan höres uttalanden om tillfredsställelse med de förhållanden, varunder man lever och att man ej skulle vilja byta ut sin tillvaro mot någon annans. Detta hindrar ej önskemål om vägar och överhuvud förbättrade kommunikationer för underlättande av avsättning och inköp för hem och jordbruk. Även ifrågasättas förmånligare bidrag från staten till odling, konstgödning m. m. för att möjliggöra en förbättring av jordbruket invid gårdarna och ströängsslåtterns övergivande.

Å andra sidan är ej ovanligt att finna dem, som beklaga, att de slagit sig ned i förevarande karga områden, och som gärna skulle vilja byta ut sina lägenheter mot ställen i bättre jordbruksbygd. De anse att, om de kommit till en gynnsammare trakt, de efter motsvarande slit och släp kunnat vara innehavare av en god gård. Det talas om svårigheter och otrevnad att sitta på dessa dåliga ställen och att landet endast lämpade sig för lappar och renskötsel. Det ganska stora antal upplåtna lägenheter, som ej tagits i besittning eller som övergivits, vittnar ock om, att mången tvekat att fullfölja avsikten att bosätta sig här uppe eller funnit tillvaron där otillfredsställande.

Denna pessimism torde i viss mån kunna ställas i samband med de stora förändringar senare tid medfört beträffande ordningen för livsföringen. Pretentionerna med avseende å omväxling och förströelser, arbetets beskaffenhet och begränsning, tillfälle till goda inkomster och i allmänhet ett bekvämare liv äro numera helt andra än när den äldre generation, som ofta ännu innehar fjällägenheterna och själv upptagit dessa, började sin verksamhet. Ej sällan förspörjes ovisshet från de gamlas sida, hur det skall gå med lägenheten i framtiden, om någon av barnen skall vilja övertaga den och fortsätta arbetet.

Tilläggas kan, att fjällbefolkningen ofta är av mycket tilltalande typ, spänstig och härdad, anpassad efter natur och klimat.

Synpunkter beträffande lägenhetsupplåtelser i fjälltrakterna.

För staten torde ur olika synpunkter vara av stort värde, att även de avlägsna och karga trakterna ovan odlingsgränsen äro åtminstone i någon utsträckning befolkade. Lägenhetsinnehavarna utgöra den bofasta kulturens yttersta utposter i de norrländska ödebygderna. Denna strödda skara fjällbor är önskvärd såsom iakttagare av förhållandena i dessa ensliga områden. Där kunna de ock vara till nytta vid varjehanda statliga funktioner, såsom postföring, vägväsendet, trafiken å sjöarna, meteorologiska och hydrologiska rapporter, ävensom genom att med mat och bostad tillhandagå turister och andra, som färdas i de ofta svårframkomliga markerna. En bebyggelse innebär tillika, att försörjning beredes ett antal familjer och att områden, vilka annars skulle vara till intet gagn, tillgodogöras. I sin mån bidraga dessa nybyggare till den ekonomiska utvecklingen.

De nuvarande fjällägenheterna ligga ofta längs dalgångarna nere vid därvarande vattendrag, men förekomma även uppe i fjällmarkerna. Renskötsel bedrives inom alla de områden, där lägenheter befinna sig. Även om dessa i allmänhet icke utgöra något direkt större hot mot renskötseln, är nödvändigt att för lägenheterna gälla regler, som effektivt skydda lapparna och renskötseln mot intrång från lägenhetsinnehavarnas sida och det av dem drivna jordbruket. Givetvis måste vid eventuella nyupplåtelser beaktas, att renskötselns intressen tillfullo tillgodoses.

Den politik, staten sedan lång tid fört rörande bosättningen i dessa trakter, har utgått från, att anläggandet av nya ställen i allmänhet icke skall tillåtas. Endast i undantagsfall, där synnerliga skäl föreligga, medgiver Kungl. Maj:t upplåtelse av lägenhet. Detta förfarande är grundat dels därå, att trakterna ovan odlingsgränsen såsom regel äro föga lämpade för jordbruk eller överhuvud att bereda nybyggaren en tryggad utkomst. Dels önskar man förhindra, att intrång beredes lapparna och att deras renskötsel försvåras.

Den undersökning, som skett rörande de nuvarande fjällägenheterna, visar, att många av dessa ha en ur jordbruks- eller allmän ekonomisk synpunkt synnerligen svår ställning. Det måste, såsom fallet är på åtskilliga lägenheter, vara beklämmande för den åldrande lägenhetsinnehavaren att se, huru litet han genom allt sitt slit i mannaålderns dagar förmått uträtta för att trygga sin ålderdom. Med samma flit skulle han på en i bättre naturförhållanden belägen och för jordbruk mera lämpad gård haft en väsentligt bättre ställning. Lämpligast hade varit att en hel del lägenheter aldrig kommit till samt att de nu utbyttes mot sådana, som kunde giva sina innehavare bättre lön för mödan. Bortsett från de ställen, som ännu äro allenast bostadslägenheter eller på sin höjd arbetarsmåbruk, ofta med ringa möjligheter till odling, äro i stort sett alla de övriga fjällägenheterna att betrakta såsom stödjordbruk. Frågan rörande vissa ställens bibehållande för framtiden uppkommer särskilt vid tanken på de krav, som i våra dagar göra sig gällande på höjd levnadsstandard. Svårigheter torde uppstå att hålla ungdomen kvar vid dessa avlägsna gårdar för att fortsätta föräldrarnas arbete.

Anledning till farhågor härutinnan må särskilt föreligga med tanke på den avfolkning av landsbygden, som sker från väsentligt bättre belägna trakter i landet. Det kan ock understundom ej bliva lätt för de unga lägenhetsinnehavarna att erhålla hustrur, som vilja påtaga sig det krävande arbete, som på lägenheterna åligger kvinnorna. Vid upplåtandet av lägenheter torde man ha att utgå från, att endast personer vana vid klimatet och förhållandena i fjälltrakterna skola önska och vara passande att bliva fjällägenhetsinnehavare.

Lockande kan i viss mån vara för en man, som har läggning för ett rörligt och fritt liv, att bo på en lägenhet uppe i fjällen med jakt och fiske såsom biinkomst. Han kan där i större utsträckning än annorstädes, oberoende av tid och inskränkande former, fortleva sitt liv efter egen önskan. Att tillskapa nya lägenheter, där lägenhetsinnehavaren för uppehållande av sin ekonomi skall söka stöd i jakt och fiske, torde dock numera icke kunna ifrågakomma liksom ej heller att grunda jordbruksdriften å ströängsslåtter. Vad inkomst jakt och fiske kan väntas i framtiden skänka synes i hög grad osäkert. Äldre tiders lätta tillgång till vilt och fisk är ej längre för handen samt torde vara i ytterligare avtagande. De dyrbara arbetskostnaderna och större kraven på fodrets beskaffenhet göra ströängsbruket i hög grad oekonomiskt.

Någon anledning från statens sida att vidtaga åtgärder, som innebära uppmuntran till bosättning i förevarande trakter, föreligger ej. Bortses kan dock icke från, att det ej saknas personer, som trivas här och att å ej få ställen familjerna finna sin utkomst. Det visar sig ock att, om lägenheten är av någorlunda god beskaffenhet och söner eller måg finnas, nästan alltid någon av dem önskar övertaga lägenheten, när den blir ledig. Skulle så ej vara fallet, lärer oftast ej vara svårt att få någon, som vill mottaga lägenheten och därför betala ersättning, även om denna blir jämförelsevis låg. Sökande framträda även då och då, som vilja erhålla upplåtelse av mark för upptagande av ny lägenhet. Förhållandena här uppe befinna sig icke i något läge av allmän misströstan, även om alla ej äro belåtna och många svårigheter föreligga.

Givet är emellertid, att uppkommande frågor om nya anläggningar måste bedömas med största försiktighet. Vid prövning av dylikt ärende torde större varsamhet få iakttagas än hittills understundom varit fallet. Det får ej vara tillräckligt att lita på den utredning, som sökanden till lägenheten själv må ha gjort rörande förutsättningarna för jordbruksdrift eller möjligheten till arbetsförtjänster i orten. Beträffande dylika betingelser ställer sig den person lätt alltför optimistisk, som vill skaffa sig ett eget hem i viss trakt. Många exempel kunna givas på bristande förmåga att bedöma den föreslagna lägenhetens användbarhet såsom underlag för en familjs försörjning.

Skall en ny upplåtelse ske, måste den föregås av en undersökning verkställd av sakkunniga personer. Till förekomsten av jakt och fiske torde böra läggas mindre vikt, såvitt avser att genom försäljning av fångsterna skaffa erforderlig kontantinkomst. God tillgång på fiske för husbehov är däremot

av största betydelse. Andra omständigheter, som komma i fråga, äro, bortsett från lämpligheten för jordbruksdrift, tillgången på väg och avsättningsmöjligheter för ställets produkter samt att lägenheten förlägges i närheten av tidigare bebyggelse. I möjligaste mån bör undvikas avskilt och ensamt läge med långa avstånd till grannar och skola.

Förglömmas må ej heller, att till brukare av den nya lägenheten antages blott den, som har de personliga egenskaper, den duglighet och den arbetsförmåga, som kunna möjliggöra för honom att gå i land med den dryga uppgiften. Ett mer än vanligt krävande arbete åvilar honom, om han skall lyckas.

Vikten av att en noggrann utredning göres framträder ej minst vid tanke på de kostnader, som varje fjällägenhet kommer att förorsaka staten. Anledning finnes att tillse, att det gagn, som genom ett dylikt nybygge tillföres det allmänna, i någon mån motsvarar uppoffringarna.

Vid upplåtelse av lägenhet måste hänsyn tagas även till en annan omständighet, som är av än större betydelse än de förutsättningar, som nyss behandlats. En befolkningsgrupp finnes, vars intressen kräva att bliva beaktade. Sedan århundraden tillbaka och sålunda långt innan någon nybyggare slog sig ned i trakterna ovan odlingsgränsen, drevo lapparna här sin renskötsel. Trakterna äro ock väl lämpade för denna näring. Den renskötsel, som idkas ovan odlingsgränsen, är i huvudsak s. k. fjällrenskötsel. Denna är den mest omfattande och viktigaste av de båda typer, fjällrenskötsel och skogsrenskötsel, som förekomma i landet. Fjällrenarna företaga långa årliga vandringar från skogslandet i dess sträckning mot Östersjöns kust upp mot riksgränsen i väster och även in i Norge samt sedermera tillbaka samma väg. Vintertid vistas de i skogslandet, där renarnas föda huvudsakligen utgöres av renmossa. När våren nalkas, draga de sig mot väster. I trakterna ovan odlingsgränsen ha renkorna sina kalvningsplatser. Lapparnas vårvisten äro i allmänhet belägna i den kedja av lägre, skogbevuxna berg, som förefinnes, innan man når de högre fjällen mot riksgränsen. Sommartiden, då renmossan är torr och icke kan förtäras av renarna, leva dessa av gräs- och örtbete. De uppsöka då högre belägna fjälltrakter, ofta inne i Norge. Därigenom komma de ock i kyligare områden, som äro mera fria från mygg, för vilka renarna äro känsliga. Mot hösten vända renarna och börja flyttningen mot skogslandet.

Renskötseln utgör underlaget för de renskötande lapparnas utkomst. Av denna näring samt fiske och i någon mån jakt taga de sitt livsuppehälle. De renskötande fjällapparna i Västerbottens och Norrbottens län utgjorde enligt senaste uppskattning (1940 års utgång) tillhopa 1 715. Vid den år 1940 verkställda allmänna renräkningen innehade dessa lappar 92 062 renar. Härtill komma de renar, som av fjällapparna omhänderhavas för bofasta jordbrukare eller lappar (skötesrenar). I Norrbottens län utgjorde enligt nämnda renräkning antalet skötesrenar, som vaktades av fjällappar, 7 849 och i Västerbottens län 9 645. Fjällapparna omhänderhade vid berörda tid

sålunda tillhopa omkring 109 500 renar. För närvarande torde siffran vara ej oväsentligt högre.

Dessa fjällappars renskötsel representerar högst betydande värden. Utgår man från, att priset på en ren i medeltal är 90 kronor, motsvarar sagda renantal ett belopp av 9 855 000 kronor. Beräknas, med hänsyn tagen till goda och dåliga renskötselår, medelavkastningen av renskötseln till 20 procent, skulle den årliga avkastningen bliva 1 971 000 kronor. Genom den stora avkastning renskötseln lämnar blir denna näring av väsentlig betydelse ej blott för lapparna utan för orten i dess helhet. Renskötseln är av vikt även för de bofastas hushållning, isynnerhet inom Norrbottens län, så tillvida att den lämnar tillfälle till anskaffande av billigt kött. Härtill kommer, att många bofasta av lapparna uppköpa renar och idka handel med renprodukter. Såsom näring sedd, lämnar renskötseln ett betydligt större omsättningsbelopp än fjällägenheterna. Härjämte må erinras, att lapparna genom sin renskötsel nyttiggöra de vidsträckta bergsområdena i Norrland, vilka eljest skulle ligga obrukade. Ur nationalekonomisk synpunkt ha lapparna sålunda en ej oviktig uppgift. De äro ock landets utposter i Norrlands yttersta fjälltrakter.

För de renskötande lapparnas egen skull samt ur allmän och traditionssynpunkt påkallas, att staten slår vakt om lapparnas intressen och renskötseln. Denna inställning har ock av statsmakterna hävdats sedan långliga tider. En särskild lagstiftning har givits till skydd för de renskötande lapparna och deras gamla näring. Den avser att möjliggöra för lapparna att med minsta möjliga intrång från den jordbrukande befolkningens sida föra sina renar på bete samt i övrigt för egen utkomst använda områden, där de, så långt historisk tid går tillbaka, haft sin tillvaro. Denna politik fullföljes alltjämt. När det gäller fjällägenheterna är den av särskild betydelse, då en del av dessa ha ett läge, som för renskötseln kan bliva besvärande. Detta har ock varit anledningen till de särskilda bestämmelser, som gälla för dylika lägenheter. De skola upplåtas endast i undantagsfall och då upplåtelse kan ske, utan att därigenom intrång uppstår för de renskötande lapparna. I kontrakten rörande lägenheterna givas noggranna föreskrifter till förhindrande i möjligaste mån därav, att jordbruksdriften å lägenheterna medför skada för renskötseln och de renskötande lapparnas särskilda rättigheter i övrigt. För möjliggörande av en dylik reglering äro lägenheterna upplåtna med nyttjanderätt, därvid i arrendekontrakten kunnat intagas stadganden i förevarande avseenden. Renskötseln å sin sida är icke i någon mån till hinder för lägenheternas utveckling.

Även med hänsyn till lägenheternas ställning till lapparna och renskötseln bör nuvarande starka begränsning beträffande upplåtandet av nya lägenheter bibehållas. Alltjämt bör tillika allenast upplåtelser med nyttjanderätt förekomma.

Angående statens stöd åt fjällägenheterna.

Såsom av ovan lämnade uppgifter framgår, ha fjällägenheterna erhållit betydligt mindre stöd från det allmännas sida än skogstorp och odlingslägenheter samt kronotorp. Detta torde delvis sammanhänga med förhållandena vid de olika lägenheternas första tillkomst. Förslag till upprättandet av lägenheter av sistnämnda tre slag har upptagits av statsmakterna själva. Genom dessa lägenheters tillskapande avsågs att bereda tillgång till arbetskraft på kronoparkerna i Norrland. Å lägenheterna skulle beredas bostäder för skogsarbetare samt möjlighet till viss jordbruksdrift såsom stöd för deras utkomst. Naturligt var under dylika förhållanden, att staten fann lämpligt att ekonomiskt medverka till lägenheternas anläggande och framtida bestånd.

Ursprungliga anledningen till införandet av formen för upplåtelser av fjällägenheter var en önskan att bringa reda med avseende å det jämförelsevis stora antal lägenheter som, efter det anläggandet av nybyggen ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län förbjudits, tillkommit därstädes genom olaga bosättningar. Å dessa lägenheter funnos redan uppförda boningshus samt ofta ladugård och en del andra byggnader, varjämte i allmänhet uppröjts eller uppodlats någon jord. Lägenheterna voro sålunda i viss utsträckning färdigbildade. Detta jämte det otillåtna anläggandet torde föranlett, att något bidrag icke ansågs påkallat till innehavarna av de lägenheter, vilka medgåvos legalisering såsom fjällägenheter. Till innehavare av sådana olaga bosättningar, som flyttades till annan plats, utbetalades däremot i förekommande fall viss gottgörelse. Att jämväl sedermera statens bidrag till fjällägenheterna utmätts sparsamt, må ha sin förklaring däri, att de i och för sig ansågos mindre önskvärda, vadan någon uppmuntran till nyanläggningar icke ansetts böra givas.

Fjällägenheternas ställning är numera förändrad. Vid sidan av de legaliserade äldre lägenheterna har medgivits upptagande av ett betydande antal nya lägenheter. Kungörelsen 1915 angående lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen förutsätter visserligen, att dylika upplåtelser må ske endast, »där i något fall synnerliga skäl föreligga». Dessa författningens ord synas emellertid ej sällan ha tolkats mycket välvilligt för lägenhetssökandena.

Sådana förhållandena föreligga, är många familjers utkomst beroende av de till dem upplåtna fjällägenheterna. Innehavarna å de äldre lägenheterna ha väl slagit sig ned på egen risk, utan att kronan utfäst sig att vara dem behjälplig. I många fall ha även lägenheternas tillkomst varit föga önskvärd, ej minst med hänsyn till lägenhetsinnehavarna själva. Det kan dock, när det gäller möjligheten för dem att å lägenheten vinna drägliga levnadsvillkor, ej bortses från, att kronan sedermera givit godkännande till bosättningen och sålunda i viss mån påtagit sig ansvar för lägenhetsinnehavarnas framtid. Detta må i än högre grad gälla beträffande de nybruk, vilkas upptagande medgivits enligt 1915 års kungörelse och må komma att ytterligare tillåtas.

Det är då skäligt, att innehavarnas försörjningsmöjligheter samt lägenheternas utveckling underlättas genom statens bistånd. Härtill föreligga så mycket större skäl, som lägenheterna äro belägna i trakter, där särskilda svårigheter möta för jordbruksdrift och lägenhetsinnehavarnas utkomst i övrigt. Statens hjälp borde snarare sättas högre här än å platser i landet, där de yttre betingelserna för bosättning äro förmånligare.

Statens kostnader för biståndet åt fjällägenheterna komma till övervägande del att avse nu befintliga lägenheter. Det torde vara att vänta, att nyanläggningar medgivas endast i få fall. Då prövningen härav ligger i Kungl. Maj:ts hand, lärer tillses att, även om de villkor som äro förbundna med lägenhetsupplåtelse bliva förmånliga, detta icke kommer att föranleda, att någon skall finna anledning att endast av sådan grund söka erhålla lägenhet.

Det stöd, som för närvarande från kronans sida medgives fjällägenheterna, började utgå ganska sent och är jämförelsevis ringa. Det enda, särskilt för fjällägenheter avsedda bidraget har utgjorts av de 500 kronor, som jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 11 juni 1926 kunnat av vederbörande länsstyrelse beviljas lägenhetsinnehavare till förbättring av bostadsförhållandena å lägenheten. I likhet med vad som gäller vissa andra fastighetsinnehavare på landet, kan innehavare av fjällägenhet erhålla bostadsförbättringsbidrag, nybyggnads- och förbättringslån samt ladugårdsförbättringsbidrag. Reparationer och ombyggnader med hjälp av bostadsförbättringsbidrag påträffar man ofta. Såsom anmärkningsvärt kan med avseende härå nämnas, hurusom vid nyupplåtna fjällägenheter understundom tillämpats, att innehavaren å lägenheten uppför en primitiv bostadsbyggnad och sedermera efter ett par år söker bostadsförbättringsbidrag, med hjälp varav en ny och bättre byggnad uppföres. Ett sådant tillvägagångssätt må från lägenhetsinnehavarens sida anses förklarligt. Det synes dock näppeligen överensstämma med författningens föreskrifter. Bidrag till ladugårdarnas förbättring ha endast i mindre utsträckning kommit lägenhetsinnehavarna till del. De anslag som utgå till dylika bidrag äro jämförelsevis begränsade.

Fjällägenheterna torde, sedan denna typ av lägenheter numera godkänts av statsmakterna, böra tillerkännas motsvarande förmåner, som komma andra liknande, till anläggande i Norrland medgivna lägenheter till godo. Härvid må bland annat erinras om den skyldighet, som enligt lagen om nyttjanderätt till fast egendom åligger jordägare att svara för, att å utarrenderad mindre fastighet finnas bostadshus samt för jordbruket nödiga byggnader i tillfredsställande skick enligt lagens anvisningar.

Närmast torde fjällägenheterna böra erhålla stöd i ungefär samma utsträckning som jordbrukslägenheter upplåtna till lappar enligt kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) och kronotorp medgivna jämlikt kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 532).

Gemensamma bestämmelser för arrendelägenheter å renbetesfjällen och fjällägenheter. Jämförelse med lägenhetsupplåtelser åt lappar.

Förut har berörts frågan om tillämpning av samma regler för fjällägenheterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län som för de arrendelägenheter, vilka blivit upplåtna å de hemman och andra fastigheter, som blivit inköpta för utvidgning av renbetesfjällen i Jämtlands län.

Arrendelägenheterna, vilkas antal uppgår till omkring 150, förete i många avseenden likheter med fjällägenheterna. Båda dessa slag av lägenheter äro belägna i fjälltrakter, som beträffande det där bedrivna jordbruket och livsbetingelserna i övrigt erbjuda i stort sett samma svårigheter, även om jämtlandslägenheterna, som i de flesta fall utgöras av inägorna till nämnda inköpta fastigheter, ofta äro bättre i jordbruksavseende. Jordbruket å dem torde ej sällan vara av större omfattning och mera utvecklat än å fjällägenheterna. Möjligheterna till biförtjänst genom skogsarbete äro ock större i Jämtlands län, där skogar med saludugligt virke i större utsträckning finnas närmare inpå lägenheterna. Vägförbindelserna äro ofta gynnsammare. Arrendelägenheternas allmänna karaktär av avsides och i karg trakt liggande gårdar kan dock jämföras med fjällägenheterna. Lägenhetsinnehavarnas allmänna livsbetingelser äro även ganska överensstämmande. Behovet av stöd från statens sida är ungefär detsamma. En annan likhet är att i de trakter, där ifrågavarande lägenheter ligga, bedrives renskötsel och att särskild hänsyn därför måste tagas till de renskötande lapparnas intressen.

En närmare jämförelse mellan ifrågavarande båda lägenhetsformers ställning synes giva vid handen, att samma bestämmelser skulle kunna tillämpas för dem samt att dessa bestämmelser böra sammanföras i en gemensam författning. Detta skulle föranleda vissa jämkningar i det förslag, som av utredningsmannen föregående år framlades rörande de jämtländska arrendelägenheterna. Dessa jämkningar avse i huvudsak ett par detaljer, som väl äro av viss betydelse, men vilkas ändring dock må väga mindre än fördelen av att erhålla en gemensam författning för lägenheterna.

För vinnande tillika av största möjliga likhet med de övriga lägenheter, som upplåtas å kronomark i Norrland, torde villkoren för arrendelägenheterna i Jämtlands län och fjällägenheterna ovan odlingsgränsen, båda slagen av lägenheter här nedan benämnda *norrländska fjällägenheter,* böra jämföras med de i kungörelsen den 6 juni 1941 intagna bestämmelserna om upplåtelse av jordbrukslägenheter åt lappar samt stadgandena i kungörelsen den 17 juni 1943 om kronotorp.

I utredningsmannens förslag rörande arrendelägenheterna i Jämtland behandlades frågan, huruvida icke reglerna rörande arrendelägenheterna borde inarbetas i 1941 års kungörelse, såvitt där avsåges upplåtelse av jordbrukslägenheter åt lappar. Dessa båda typer av lägenheter vore i vissa avseenden likartade. En gemensam författning ansågs emellertid icke låta sig förena med bibehållande av reda och överskådlighet. I många delar bleve

bestämmelserna för de särskilda upplåtelseformerna helt olika. Lapplägenheterna vore avsedda att kunna förläggas även utanför renbetesfjällen. Upplåtelserna kunde göras allenast till lappar, och flera bestämmelser i kungörelsen hänförde sig till deras ställning till renskötseln. Upplåtelser av arrendelägenheter kunde däremot ske till personer av såväl lapsk som svensk stam. Arrendetiderna för sistnämnda lägenheter ifrågasattes att bliva andra än för lapplägenheterna. En särskild avdelning i kungörelsen angående dessa avsåge upplåtelse av bostadslägenheter åt lappar. Denna upplåtelseform funnes ej beträffande arrendelägenheterna. Ej heller upptoges för dessas innehavare förmånen att kunna årligen erhålla för jordbruket å lägenheterna erforderliga förnödenheter till ett värde av högst 150 kronor. I övrigt föreslogs beträffande arrendelägenheterna ett flertal tillägg och omredigeringar, som ej återfunnes i de för lapplägenheterna gällande bestämmelserna.

Utredningsmannen erinrade i sitt förslag, att fråga vore uppe om revidering även av stadgandena rörande fjällägenheter. Det skulle därvid törhända komma att visa sig, att dessa lägenheter, som upplåtes allenast ovan odlingsgränsen i de två nordligaste länen och hade en viss överensstämmelse med arrendelägenheterna i Jämtlands län, kunde inpassas under i stort sett samma regler som gällde för dem.

Att erhålla så enhetliga bestämmelser som möjligt för upplåtelser av lägenheter i fjälltrakterna i Norrland är givetvis ett önskemål. Vid upplåtelser åt lappar påkalla emellertid vissa särskilda förhållanden uppmärksamhet. Sålunda bör tillses, att de renskötande lapparna bibehållas vid sin renskötselnäring och att i möjligaste mån tillräcklig lapsk arbetskraft står till förfogande för näringens rationella bedrivande. Åtgärder böra fördenskull undvikas, som draga lapparna från renskötseln. Staten måste å andra sidan vara beredd att bistå de lappar, som av ålder eller minskad arbetsförmåga eller andra skäl tvingas att lämna sin gamla näring. Detta har ansetts lämpligast kunna ske genom att bereda dem möjligheter att erhålla lägenheter, där de kunna slå sig ned och fortleva sitt liv under någorlunda gynnsamma förhållanden. Dylika lägenheter har man tänkt sig skola upplåtas å mark inom Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län, som av kronan för ändamålet förvärvas eller eljest tillhör kronan. Lägenheterna, vilka avse såväl jordbrukslägenheter som bostadslägenheter samt stå till förfogande för såväl fjällappar som skogslappar, skulle sålunda kunna förläggas även utanför renbetesfjällen och trakterna ovan odlingsgränsen. Bestämmelserna i 1941 års kungörelse äro anpassade efter de lapska lägenheternas ändamål och äro i vissa avseenden förmånligare än vad i allmänhet plägar erbjudas lägenhetstagare.

Beträffande upplåtelser av jämtländska arrendelägenheter och fjällägenheter ovan odlingsgränsen föreligga andra omständigheter. Dessa upplåtelser äro ej begränsade till en viss folkgrupp eller anslutna till dennas särskilda levnadsförhållanden. De ha tillkommit för att under vissa förutsättningar möjliggöra för personer att i fjälltrakterna erhålla en jordbrukslägenhet såsom underlag för sin utkomst. De för jordbruk mindre gynnsamma

betingelserna därstädes samt hänsynen till lapparnas och den där bedrivna renskötselns intressen föranleda, att nyupplåtelser kunna förekomma endast sällan. De bestämmelser, som äro avsedda att givas rörande fjällägenheterna, komma på grund härav till användning i främsta rummet beträffande det stora antalet redan upptagna lägenheter.

En principiell skillnad föreligger sålunda mellan nuvarande lägenhetsupplåtelser åt renskötselberättigade lappar, som nödgas lämna renskötseln, samt de lägenheter av nybygges natur, vilka det i detta sammanhang är fråga att reglera. Denna skillnad påkallar att, ehuru föreskrifterna för de båda lägenhetstyperna i vissa delar torde komma att bliva ganska lika, bestämmelserna rörande lapparnas särskilda lägenheter alltjämt böra upptagas för sig, under det att regleringen av de allmänna upplåtelserna av lägenheter i fjälltrakterna sker för sig.

Ordningen för fjällägenhets upplåtande och förvaltande.

Upplåtelse av fjällägenhet regleras för närvarande genom särskilt, med varje lägenhetsinnehavare upprättat kontrakt. Kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) angående lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen, vilkens kortfattade bestämmelser godkänts av riksdagen, utgör grund för Kungl. Maj:ts prövning av villkoren i nämnda kontrakt. Skall en nyreglering ske av ifrågavarande lägenheter, medförande en väsentlig omläggning av desammas ställning och betydligt vidgade förmåner för lägenhetsinnehavarna, synas de stadganden, som skola tillämpas, böra intagas i en särskild kungörelse. På dylikt sätt ha ock föreskrifterna rörande upplåtelser av kronotorp och av lapplägenheter blivit fastställda.

Även i det upprättade förslaget till nya bestämmelser för arrendelägenheterna i Jämtlands län har utredningsmannen utgått från, att sagda bestämmelser skulle utfärdas i en kungörelse.

Enligt 1915 års berörda kungörelse bestämmer Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, huruvida upplåtelse må äga rum av fjällägenhet. Anledning synes ej föreligga att föreslå någon ändring i den sålunda för närvarande tillämpade ordningen. Prövning av ansökningar om upplåtelser i trakterna ovan odlingsgränsen är ur olika synpunkter ömtålig. Särskilt må härvid erinras ej mindre om lapparna samt vikten av att intrång ej sker i deras rennäring och rättigheter i övrigt än även om de vanskligheter, som föreligga för jordbruk och i övrigt möta för nybyggarens skäliga utkomst. Sker avgörandet genom Kungl. Maj:t, vinnes även en önskvärd enhetlig handläggning av ifrågavarande ärenden.

Vidkommande de arrendelägenheter, som utredningsmannen i sin jämtlandsutredning föreslagit skola kunna upplåtas å de till utvidgning av renbetesfjällen inköpta fastigheterna, hade ifrågasatts, att dessa lägenheter skulle förläggas å särskilda områden, rörande vilkas avsättande Kungl. Maj:t skulle förordna. Endast å dylika områden skulle upplåtelser få göras. Prövningen av ansökning om lägenhet skulle däremot ske av egnahemsnämnden. Detta över-

ensstämmer med den ordning, som gäller enligt 1941 års kungörelse angående lägenhetsupplåtelser åt lappar. Enligt nämnda förslag skulle Kungl. Maj:t befrias från befattningen med de särskilda upplåtelserna men ändock ha i sin hand bedömandet, att allenast sådan mark komme till användning, där lapparnas och renskötselns intressen icke träddes för nära och vilken i övrigt vore lämplig för sitt nya ändamål. Då den individuella upplåtelsen skulle prövas av egnahemsnämnden, var anvisandet av dylika exploateringsområden av betydelse även för att undvika konkurrens med de upplåtelser av inägor, bete, slåtter m. m., som kunna av länsstyrelsen med stöd av 56 § renbeteslagen medgivas å renbetesfjällen.

Förslaget var sålunda grundat, bland annat, å önskvärdheten att avlasta arbete från myndigheterna i Stockholm. I sakligt hänseende synes emellertid vara en fördel, om Kungl. Maj:t kunde handlägga även de enskilda ansökningarna om lägenheter. Härför tala samma skäl som kunna åberopas för att Kungl. Maj:t bibehåller prövningen av upplåtelser av fjällägenheter ovan odlingsgränsen. Vid ett hänskjutande till Kungl. Maj:t skulle visserligen uppkomma viss ökning i arbetet inom vederbörande statsdepartement. Så lärer bliva fallet närmaste tiden efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande, då prövning skall ske rörande nuvarande arrendelägenheters överförande under den nya ordningen. Sedermera torde föga tid komma att tagas i anspråk för dylika ärenden. Antalet nyupplåtelser torde såväl ovan odlingsgränsen som ock å de för renbetesfjällens utvidgning inköpta fastigheterna bliva mycket få. Förvärvas nya dylika fastigheter, vilket avgöres av Kungl. Maj:t, synes i samband därmed ock frågan om upplåtandet av inägomarker å vederbörande fastighet kunna regleras.

Kommer Kungl. Maj:t att direkt pröva ärenden angående fjällägenhetsupplåtelser, synes onödigt att först vissa områden avsättas, varå upplåtelser må ske. Arbete härmed, vilket understundom torde kunnat avse område för endast en lägenhet, kommer sålunda att bortfalla.

Beträffande vissa av de i Norrland förekommande lägenheterna ha upplåtelserna ombesörjts av domänstyrelsen. Så är fallet med de enligt äldre bestämmelser anlagda skogstorpen, odlingslägenheterna och kronotorpen samt gäller alltjämt de kronotorp, som upplåtas med stöd av kungörelsen den 17 juni 1943. Nämnda lägenheter stå även under domänstyrelsens vård och inseende. Detta sammanhänger därmed, att nämnda lägenheter, som äro upptagna å kronoparkerna, i första hand tillkommit för att säkerställa behovet av arbetskraft å dessa. Arrendelägenheterna i Jämtlands län samt fjällägenheterna ovan odlingsgränsen ha liksom lapplägenheterna därstädes upplåtits för sina innehavares egen skull.

För skötseln av de kronoparker, som finnas i fjälltrakterna ovan odlingsgränsen, tarvas endast i mycket begränsad omfattning stadigvarande bistånd av fjällägenheternas innehavare. Härvid kan helt bortses från de lägenheter, som ligga i de egentliga fjälltrakterna, där avverkningsvärd skog, utöver vad som må åtgå för tillgodoseende av ortsbefolkningens behov, knappast

förekommer. Men även i barrskogsområdena längre ned, där de mera dugliga kronoskogarna äro belägna, torde det vara blott på jämförelsevis få ställen, där bestående arbete kan beredas lägenhetsinnehavarna på kronans skogar. Detta bestyrkes i viss mån av det förhållandet, att många odlingslägenheter och skogstorp, som för skogsvårdens skull anlagts på kronoparkerna, numera omförts till fjällägenheter. Vid skogsdrivningarna inom dessa områden avverkas ofta en större trakt i ett sammanhang. Sedan denna genomgåtts, sker där ej huggning på flera decennier, tidens längd i viss mån beroende av beståndens bättre eller sämre kvalitet. Även må framhållas, att kronan här ofta säljer sitt virke på rot. Köpare äro företrädesvis sågverksbolagen, som sålunda vanligen äro lägenhetsinnehavarnas arbetsgivare, även när det gäller avverkningarna å kronoskogarna.

Ovan odlingsgränsen i Västerbottens län förekomma kronoparker av mera avsevärd omfattning i Dorotea och Vilhelmina socknar samt den del av Stensele socken, som är belägen ovan sagda gräns. I Sorsele socken äro kronoskogarnas omfattning något mindre, och i Tärna socken finnes ingen kronopark.

I Norrbottens län ovan odlingsgränsen ligga värdefullare kronoparker endast i Arjeplogs och Jokkmokks socknar. Kronoskogarna ovan odlingsgränsen inom Gällivare socken äro obetydliga, och i Jukkasjärvi socken finnes ett större område kronoskog huvudsakligen endast i trakten omkring Jukkasjärvi kyrkplats. Blott en obetydlig skogsflik äges av kronan inom Karesuando socken, som helt är belägen ovan odlingsgränsen.

Innehavarna av arrendelägenheter i Jämtlands län torde i större utsträckning ha tillfälle till arbete å kronans skogar än fjällägenheternas folk. Å de för renbetesfjällens utvidning inköpta fastigheterna finnas understundom ej obetydliga skogsarealer, de s. k. renbetesfjällens skogar. Avverkningar torde här förekomma varje år. I de flesta fall utför kronan ej heller här själv avverkningarna, utan virket säljes å rot.

Å kronoparkerna i Jämtlands län synes endast i mindre utsträckning givas arbete för lägenheternas arrrendatorer. Ett antal kronoparker ligga uppe bland lapparnas marker å renbetesfjällen. Dessa parker äro emellertid i allmänhet mycket obetydliga med föga värdefull skog. På grund av det höga läget är växtligheten långsam och parkerna kunna avverkas endast med långa mellanrum. Ett par kronoparker utgöra härifrån undantag, men äro av jämförelsevis mindre omfattning. Övriga kronoparker i Jämtlands län äro ganska många men små samt jämförelsevis avlägset belägna från renbetesfjällen.

Nämnda arrendatorers skogsarbete är av mera tillfällig natur. Gårdarna äro ej sällan ganska stora med ett flertal kor, vilket nödvändiggör att deras innehavare i allmänhet måste ägna största delen av sin tid åt jordbruket och därtill hörande göromål. Någon som har sin fulla försörjning av skogsarbete torde knappast finnas. Bland dessa lägenheter torde ej heller vara någon, som är att betrakta såsom bostadsegnahem. I övrigt ha många även andra biförtjänster än skogsarbete. De syssla bland annat med vägarbete,

byggnadsarbete m. m. för lappväsendets räkning, jakt och fiske. Såsom huvudregel kan sägas, att dessa lägenhetsinnehavare grunda sin ekonomi på jordbruket i högre grad än vad som är fallet beträffande fjällägenheternas innehavare.

Syftet icke allenast med arrendegårdarna i Jämtlands län utan även med fjällägenheterna ovan odlingsgränsen är att åstadkomma jordbruk i stånd att utgöra den huvudsakliga grunden för de å lägenheterna boende familjernas utkomst. Där stället icke, såsom fallet understundom är med lägenheterna ovan odlingsgränsen, stannat i utvecklingen och blivit allenast att jämställa med ett bostadsegnahem, betrakta sig lägenheternas innehavare såsom jordbrukare. Den omständigheten, att de måste söka biförtjänster för att erhålla nödiga kontanta medel, är en å föreliggande förhållanden grundad nödvändighet. Samma ordning gäller för de flesta hemmansägare i dessa trakter. Många lägenhetsägare leva emellertid helt oberoende av arbeten på kronans eller enskildas skogar och överhuvud taget av särskilda arbetsgivare. Så är förhållandet med dem som söka inkomster genom jakt och fiske, mottagande av resande, handelsrörelse, vägvisare för turister etc. Ej minst torde innehavarna av arrendelägenheter i Jämtlands län betrakta sig såsom jordbruksidkande, trots att i Jämtlands län tillfällena till skogsarbete äro jämförelsevis bättre än ovan odlingsgränsen. I de flesta fall inneha jämtlandsarrendatorerna gårdar, som tidigare varit hemman, och deras ställning skiljer sig föga från en jämtländsk fjällbondes.

Det är att antaga, att lägenhetsinnehavarna själva skola vara föga villiga att ställa sig under domänstyrelsens ledning. De skulle då anse sig bundna och begränsade i sin frihet. Å andra sidan skulle ett övertagande av vårdnaden av lägenheterna och bestridandet av kostnaderna för dessa för domänverket medföra en betydande ekonomisk börda som, sett för fjälltrakterna i deras helhet, skulle i ringa mån motsvaras av den nytta, som skulle vinnas för dess egen verksamhet. I domänverkets arbetsuppgifter synes icke böra ingå att omhänderha jordbrukslägenheter i de norrländska fjälltrakterna.

I sin jämtlandsutredning har utredningsmannen ifrågasatt, att de föreslagna nya arrendelägenheterna skulle omhänderhavas av egnahemsväsendet. Det erinrades, att enligt nu tillämpad ordning samma myndighet inom länet, som hade att öva tillsyn över lappväsendet och främja lapparnas renskötselnäring, ombesörjde uppsikten även över arrendelägenheterna, deras utarrenderande och brukande. Detta vore två från varandra helt skilda verksamhetsområden, av vilka lägenheterna och deras vård uppkommit såsom en biuppgift vid sidan av lappväsendets intressen. Olika utbildning och erfarenhet krävdes av de ledare och tillsynsmän, som skulle handha den ena och den andra uppgiften. Uppsikten över lägenheterna borde ombesörjas av personal, som vore utbildad i frågor angående jordbruk och därtill hörande byggnadsväsen samt livsvillkoren för lantmän i fjälltrakterna.

Utredningsmannen fann önskvärt, att arrendelägenheterna utbrötes från lappväsendet och ställdes under mera specialutbildad förvaltning. Mest läm-

pade att övertaga denna ansågs vara de organ, som inom länet i övrigt omhänderhade egnahemsbildningen, d. v. s. egnahemsstyrelsen samt länets egnahemsnämnd. Härigenom skulle vinnas även den fördelen, att samma myndigheter skulle få handlägga frågor såväl angående upplåtelse av arrendelägenheter som ock av de jordbruks- och bostadslägenheter, som jämlikt kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) å renbetesfjällen medgivas lappar. En enhetlig ledning skulle skapas för förvaltningen av alla de lägenheter, som upplåtas å de till lapparnas särskilda användning upplåtna områdena i Jämtlands län.

Ett överförande av arrendelägenheterna till egnahemsmyndigheterna ansågs icke böra föranleda någon ändring av de i 56 § renbeteslagen intagna bestämmelserna om utarrendering av där avsedda nyttigheter.

Vad sålunda anförts rörande önskvärdheten av, att en myndighet med särskild kännedom om förhållandena på mindre jordbruk övertager den närmare förvaltningen av arrendelägenheterna i Jämtlands län, gäller tillfullo även fjällägenheterna.

Lämpligast synes vara, att omsorgen om alla de norrländska fjällägenheterna anförtros egnahemsmyndigheterna, som ha till uppgift att tillgodose dylika små jordbruksenheter och äga den härför mest sakkunniga personalen. Ett ytterligare skäl till en dylik ordning är det som gives ur enhetlighetens synpunkt. Egnahemsnämnderna omhänderha redan nu, förutom förenämnda till lappar jämlikt 1941 års kungörelse upplåtna lägenheter, de renlappsbostäder, som enligt 42 § renbeteslagen kunna medgivas de renskötande lapparna såsom familjebostäder. Berörda bostäder och lägenheter äro i Jämtlands län för närvarande alla belägna å renbetesfjällen samt ligga i Västerbottens och Norrbottens län till övervägande del ovan odlingsgränsen. Egnahemsväsendets tjänstemän ha därför redan nu anledning att besöka ifrågavarande avlägsna trakter. Det synes naturligt, att de då tillse även fjällägenheterna. Vid denna vårdnad samt behandling i allmänhet av frågor, som röra lägenheterna, böra lapparnas och renskötselns intressen företrädas av på området sakkunniga. Särskilt böra lappfogdarna, såsom för närvarande sker vid lägenhetsupplåtelser åt lappar, ha tillfälle att följa dessa ärenden.

Erinras må att, när i denna avdelning talats om de norrländska fjällägenheterna, avsetts sådana som äga jordbrukslägenhets karaktär. I huvudsak skulle endast innehavare av dylika lägenheter kunna medgivas rätt att begagna sig av den nya upplåtelseformen. Vid den blivande prövningen komma ett antal bosättningar att uteslutas från sagda förmån. Bland dessa ingå dels sådana sämre lägenheter av jordbrukstyp, vilka ej fylla fordringarna för de nya fjällägenheterna, och dels de flesta av de ställen, som utgöra bostadslägenheter och där sålunda familjens uppehälle endast eller i huvudsak är grundat å förvärvsarbete. Lägenheter av sistnämnda slag torde ej finnas å renbetesfjällen och de, som ligga ovan odlingsgränsen, förekomma i huvudsak inom skogsområdet därstädes.

Beträffande de lägenheter, som sålunda icke kunna omföras till fjällägenheter av den nya upplåtelseformen, åsyftas ej att i detta sammanhang

föreslå någon ändring. Sina lägenheter behålla innehavarna med stöd av nuvarande kontrakt. Även dessa lägenheter böra emellertid övergå från länsstyrelsens till egnahemsväsendets förvaltning. Det synes ej lämpligt, att vården om lägenheterna i fjälltrakterna uppdelas på två olika myndigheter. Tillsynen över bostadslägenheter och även anläggningar av ännu mindre omfattning omhänderhaves redan nu av egnahemsnämnden. Egnahemsväsendet är ock den myndighet, som besitter största sakkunskapen på detta område. Länsstyrelsen saknar personal utbildad för dylikt ändamål. Övertager egnahemsväsendet dessa lägenheter, vinnes ock största enhetlighet vid lägenhetsförvaltningen för trakterna ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen.

Upplåtelsevillkoren.

De särskilda villkoren för upplåtelser av norrländska fjällägenheter ha utformats i nära anslutning till de bestämmelser, som gälla kronotorp och upplåtelser av jordbrukslägenheter åt lappar jämlikt 1941 års kungörelse ävensom de föreskrifter, som upptagits i utredningsmannens förslag rörande arrendelägenheterna i Jämtlands län.

Vid handläggning i egnahemsnämnden av fråga om upplåtelse av lägenhet eller ärende avseende lägenhetsinnehavares eller lägenhets särskilda förhållanden bör lämpligen såsom företrädare för lapparnas och renskötselns intressen vederbörande lappfogde *beredas rätt att närvara* såsom ledamot. Erinras må med avseende härå, att det ej är tillräckligt, att lappfogden får del av föreliggande fråga först sedan densamma blivit utredd och upptages till slutligt avgörande. Det kan törhända då vara för sent för honom att få sina synpunkter beaktade. Redan på ett tidigt stadium av handläggningen bör han erhålla meddelande i ämnet.

Då fråga gäller rätt för arrendator till skogsförnödenheter eller kreatursbete, bör jämväl såsom ledamot i nämnden inträda, när fråga rör fjällägenhet i Jämtlands län, jägmästaren å renbetesfjällens skogar och beträffande andra fjällägenheter vederbörande överjägmästare. Att låta överjägmästaren inträda i förstnämnda fall synes mindre praktiskt, eftersom han är bosatt i Härnösand. Bemälde jägmästare är i övrigt på grund av sin tjänst väl förtrogen med förhållandena på renbetesfjällen och de för deras utvidgning förvärvade fastigheterna.

Enär vid upplåtelse av nya lägenheter eller omföring av äldre lägenheter till den nya upplåtelseformen alltid uppkommer spörsmål om rätt till skog och bete, komma vid dylika ärendens handläggning städse jägmästaren å renbetesfjällens skogar respektive överjägmästaren att vara närvarande.

För att antagas till innehavare av en fjällägenhet uppställas för närvarande inga krav på *personliga egenskaper,* som må kunna garantera, att nybyggaren skall gå i land med sin vanskliga uppgift. I likhet med vad som gäller vid upplåtelser såväl av kronotorp som lapplägenheter samt föreslagits för jämtlandslägenheterna, torde dylika fordringar böra uppställas även vid upplåtelser av norrländska fjällägenheter. De särskilda svårigheter, som

möta brukarna av dylika lägenheter, ställa stora krav på lämplighet, och önskvärt synes vara att, så gott det låter sig göra, försäkra sig om att sådan är för handen.

Personer av såväl *svensk som lapsk stam* böra kunna antagas till lägenhetsinnehavare. De lägenhetsupplåtelser, som ske enligt 1941 års kungörelse, äro bundna vid lappar i viss ställning och avse renskötande eller renskötselberättigade lappars övergång till den bofastes levnadssätt. Särskilda, något förmånligare regler ha ansetts böra givas dem. Men härutöver finnes ett stort antal lappar, vilka i sin näring i huvudsak äro att jämställa med andra svenska medborgare. Även dessa böra givetvis kunna, där förutsättningar i övrigt äro för handen, erhålla fjällägenhet.

Upplåtelse av fjällägenhet bör, som ovan berörts, ske allenast med *nyttjanderätt*. Väl förspörjes understundom vid samtal med nuvarande lägenhetsinnehavare, huru en och annan skulle vilja med äganderätt övertaga sin lägenhet. Såsom skäl plägar anföras, att man önskar bliva fri från den bundenhet kontrakten föranleda. En annan anledning, som törhända är av än större betydelse, torde vara önskemålet att, i likhet med traktens hemmansägare, få ett skogsskifte, varifrån någon kontant inkomst kunde vara att påräkna. Bortsett från svårigheten att anskaffa dylika skogsskiften, tala starka skäl emot att ytterligare äganderättsupplåtelser ske ovan odlingsgränsen. Härigenom skulle brytas en, på de i förevarande trakter rådande särskilda förhållanden uppbyggd och mycket länge tillämpad princip. Denna är grundad bland annat på ovissheten för befolkningen att här vinna en tillfredsställande utkomst och trevnad, och att därför ej någon bör lockas genom ett äganderättsförvärv. Mera önskvärt är, att den, som vill slå sig ned såsom jordbrukare på egen gård, uppsöker för sådant ändamål gynnsammare belägna områden. Under nuvarande tid, då fordringarna beträffande levnadsstandard äro helt andra än förr, vilka fordringar göra sig gällande även i dessa avlägsna bygder, synas förutsättningar för bosättning här vara än mindre än under äldre primitiva förhållanden.

Härtill kommer lapparnas och renskötselns särskilda intressen. Upplåtandet av ytterligare ett antal självständiga lägenheter uppe i lapparnas ursprungliga områden innebär ett hot mot renskötselnäringen. Få områden ovan odlingsgränsen ha sådan belägenhet, att renar icke kunna komma in å dem. Skadegörelser från renarnas sida kunna lätt uppkomma å nybyggarnas marker och gröda med därav följande tvistigheter. Innehavas lägenheterna med äganderätt är att emotse, att slitningarna kunna bliva allvarligare. Genom de skogsanslag för husbehovsvirke och vedbrand, som vid äganderättsupplåtelse måste tilläggas lägenheterna, skulle dessas areal få en ej obetydlig utsträckning medförande än större risk för renskador. Gällande lagstiftning lärer ej medgiva, att vid äganderättsupplåtelse genom servitutsförbehåll eller på annat sätt meddelas bestämmelser, som för framtiden vederbörligen skydda lapparna och renskötseln eller förhindra, att jordägaren utkräver skadestånd av lapparna vid inträffande intrång av renar å den upplåtna fastigheten. Det synes ej heller kunna bortses från att, om inne-

havarna besitta fjällägenheterna med äganderätt, dessa eller delar av dem lätt kunna bli föremål för ej önskvärd spekulation. Bland annat kunna lägenheterna ha värde såsom goda fiskeplatser, belägna som de ofta äro vid sjöar och andra vattendrag, eller såsom lämpliga platser för jakt- och sportstugor. Särskilt lockande skulle en försäljning kunna bliva för de många fattiga lappar, som bo vid sjöarna och vilkas lägenheter i jordbruksavseende vunnit föga utveckling. Även dylika stugor kunna för renskötseln och lapparna bliva lika besvärande som en fjällägenhet. Nödvändigt synes vara, att möjlighet förefinnes att kunna genom myndigheterna övervaka bebyggelsen.

Den ställning som, enligt för närvarande gällande kontrakt, intages av fjällägenheternas innehavare synes fördelaktig. Arrendeavgifterna äro mycket låga och mera att betrakta såsom erinran om lägenhetens nyttjanderättsställning än gottgörelse för upplåtelsen. Den långa arrendetiden och vidsträckta optionsrätten till förnyad upplåtelse skänka en betryggande säkerhet i innehavet. Förmånerna av bete för kreaturen och husbehovsvirke äro goda. Rätten till jakt och fiske, som för lägenhetsinnehavarna ofta äro av vital betydelse, är större än som i allmänhet tillkommer en självägande jordbrukare. Något särskilt tvång kan icke sägas åvila lägenhetsinnehavaren, om därmed icke avses, att lägenheten står under vederbörande myndigheters inseende. Detta torde dock mången gång mera vara ett stöd än ett hinder.

De nya bestämmelser, som nu äro ifrågasatta, åsyfta att skänka innehavaren en ännu bättre ställning än han förut haft. Den befrielse från byggnads- och underhållsskyldighet med avseende å lägenhetens byggnader, som skulle medgivas, tillika med jakt- och fiskerätt i samma utsträckning som förut, torde uppväga vad ett äganderättsinnehav må särskilt skänka.

I förslaget rörande arrendelägenheterna å de för renbetesfjällens utvidgning inköpta fastigheterna i Jämtlands län har utredningsmannen ifrågasatt, att innehavare av dylik lägenhet skulle i vissa undantagsfall kunna inlösa lägenheten med äganderätt. Detta förslag sammanhänger med den ställning dessa lägenheter i allmänhet intaga såsom utgörande inägobeståndet å förutvarande hemman. Utredningsmannen utgick från, att dessa inägojordar i enstaka fall kunde ha ett sådant läge, att deras avskiljande med äganderätt icke medförde olägenhet för lapparna och renskötseln eller skogsskötseln å renbetesfjällen eller för kronan i övrigt. Emellertid framhölls, att nästan undantagslöst jämväl inägorna på fastigheterna ha sådan belägenhet, att renar understundom kunde inkomma å desamma, varjämte ett inägorna tillagt skogsområde medförde större risk för skadegörelse genom renar. Det betonades, att på grund härav endast i få undantagsfall upplåtelse med äganderätt kunde ifrågakomma. Det föreslogs ock, att prövningen av dylik upplåtelse skulle överlämnas till Kungl. Maj:t.

Det var med största tveksamhet utredningsmannen ansåg sig kunna förorda möjlighet till äganderättsförvärv. Ur allmän synpunkt synes mest önskvärt, att dylika upplåtelser kunna undgås. De skulle bliva ytterst säll-

synta och torde ej fylla något egentligt behov. Utredningsmannen finner med anledning härav och för vinnande av enhetlighet beträffande alla norrländska fjällägenheter lämpligast, att jämväl beträffande lägenheterna i Jämtlands län medgivas allenast upplåtelser med nyttjanderätt.

För de nuvarande fjällägenheterna i Västerbottens och Norrbottens län gäller en *arrendetid* av i allmänhet 50 år. För lägenheterna i Jämtlands län har utredningsmannen föreslagit, att tiden skulle vara 30 år, i likhet med vad som tillämpas för kronotorp. Nämnda tid har ansetts skänka lägenhetsinnehavarna nödig känsla av tryggat innehav. Upplåtelsetiden för lapska jordbrukslägenheter är allenast 20 år. Utredningsmannen vill föreslå, att en upplåtelsetid av 30 år tillämpas för de norrländska fjällägenheterna, med möjlighet att, då särskilda omständigheter därtill föranleda, begränsa perioden.

Arrendator av fjällägenhet är, så framt han förhållit sig väl, berättigad att vid arrendetidens slut erhålla *ny upplåtelse* för den tid, vartill arrendet förut bestämts, samt på de villkor som varda fastställda, med iakttagande att villkoren väl må med avseende på tidsförhållandena förändras men ej göras väsentligen mera betungande för arrendatorn än de förutvarande. Bland villkoren i händelse av ny upplåtelse skall intagas rätt till fortsatt upplåtelse på samma tid. I huvudsak samma regler gälla för kronotorp och lapska jordbrukslägenheter, dock att optionsrätten begränsats till blott en följande period. Lämpligen synes formuleringen böra ske i enlighet med bestämmelsen för kronotorp, vilket ock av utredningsmannen ifrågasatts för jämtlandslägenheterna.

Även för det fall att arrendatorn dör under arrendetiden och efterlämnar *änka,* bör med avseende å hennes rätt att övertaga arrendet tillämpas de för kronotorp gällande föreskrifterna, vilka ock upptagits i förslaget om jämtlandslägenheterna och nära överensstämma med motsvarande regler för lapplägenheter. Nuvarande bestämmelser avseende fjällägenheterna äro i viss mån mera invecklade men innebära i stort sett samma rätt att optera.

Änka efter innehavare av fjällägenhet skall sålunda bliva berättigad att övertaga arrendet för återstående arrendetiden. Finnes ej änka eller vill hon ej inträda såsom arrendator, må nyttjanderätten övertagas av arrendatorns bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge eller ock arrendatorns måg, så framt vederbörande prövas lämplig därtill. Ingår änkan nytt gifte och finnes i förra giftet måg eller närskyld som nyss sagts, må denne övertaga arrendet. Övertages ej lägenheten av honom, må änkan behålla lägenheten.

Lägenhetens karaktär av jordbrukslägenhet förutsätter att, innan lägenheten upplåtes, *undersökning* företages för utrönande om det för upplåtelse ifrågasatta området innehåller tillräcklig för odling tjänlig mark samt i övrigt är lämpligt för upplåtelse såsom jordbrukslägenhet. Samtidigt härmed bör upprättas odlingsplan samt verkställas utstakning och kartläggning jämte beskrivning och värdering av området. Gäller upplåtelsen äldre lägenhet, torde dock på föreliggande förhållanden böra bero, om odlingsplan behöver uppgöras. Rörande förrättningens företagande bör lappfogden lämnas med-

delande, så att han kan inställa sig vid densamma, om han skulle finna detta nödigt.

Vid utläggandet av lägenhet torde man ha att utgå från, att denna i regel skall vara av sådan *storlek och beskaffenhet* att, sedan den uppodlats, innehavaren och hans familj kan erhålla sin huvudsakliga utkomst av jordbruket å lägenheten. I detta avseende böra å dessa lägenheter ställas samma fordringar som å jordbrukslägenheter för lappar. Vid kronotorpen förutsättes, att torparen skall ha biförtjänster utom torpet, i främsta rummet genom arbete på kronoskogarna. Någon stadigvarande arbetsförtjänst utom lägenheten lärer ej alltid kunna påräknas vid fjällägenheterna. På grund härav får såsom huvudregel tillses, att endast sådana områden utläggas till lägenheter, vilka erbjuda tillräcklig areal god odlingsjord. Endast då undersökningen giver vid handen, att stadigvarande arbetstillgång i orten må vara att förvänta eller att arrendatorn genom hantverk eller dylikt kan bereda sig fasta inkomster, bör omfattningen av odlingsmarken kunna inskränkas.

De åtaganden, som staten skulle ikläda sig för de norrländska fjällägenheternas understödjande, kommer skäligen att föranleda en höjning av de för närvarande utgående låga *arrendeavgifterna* för lägenheterna. Denna höjning lärer på grund av rådande förhållanden och lägenhetsinnehavarnas mycket begränsade ekonomiska möjligheter icke kunna sättas till ett belopp helt motsvarande statens kostnader. Avgälderna för kronotorp pläga utgöra omkring 150 kronor för varje lägenhet. En så hög avgift kan näppeligen beräknas för de norrländska fjällägenheterna. En icke oväsentlig jämkning torde få ske.

Såsom i samband med frågan om kostnaderna för de nya fjällägenheterna vidare kommer att omhandlas, torde avgifterna, vilka nu ingå till statens lappfond, framdeles böra tillföras egnahemsväsendet.

Genom kronans försorg bör i regel *iordningställas så mycken odlingsmark,* att två kor kunna födas å lägenheten och potatis odlas för husbehovet.

Enligt kontrakten angående fjällägenheterna har innehavaren att ensam sörja för *uppförande och reparation av byggnaderna* å lägenheten. Kronotorp skall genom kronans försorg förses med boningshus, nödiga ekonomibyggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar. Dock finge, där så lämpligen kunde ske, gemensamma ekonomibyggnader anordnas för två eller flera kronotorp, som gränsade intill varandra. Det åligger tillika kronan att å de byggnader, som äro erforderliga för jordbruket, verkställa för deras bibehållande i brukbart skick nödvändiga reparationer, som ej äro av allenast mindre omfattning och som icke föranletts av kronotorparens vållande. Tidigare gällde beträffande lapplägenheterna, att vid arrendatorns tillträde lägenheten skulle vara försedd med nödiga byggander och anläggningar. Arrendatorn skulle däremot svara för underhållet härav. I anslutning, bland annat, till allmänna nyttjanderättslagens ändrade bestämmelser rörande underhållsskyldigheten av hus å mindre arrendegårdar har innevarande år av statsmakterna beslutats införandet för lapplägenheterna av

motsvarande bestämmelser rörande underhållsskyldigheten som tillämpas för kronotorp. I sitt förslag angående jämtlandslägenheterna hade utredningsmannen, i överensstämmelse med vad som då gällde för lapplägenheterna, upptagit, att lägenhetsinnehavaren skulle vara underhållsskyldig för byggnaderna.

Byggnadsfrågan å fjällägenheterna vållar, i likhet med vad fallet är på andra liknande ställen, innehavarna stora svårigheter på grund av de kostnader, som äro förbundna med byggnaders och andra anläggningars uppförande och vidmakthållande. För ifrågavarande avlägset liggande ställen bliva utgifterna särskilt betungande med hänsyn till de dyra transportkostnaderna. Stegrade priser på arbetsmateriel och ökade arbetslöner m. m. ha på senare tid gjort svårigheterna än större. Mången gång har utredningsmannen hört lägenhetsinnehavare uttala, att deras ekonomi icke tilläte dem att själva hålla byggnaderna i vederbörligt skick. Med hänsyn härtill samt den princip, som av det allmänna fastställts, böra jämväl för de norrländska fjällägenheterna tillämpas motsvarande föreskrifter beträffande nybyggnads- och underhållsskyldighet som gälla för kronotorp och numera även för lapplägenheter.

I kontrakten om fjällägenheterna finnes ingen föreskrift rörande *skyldighet för arrendatorn att å lägenheten verkställa odlingar* och att hålla lägenheten i *god hävd*. Uteslutandet av dylika bestämmelser må ha sin förklaring så länge upplåtelserna i huvudsak avsåg en legitimering av redan upptagna lägenheter. Dessa hade anlagts utan bistånd av det allmänna och innehavaren hade röjt och bebyggt lägenheten så gott han kunde. Ofta var denna belägen å mark, som föga lämpade sig för en jordbrukslägenhet. Men vid de upplåtelser, som skett av nya lägenheter, synes ha varit en ofullständighet i villkoren, att icke upplåtelsen förbundits med föreskrifter om viss odlingsskyldighet och än mer med förpliktelse att hålla lägenheten och dess jordbruk i stånd. Meningen med dylika bosättningar har ju varit, att lägenheten skulle utgöra en bestående grund för innehavarens och hans familjs försörjning. För sådant ändamål är jordbruksdriften å lägenheten av allra största betydelse, om nöd och umbäranden liksom behov av hjälp från det allmänna skola kunna undvikas. Det visar sig dock, att å en hel del lägenheter finnes ingen eller endast en obetydlig areal uppbrukad mark.

För vinnande av önskvärd ordning i förevarande hänseende, som innebär upplåtelsens ändamål, böra, såsom gäller för kronotorp och numera även för lapplägenheter samt föreslagits för jämtlandslägenheterna, givas föreskrifter såväl om skyldighet för arrendatorn att väl hävda och bruka fastigheten som ock rörande den omfattning vari och den tid inom vilken han skall uppodla å lägenheten befintlig odlingsbar mark.

För utförande av *förbättringsarbeten å lägenhets jordbruk* böra bidrag kunna utgå i överensstämmelse med de grunder, som gälla för andra liknande jordbruksfastigheter. Bidrag må sålunda kunna tilldelas arrendatorn till täckande av kostnaderna för uppodling av åker, stenröjning å odlad jord,

påförande av mineraljord (grus, sand, lera) på myrjord, befordrande av rationell beteskultur och fördjupning av diken; och böra bidragen utgå med högst de belopp, vartill bidrag för motsvarande åtgärder kunna lämnas enligt gällande kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

Vidkommande jämtlandslägenheterna har utredningsmannen föreslagit, att beträffande anläggandet av erforderliga *vägar* för sådan lägenhet överenskommelse borde träffas i samband med upplåtelsen eller senare. Väg för utfart från lägenheten skulle underhållas av arrendatorn enligt grunder, som överenskommes vid upplåtelsen. I övrigt skulle arrendatorn fritagas från vägunderhåll.

I förevarande avseende synas böra gälla samma bestämmelser som för kronotorp. När överenskommelse träffas med arrendatorn rörande väg, må uppmärksammas, att arrendatorn kan tillförbindas att svara för fullgörandet av jordägaren enligt lagen om enskilda vägar åliggande vägunderhålls- och vinterväghållningsskyldighet.

För *skatt och annan allmän tunga,* som belöpa på kronotorp, svarar kronan. Samma regel har genom statsmakternas beslut år 1946 införts jämväl beträffande lapplägenheter. Vidkommande fjällägenheterna är tillämpningen för närvarande något varierande. Enligt de äldre kontrakten skulle arrendatorn betala utskylder och onera för lägenheten. Bestämmelse härom intages alltjämt vid lägenhetsupplåtelser i Norrbottens län. I västerbottenskontrakten har numera uteslutits föreskrift i ämnet. I praktiken har på en del håll utskylder för lägenheterna guldits av domänstyrelsen, utan att anmärkning däremot framställts. Enligt principen om jordägarens skyldighet att svara för fastighetsskatten bör kronan påtaga sig den skatt och annan allmän tunga, som åvila de nya norrländska fjällägenheterna.

I samband härmed böra innehavarna av de nuvarande jämtländska arrendelägenheterna samt de fjällägenheter ovan odlingsgränsen, där så ej redan skett, befrias från den skyldighet de enligt kontrakten må ha att bestrida ifrågavarande utgifter.

Arrendatorn synes böra äga att från kronans mark erhålla fritt *byggnads- och övrigt husbehovsvirke samt skogsfång till bränsle* enligt i huvudsak samma regler som tillämpas för kronotorp och lapplägenheter och i övrigt gälla enligt nuvarande kontrakt för fjällägenheter.

Arrendator å fjällägenhet äger att utan avgift å kronans mark erhålla *bete* för det antal kreatur, som kan födas å lägenheten, och ägor, som upplåtas i samband med dess utarrenderande. Med sistnämnda slag av ägor avses i huvudsak naturliga slåtterängar (ströängar). En motsvarande förmån måste alltjämt tilläggas lägenheterna, ehuru deras innehavare böra uppmanas att i möjligaste mån anordna betesmark inom lägenhetens område. Lämpligen bör härutinnan gälla samma regel som för kronotorp och lapplägenheter och ifrågasatts jämväl för jämtlandslägenheterna. Lägenhetsinnehavaren skulle sålunda, där hägnad betesmark av tillräcklig storlek icke kunde anordnas å lägenheten, tillerkännas möjlighet att å område av kronans mark, som an-

visades för ändamålet, erhålla nödigt bete för å lägenheten vinterfödda hästar och nötkreatur. När vederbörande myndighet så påyrkade, skulle dock det anvisade området kunna utbytas mot annat, och borde i varje fall från bete undantagas mark, varå i skogsvårdssyfte vidtagits anordning,som lede men av betesrätten.

Enligt författningarna rörande kronotorp och lapplägenheter har betesrätten begränsats att avse allenast hästar och nötkreatur. Härigenom har man velat undgå den skada, som av får och getter göras å skogen. Getter hållas mera sällan å fjällägenheterna, under det får ofta finnas. Svårigheter torde kunna uppstå att skaffa bete till dem på lägenheternas stundom ganska begränsade arealer. Större anledning att utom lägenheten bereda bete för getter synes knappast föreligga. Den mjölk getterna lämna torde kunna ersättas av komjölk. För fåren, som för lägenhetsinnehavarna och deras hushållning äro i många avseenden av stort värde, torde däremot kunna ifrågasättas, att bete upplåtes å närbelägen kronomark. Särskilt i fjälltrakterna ovan barrskogsgränsen torde med hänsyn till förhållandena därstädes fåren näppeligen göra skada av större betydelse. I nuvarande kontrakt angående fjällägenheterna finnes intet förbud mot, att det å kronans mark för bete anvisade området användes jämväl för får och getter. Svårt lärer bliva att få lägenhetsinnehavarna att avstå i varje fall rätten till bete för fåren. En obegränsad dylik rätt synes dock ej böra medgivas. Det torde böra uppdragas åt egnahemsnämnden att pröva, huruvida och i vilken omfattning fårbete må kunna tillåtas. I vad mån en liknande rätt bör, med ändring av nuvarande bestämmelser, medgivas även innehavare av lapplägenheter må bli föremål för utredning i särskild ordning. Med avseende å sistnämnda lägenheter märkes, att de kunna förläggas även nedom renbetesfjällen och odlingsgränsen och sålunda i ömtåligare trakter.

Rätt till *jakt* å arrenderat område tillkommer enligt jaktlagen innehavare av kronotorp, skogstorp, odlingslägenhet och fjällägenhet; dock att jakt efter älg ej må ske.

Bestämmelse om fällägenhetsinnehavares jakträtt å lägenheten finnes sålunda intagen i jaktlagen. Bland de i lagen avsedda fjällägenheterna ingå icke arrendelägenheterna å renbetesfjällen, vilka nu skulle jämställas med fjällägenheterna ovan odlingsgränsen och med dem bilda den nya norrländska fjällägenhetsformen. Med hänsyn härtill och i övrigt ovissheten rörande sagda nybildnings ställning i förhållande till det tidigare tillkomna stadgandet i lagen torde föreskrift rörande jakträtten böra upptagas i kungörelsen om de nya fjällägenheterna.

Överlåtelse till annan av jakträtten å lägenheten bör icke få förekomma.

Rätt till *fiske* i fiskevatten, som tilligger lägenheten, synes böra tillkomma arrendatorn i samma utsträckning som i allmänhet gäller för arrendatorer. Han må ej kunna överlåta fiskerätten.

I stadgandena angående kronotorp och lapplägenheter samt kontrakten rörande fjäll- och jämtlandslägenheter förutsättes, att innehavaren av lägen-

heten kan ytterligare medgivas rätt att utan avgift jaga och fiska å anvisade områden. Liknande möjligheter böra fortfarande beredas innehavare av norrländsk fjällägenhet. Dylika upplåtelser böra alltjämt handhavas av länsstyrelsen jämlikt renbeteslagens allmänna föreskrifter om upplåtelse av jakt och fiske å lapparnas särskilda områden. Renbeteslagens regel härom må ej brytas. Vid bedömandet av upplåtelserna måste hänsyn tagas till den konkurrens om jakten och fisket, som råder mellan lapparna, hemmansägare och lägenhetsinnehavare samt andra bofasta i trakten. En annan, kortare, arrendetid än den för lägenheten bestämda kan ock behöva föreskrivas, enär utbyte av jaktområde eller fiskevatten kan erfordras bland annat ur skyddssynpunkt.

Överlåtelse av nyttjanderätt till lägenhet eller del av denna må icke ske utan Kungl. Maj:ts medgivande.

I överensstämmelse med vad som allmänt gäller beträffande upplåtelser av mark å lapparnas särskilda områden, böra även beträffande de norrländska fjällägenheterna föreskrifter upptagas till *skydd för de renskötande lapparna och renskötseln.* Detta är av stor betydelse, enär det icke må ifrågakomma, att dessa lägenheter, som äro upptagna å områden avsatta för lapparna och deras näring, skola giva anledning till intrång å lapparnas rätt eller tvistigheter emellan lapparna och lägenheternas innehavare.

Skyddsbestämmelserna synas böra vara av liknande innehåll som de, vilka redan nu finnas intagna i kontrakten rörande jämtlandslägenheterna och fjällägenheterna samt i kungörelsen om lapplägenheterna. Lämpligen böra de utformas i nära överensstämmelse med stadgandena i nämnda kungörelse. Sålunda bör föreskrivas, att arrendatorn skall tillse, att icke genom några hans åtgöranden intrång eller svårigheter i något avseende beredas de renskötande lapparna vid utövning av deras renskötsel eller tillgodogörande av andra dem tillkommande förmåner. Han är ansvarig för att ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder, som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renarna, är arrendatorn icke berättigad till ersättning utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda arrendatorn förlust.

Därest arrendatorn eller annan, som vistas å lägenheten, bereder lapparna intrång eller svårigheter som nyss nämnts, bör arrendatorn, om så med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat, kunna skiljas från arrendet.

Även bör föreskrivas, att det skall vara arrendatorn förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd låta personer, som ej höra till hans hushåll, för längre tid *taga uppehåll å lägenheten.* En bestämmelse härutinnan har visat sig vara av behovet påkallad och kan vara av värde även för arrendatorn, då det gäller att avvisa ej önskvärda personer från lägenheten.

Åt innehavare av norrländsk fjällägenhet bör i samband med upplåtelsen kunna utlämnas lån för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för driften å lägenheten. Dylikt *inventarielån* bör kunna utgå med samma belopp som åt innehavare av kronotorp och jordbrukslägenhet till lapp eller med

högst 1 500 kronor. För lånen böra gälla vanliga villkor och sålunda, bland annat, att lånet skall från och med femte kalenderåret efter tillträdet av lägenheten efter egnahemsnämndens beprövande återbetalas med minst en tiondel årligen. Nämnden skall dock äga utsträcka tiden för amorteringsfriheten med ett eller flera år. Ränta erlägges ej å lånet. Inträffa sådana förhållanden, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet, må egnahemsnämnden äga att uppsäga detsamma. Sedan två tredjedelar av inventarielånets kapitalbelopp blivit i vederbörlig ordning återbetalda, må egnahemsstyrelsen på framställning av egnahemsnämnden medgiva, att återstående del av låneskulden skall efterskänkas. För att detta må ske, skall arrendatorn ha fullgjort sina skyldigheter för de gångna upplåtelseåren.

Enligt kungörelsen angående lägenhetsupplåtelser åt lappar må lägenhetens innehavare, i den mån särskilda medel ställas till förfogande för ändamålet, årligen kunna *tilldelas för jordbruket å lägenheten erforderliga förnödenheter* till ett värde av högst 150 kronor. Denna förmån är grundad å lapparnas särskilda förhållanden, bland annat svårigheten för dem att utbyta renskötseln mot jordbruksdrift. Anledning synes icke föreligga att för fjällägenheternas arrendatorer införa en liknande stödform.

Övergångsbestämmelser.

De nya bestämmelserna rörande norrländska fjällägenheter böra i möjligaste mån komma till *tillämpning å nu bestående liknande upplåtelser.* Med hänsyn till de väsentligt ökade förmåner, som enligt de nya reglerna tillkomma arrendatorerna, torde vara att antaga, att många vilja övergå till den nya ordningen. För dem, som eventuellt icke göra detta eller vilka prövas icke böra antagas till arrendatorer enligt de förändrade bestämmelserna, gälla de gamla kontrakten jämlikt deras innehåll.

Med hänsyn till de jämförelsevis få fall, i vilka upplåtelse av nya fjällägenheter må komma att ske, torde de nya bestämmelserna få sin största betydelse för redan befintliga arrendelägenheter i Jämtlands län och fjällägenheter ovan odlingsgränsen.

De förutsättningar, som enligt nämnda bestämmelser skola föreligga för att omföring skall kunna ske, lära endast i begränsad omfattning vara för handen beträffande nuvarande arrendelägenheter och fjällägenheter. Bland annat torde kravet, att å lägenheterna skall finnas så mycket odlingsbar mark, att innehavaren och hans familj kan efter markens uppodling finna sin huvudsakliga utkomst av jordbruk, särskilt med avseende å fjällägenheterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län icke alltid uppfyllas. Även torde mången gång vara tveksamt, huruvida lägenhetsinnehavaren kan bereda sig nödig utfyllnad i inkomst genom stadigvarande arbete i orten, hantverk o. d., vilket uppställes såsom ett alternativ för att, där

endast en mindre odlingsareal finnes, upplåtelse med rättigheter såsom jordbrukslägenhet ändock må medgivas.

Förhållandena torde nödvändiggöra att, när det gäller de äldre lägenheterna, vid prövningen av möjligheten för deras omföring vissa eftergifter få göras i bestämmelserna för nyupplåtelser. Hänsyn må tagas till, att en familj ofta under lång tid dragit sig fram på lägenheten och där haft sitt hem. För att kunna bli betraktad såsom jordbrukslägenhet synes dock i varje fall böra krävas, att förutsättningar föreligga, att lägenheten med de möjligheter till jordbruk eller arbete i orten, som må finnas, skall kunna för framtiden utgöra väsentligt stöd för innehavarens och hans familjs försörjning.

Motsvarande synpunkter torde få tillämpas i fråga om de fordringar, som uppställas beträffande innehavarens personliga lämplighet att förestå lägenheten. Innehavaren är eventuellt åldrig och saknar större ekonomisk förtänksamhet eller förmåga såsom jordbrukare. De nya bestämmelsernas krav i berörda hänseenden torde icke böra uppställas såsom ovillkorliga. På frågan torde bland annat få inverka, om å lägenheten finnas barn lämpliga att biträda vid lägenhetens skötsel och att eventuellt framdeles övertaga denna eller huruvida omständigheterna i övrigt bjuda en framkomlig lösning.

Vid nyupplåtelse av lägenhet skall denna genom kronans försorg förses med boningshus, nödiga ekonomibyggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar. Å de äldre lägenheterna finnas redan bostadshus samt i de flesta fall ekonomihus och vissa anläggningar för jordbruket. Förefintliga byggnader och andra anläggningar torde emellertid ofta vara i mindre gott skick eller ofullständiga. Det synes skäligt, att i samband med omföring av äldre lägenhet till fjällägenhet av den nya formen erforderliga byggnader samt övriga anläggningar lämnas i brukbart och fullständigt skick samt att kronan påtager sig de kostnader, som härav påkallas. Lägenhetsinnehavarna skulle härigenom komma i samma ställning som vid nyupplåtelse. Skulle med hänsyn till de å lägenheten redan befintliga anläggningarna kronans kostnader för lägenhetens iordningsställande bliva lägre än eljest skulle varit fallet, synes skälig nedsättning i arrendeavgiften böra kunna medgivas lägenhetsinnehavaren.

Vid beviljande av inventarielån åt innehavare av en omförd äldre lägenhet kommer lånets belopp att bliva beroende av den utrustning, som redan må finnas å lägenheten.

När statsmakterna innevarande år antogo bestämmelser rörande rätt för innehavare av äldre lapska lägenheter å renbetesfjällen i Jämtlands län att under vissa förutsättningar erhålla upplåtelse av lägenhet enligt föreskrifterna i 1941 års kungörelse angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m., medgavs dylik lägenhetsinnehavare motsvarande lättnader vid prövningen av övergången till de nya bestämmelserna, som ovan ifrågasatts för äldre jämtländska arrendelägenheter och fjällägenheter (jfr kungörelsen den 29 mars 1946, nr 132).

I detta sammanhang torde böra erinras om de *skogstorp* och *odlingslägenheter,* som ännu finnas kvar ovan odlingsgränsen. Dessa äro till sin natur

fjällägenheter, och deras innehavare leva under samma förhållanden som många fjällägenhetsinnehavare i skogsområdet ovan nämnda gräns. Tidigare har omnämnts, att många skogstorp och odlingslägenheter övergått till fjällägenheter. Dessa skulle, om utredningsmannens förslag genomföres, kunna erhålla ställning såsom norrländska fjällägenheter. Det synes billigt, att skogstorpens och odlingslägenheternas brukare erhålla motsvarande förmån. För omföringen av deras ställen torde böra tillämpas de jämkade bestämmelser, som här ovan ifrågasatts för reglerandet av äldre fjällägenheter.

Inventering av äldre lägenheter.

För utrönande av den utsträckning, vari av lappar redan upptagna lägenheter kunde medgivas upplåtelse enligt bestämmelserna i 1941 års kungörelse, förordnade Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande genom beslut den 29 mars 1946, att genom egnahemsnämndens i Jämtlands län försorg skulle, med biträde av lappfogden och jägmästaren i renbetesfjällens revir, verkställas *inventering* av före den 1 juli 1941, då 1941 års kungörelse trädde i kraft, upptagna lägenheter i och för utrönande av dessa lägenheters beskaffenhet och lämpligaste sättet för deras disposition. Tillika föreskrev Kungl. Maj:t, att sådana före nyssnämnda dag av lappar upptagna lägenheter, vilkas upplåtande icke kunde medgivas enligt 1941 års kungörelse, skulle antingen omedelbart nedläggas eller förflyttas eller upplåtas till de dåvarande innehavarna med livstids nyttjanderätt. Kostnaderna för lägenhets nedläggande och innehavarens förflyttning skulle, intill ett belopp av högst 2 000 kronor för varje flyttad lappfamilj, bestridas från statens lappfond; och ville Kungl. Maj:t efter prövning i varje särskilt fall meddela beslut om sådant flyttningsbidrags storlek.

Rörande inventering av beståndet av jämtländska arrendelägenheter och fjällägenheter synes böra tillämpas motsvarande bestämmelser. En undersökning även av sagda lägenheter är påkallad för att erhålla underlag för ett bedömande av lägenheternas allmänna beskaffenhet och den omfattning, i vilken ett överförande av lägenheterna till fjällägenheter av den nya typen må kunna äga rum, samt de kostnader, som för ändamålet må beräknas. Man kan då även vinna upplysning om, huru lägenhetsinnehavarna själva ställa sig till den nya ordningen.

Inventeringen synes böra omhänderhavas av egnahemsnämnden, som äger personal sakkunnig såväl i jordbruks- som byggnadsfrågor. Nämnden bör biträdas av vederbörande lappfogde. I Jämtlands län torde böra medverka även jägmästaren i renbetesfjällens revir, som har särskild kännedom om förhållandena å de jämtländska arrendelägenheterna.

Vid inventeringen bör undersökas, bland annat, lägenhetens lämplighet för odling och i övrigt för jordbruksdrift, möjligheterna till arbetstillfällen och andra förvärvskällor i orten, tillgång till skogsförnödenheter, fiske och jakt, ställets belägenhet i förhållande till renskötseln och om därigenom olägen-

het kan förorsakas denna eller i övrigt de renskötande lapparna, om lägenhetsinnehavaren fyller de i de nya bestämmelserna uppställda personliga fordringar för erhållande av lägenhet samt lägenhetsinnehavarens ekonomiska ställning.

I anslutning till den vid inventeringen vunna utredningen bör med stöd av förut angivna grunder ske ett bedömande, huruvida lägenhet över huvud må bestå eller om den bör nedläggas på grund av mindervärdig beskaffenhet eller såsom hinderlig för renskötseln eller lapparna vid tillgodogörande av dem tillkommande rättigheter.

Skulle det befinnas, att *lägenhet trots de jämkade bestämmelserna icke kan godtagas,* må tillses, om åt lägenhetens innehavare lämpligen bör anskaffas annan lägenhet och till vad belopp kostnaden för hans förflyttning dit skulle belöpa. För underlättande av sådan flyttning synes staten böra lämna bidrag, förslagsvis högst 2 000 kronor. Då det här gäller trakterna ovan odlingsgränsen och renbetesfjällen samt nedläggandet av lägenheten i viss mån må innebära en fördel för lapparna och renskötseln, kan ifrågasättas, om icke medel till dylikt bidrag må tagas av statens lappfond. Flyttning torde förekomma endast i få fall.

Under åberopande av vad ovan anförts angående de ifrågasatta nya upplåtelserna av norrländska fjällägenheter vill utredningsmannen föreslå, att i ämnet måtte utfärdas kungörelse av det innehåll bifogade *Bil. A* (s. 79) utvisar.

Omarbetning av 1915 års kungörelse om lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen m. m.

1915 års kungörelse angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker tillkom för att reglera de olaga bosättningar, som skett i sagda trakter, samt att giva en ordning för upplåtelser av nya lägenheter i de undantagsfall detta borde medgivas. Formen för lägenhetsupplåtelser i Norrland var vid nämnda tid odlingslägenheten. I kungörelsen föreskrives, att författningen angående upplåtande av dylika lägenheter icke skulle äga tillämpning ovan odlingsgränsen och att nyttjanderättsupplåtelse av mark å sagda trakter i allmänhet icke heller eljest finge vidtagas i annan ordning än som stadgades i den då gällande renbeteslagen av år 1898. På Kungl. Maj:t skulle ankomma att, där i något fall synnerliga skäl förelåge, vidtaga upplåtelse av odlingslägenhet eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark inom samma trakter.

Odlingslägenheter av nämnda typ upplåtas ej längre vare sig ovan eller nedom odlingsgränsen. I trakterna nedanför samma gräns äro de numera ersatta av kronotorp jämlikt 1943 års kungörelse. Ovan odlingsgränsen motsvaras de av de å 1915 års kungörelse grundade bosättningar, som erhållit benämningen fjällägenheter.

Därigenom att nya bestämmelser tillkomma för fjällägenheterna blir emellertid ej sistnämnda kungörelse betydelselös. Den inskärper den allmänna principen, att största försiktighet bör iakttagas vid medgivandet av bosättningar och upplåtelser över huvud ovan odlingsgränsen. Detta har visat sig erforderligt. Ibland har nämnda princip hållit på att råka i glömska, såsom då vid tillkomsten av författningarna angående skogstorp och odlingslägenheter undantag ej gjordes för områdena ovan odlingsgränsen.

Vidare äro bestämmelser motsvarande de i kungörelsen intagna behövliga för reglering av vissa upplåtelser, som ej falla under renbeteslagen men visat sig understundom kunna ifrågakomma. Så är fallet med de kortfristigare upplåtelser av bostadsområden, som i icke ringa utsträckning pläga förekomma, bland annat efter järnvägen Gällivare—Riksgränsen. Tillika sker upplåtelser av tomter för jakt- och fiskestugor, sport- och friluftstugor m. m. Upplåtelser av detta slag, som enligt 1915 års kungörelse prövas av Kungl. Maj:t, kräva ofta lika stor uppmärksamhet beträffande den därå uppkommande bebyggelsens inverkan på lapparnas och renskötselns intressen som den mera bestående bebyggelsen.

Nyssnämnda kungörelsen är numera föråldrad och behöver ersättas med en ny författning. Kungörelsens huvudstadganden, som vunnit hävd, synas därvid böra i möjligaste mån bibehållas.

Beträffande kungörelsens nuvarande innehåll är att märka, att den däri omförmälda renbeteslagen av 1898 ersatts av en ny lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, dagtecknad den 18 juli 1928. Odlingslägenheter upplåtas ej längre. Rörande tillstånd till bosättning ovan odlingsgränsen ifrågasättes i denna utredning utfärdande av en ny författning angående fjällägenheter. Härjämte må erinras om kungörelsen den 6 juni 1941 angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m., enligt vilken författning upplåtelser av jordbruks- och bostadslägenheter kunna ske jämväl i trakterna ovan odlingsgränsen.

1915 års kungörelse gäller icke renbetesfjällen i Jämtlands län och de därtill hörande fastigheter, vilka förvärvats för renbetesfjällens utvidgning. Detta torde vara beroende på den historiska tillkomsten av de helt för lapparna och renskötseln avsatta renbetesfjällen. Å dessa lärer man icke ha tänkt sig andra upplåtelser än de, som kunde regleras genom renbeteslagen. Förändringar härutinnan ha dock inträtt med utvecklingen. Även där kan numera förekomma upplåtelser för kortare tid av tomter för olika ändamål m. m. Dylika upplåtelser pläga av länsstyrelsen hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning, liksom beträffande motsvarande upplåtelser ovan odlingsgränsen sker med stöd av 1915 års kungörelse. För enhetlighetens skull torde den nya kungörelsen om upplåtande av lägenheter av ifrågavarande slag m. m. böra göras tillämplig jämväl å renbetesfjällen, där förhållandena i övrigt nära överensstämma med dem, som råda i trakterna ovan nämnda gräns.

I anslutning till vad sålunda anförts har upprättats förslag till kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län av den lydelse härvid fogade *Bil. B* (s. 87) utvisar.

Arrendelägenheterna å de för renbetesfjällens utvidgning förvärvade fastigheterna i Jämtlands län ha av länsstyrelsen upplåtits med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 22 maj 1891 samt 56 § i renbeteslagen. Göres den nya kungörelsen om fjällägenheter tillämplig även å nämnda arrendelägenheter, må givetvis dylika bosättningar ej vidare medgivas enligt den äldre ordningen. Ändring av nämnda lagrum synes därav ej påkallad. I sagda 56 § talas, såvitt nu är fråga, om upplåtelse av inägor, bete, slåtter, jakt och fiske. Någon rätt till upplåtelse av lägenheten såsom sådan med hus och skogsfångst medgives ej i lagen. *Konkurrens mellan renbeteslagens bestämmelser och föreskrifterna i kungörelsen* synes sålunda icke behöva uppkomma.

Kostnader.

Antalet fjällägenheter utgör för närvarande något över 300. Härtill komma omkring 150 jämtländska lägenheter. Åtskilliga av dessa ställen, isynnerhet bland fjällägenheterna, torde icke kunna medgivas upplåtelse enligt de nya reglerna. Huru många detta blir är givetvis svårt att säga. Förslagsvis synes man kunna räkna med, att omkring 400 ställen komma att omföras till fjällägenheter av ny typ. Å ganska många av dessa äldre lägenheter torde byggnadsbeståndet och övriga anläggningar befinna sig i dåligt skick, påkallande nybyggnader och fullständigande. Beräknas det, att under närmaste tiden under varje år femton lägenheter skola sättas i stånd till byggnader och anläggningar samt att såsom bidrag till varje lägenhet i medeltal åtgår 8 000 kronor, skulle för ändamålet tarvas ett årligt belopp av 120 000 kronor.

Medel till åtgärder för uppodling samt förbättring av jordbruket synas böra upptagas för 40 lägenheter årligen, för vilket ändamål må tarvas förslagsvis 20 000 kronor.

Antagas kan, att högst en nyupptagen lägenhet tillkommer varje år. Kostnaden för dess anordnande till hus och jord må uppskattas till 20 000 kronor.

Sammanlagt skulle för ifrågavarande lägenheter behövas 160 000 kronor för år.

Av detta belopp bör emellertid en del ersättas genom de för lägenheterna utgående arrendeavgälderna. Avgifterna för de nuvarande fjällägenheterna tillföras statens lappfond såsom utgörande avkastning från områden, som äro ställda till lapparnas uteslutande begagnande. Med hänsyn till de väsentligt ökade kostnader, som statsverket kommer att få vidkännas för fjällägenheterna, synas avgälderna framdeles böra ingå till egnahemsväsendet för att i sin mån användas för sagda kostnaders bestridande. Efter de nya bestämmelsernas genomförande komma avgälderna att bliva ej obetydligt högre än vad nu är fallet. En ökning påkallas med hänsyn till nämnda stora och kostnadskrävande förpliktelser för staten. Dessa nya utgifter för staten komma att väsentligt överväga den olägenhet lappfonden tillfogas genom bortfallandet av de jämförelsevis obetydliga nuvarande avgälderna för lägenheterna. Att göra en uppdelning på sådant sätt, att ett belopp motsvarande

dessa sistnämnda skall tillkomma lappfonden och ett belopp, anslutande till statens ökade utgifter, egnahemsväsendet, lärer näppeligen böra ifrågasättas. Till vad belopp avgifterna för de nya norrländska fjällägenheterna må komma att uppgå är svårt att uttala sig om. Förslagsvis må beräknas 30 000 kronor om året. Anslagsbehovet för nämnda lägenheter skulle sålunda bliva 130 000 kronor för år.

Under budgetåret 1947/48 torde man icke behöva för de nya fjällägenheterna räkna med fullt så stor summa. Undersökningarna av de olika lägenheterna för bedömande, om de fylla fordringarna för att kunna omföras till den nya lägenhetstypen, ske undan för undan, och under första året lära ej alla lägenheterna hinna genomgås. Antalet omföringar kommer därför att bliva begränsat, så mycket mer som man icke vet, i vilken omfattning de gamla lägenhetsinnehavarna finna med sin fördel förenat att övergå till den nya ordningen. Förslagsvis torde för nämnda budgetår böra beräknas ett belopp av 100 000 kronor.

Det för närvarande under anslaget till odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl. ingående beloppet 5 000 kronor till byggnadshjälp åt brukarna av de nuvarande fjälllägenheterna bör tillsvidare alltjämt upptagas. Det kan väntas, att en del dylika lägenheter komma att finnas kvar.

Det behov av inventarielån, som kan väntas uppkomma för innehavarna av de norrländska fjällägenheterna, torde bliva jämförelsevis begränsat. Å de flesta av de nuvarande lägenheterna äga arrendatorerna viss uppsättning av kreatur och redskap, varjämte jordbruksdrift är i gång. Nyupptagna bruk bliva få. Om det beräknas, att ett åttiotal lån samtidigt komma att vara utestående, skulle för dessa tarvas ett kapitalbelopp av högst 120 000 kronor.

Innehavarna av fjällägenheterna äro i de flesta fall jordbrukare och vilja betraktas såsom sådana. De bidrag som för närvarande beviljas till förbättring av bostadsförhållandena å fjällägenheterna bestridas, såsom nyss berörts, från det å riksstatens nionde huvudtitel uppförda förslagsanslaget till kolonisation: odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl. (1946/47: IX. H. 18), vilket anslag är upptaget med 80 000 kronor.

För lapparna och renskötseln äro ifrågavarande lägenheter å renbetesfjällen och ovan odlingsgränsen till intrång. När det gällt bidrag till dem, ha de ock hållits åtskilda från andra lägenheter.

De lappar, som lämna renskötseln och jämlikt 1941 års kungörelse slå sig ned såsom jordbruksidkande, stödjas efter särskilda grunder. Medel för deras lägenheter ha tagits ur statens lappfond. Att överföra kostnaderna för de norrländska fjällägenheterna å sagda fond synes icke kunna ifrågakomma.

Fondens årliga utgifter för lappväsendet synas kunna för närvarande uppskattas till något över 200 000 kronor. Det årliga utfallet av fondens affärer är på avgörande sätt beroende av inkomsterna från skogen å renbetesfjällen. Skogsavkastningen har under de senaste åren varit hög och medfört stegring av fondkapitalet. Vid inträdande normala tider torde vara att förvänta, att sagda avkastning betydligt nedgår. Under budgetåret 1943/1944

förelåg för fonden ett underskott, under det de två senaste åren utvisat ett ej obetydligt överskott. Då de fasta utgifterna för fonden äro högst väsentliga, är att emotse, att inkomsterna genomsnittligt sett knappast bli större än att de motsvara utgifterna. Fondens kapital är för närvarande jämförelsevis stort; det utgjorde vid utgången av budgetåret 1945/1946 omkring 3 175 000 kronor. Erinras må emellertid, att egnahemsnämnden av det belopp å tillhopa 500 000 kronor, som anvisats för anläggningar å lapplägenheter, ännu icke uttagit mer än ungefär 115 000 kronor, vadan av fondens kapital för ifrågavarande ändamål kvarstår odisponerat ett avsevärt belopp. Framdeles komma ytterligare medel att krävas för nämnda lägenheter. Vidare har länsstyrelsen i Jämtlands län utgått från, att utöver de fastigheter, som av kronan redan inköpts för utvidgning av renbetesfjällen, en hel del böra ytterligare förvärvas; och har länsstyrelsen uppskattat dessas värde till något över 2 000 000 kronor. Ännu ofullbordade anläggningar till renskötselns underlättande samt dessas underhåll komma också att kräva betydande belopp. Stora anspråk komma sålunda att ställas å fondens kapital, vilket gör att någon reducering av detta ej bör ske, så mycket mindre som därigenom fondens inkomst av räntor, vilka äro av icke ringa betydelse, minskas.

Fondens inkomster bestå av, förutom skogsavkastning från renbetesfjällen och räntemedel, arrendeavgifter för upplåtna nyttigheter å sagda fjäll och de i kronans hand kvarvarande marker ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län, vilka upplåtits till lapparnas uteslutande begagnande. Nämnda arrendeavgifter, vilka uppgå till ett jämförelsevis stort belopp (budgetåret 1945/1946 82 259 kronor), skola enligt renbeteslagens bestämmelser användas till förmån för lapparna.

För fonden äro upplåtelser av de slag, som fjällägenheterna utgöra, helt främmande. Fonden har tillkommit i samband med åtgärder, som uteslutande ha med lappväsendet att göra, och må förbehållas för utgifter, som angå lapparnas och renskötselns intressen. De avsevärda utgifter, som fjällägenheterna komma att förorsaka kronan, äro av allmän social natur. På grund härav och i anslutning till statens övriga åtgärder för kolonisation och understöd åt mindre bemedlade personer, som slå sig ned såsom jordbrukare, synas kostnaderna för fjällägenheterna böra upptagas under riksstaten.

Till jämförelse kan nämnas, hurusom beträffande kronotorpen från domänfonden bestridas kostnaderna för ny- och ombyggnader samt större reparationer å torpens hus. Utgifterna för uppodling av torpen samt andra kostnader, som erfordras för stödjande av jordbruksdriften å dem, utbetalas däremot från ett å riksstaten uppfört anslag å 50 000 kronor för kostnader för nyodling m. m. å kronotorp. Här har sålunda skett en sådan uppdelning, att kostnaderna för jordbruksdriften ansetts böra överföras å särskilt anslag å riksstaten. Bostäderna för kronotorpens innehavare, vilka äro arbetare på statens skogar, belasta däremot såsom andra utgifter för skogsdriften avkastningen därifrån.

För finansiering av arrendelägenheterna i Jämtlands län hade av utred-

ningsmannen föreslagits en sådan lösning, att vad som erfordrades för lägenheternas iståndsättande till byggnader och övriga anläggningar samt till jordbrukets förbättring skulle utgå av anslag å riksstaten, under det att det kapitalbelopp, som borde stå till förfogande för utlämnande av inventarielån, skulle tagas ur statens lappfond. För de medel, som skulle bestridas från riksstaten, ansågs icke böra där uppföras ett särskilt anslag. De föreslogos skola utgå av ovannämnda medel till odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl., vilket anslag användes för ändamål, som stå arrendelägenheterna nära.

Att sålunda ifrågasatts, att vad som tarvades till inventarielån skulle tagas från lappfonden, sammanhänger därmed, att arrendelägenheterna i Jämtlands län äro belägna å de till renbetesfjällens utvidgning förvärvade hemmanen. Skogsavkastningen från dessa utgör en betydande del av fondens inkomster. Denna tidigare samhörighet mellan lägenheterna och hemmanen talade i viss mån för att lägenhetsbildningen kunde givas något stöd från de marker, lägenheterna tidigare tillhört.

Vid genomförandet av enhetliga bestämmelser för alla norrländska fjällägenheter bortfaller nämnda synpunkt. Anledning saknas, att avkastningen av de jämtländska fastigheterna skall finansiera fjällägenheterna likasom att de för lapparnas och renskötselns understödjande avsedda medlen överhuvud skola användas för nybyggesverksamheten.

Att göra en uppdelning på sådant sätt, att från lappfonden tagas vissa medel till de nuvarande arrendelägenheterna å de för renbetesfjällens utvidgning inköpta fastigheterna i Jämtlands län, under det att anslag till övriga norrländska fjällägenheter uppföres å riksstaten, synes icke lämpligt. Bortsett från den ur praktisk synpunkt besvärliga olikhet som härigenom skulle uppkomma, märkes, att nämnda inköpta fastigheter ingå såsom en del av renbetesfjällen. När i renbeteslagen talas om renbetesfjällen, avses därmed även nämnda fastigheter, likasom när fråga är om de »till lapparnas uteslutande begagnande anvisade områden». Ett särskiljande av dessa skulle rubba den grund, varå lagstiftningen i förevarande del är uppbyggd.

Utgifterna för samtliga de nya norrländska fjällägenheterna böra uppföras på riksstaten.

Utredningsmannen vill föreslå att, i överensstämmelse med vad som ifrågasattes beträffande de jämtländska arrendelägenheterna, kostnaderna för lägenheternas iordningställande och jordbruket å dem upptagas under anslaget till odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl. Enär vid bifall härtill huvudutgiften under anslaget skulle belöpa å de norrländska fjällägenheterna, torde lämpligen sådan jämkning av anslagets titel ske, att denna utbytes mot anslag till »odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av fjällägenheter m. fl.».

Ett undantag synes emellertid kunna göras. Ovan har föreslagits, att till innehavare av fjällägenhet, vilken ej kan medgivas omföring till de nya bestämmelserna, skall kunna utgå ett flyttningsbidrag, därest lägenheten nedlägges och arrendatorn förvärvar ett nytt, lämpligare beläget ställe. Ett

dylikt nedläggande av en lägenhet torde få betraktas såsom en förmån för de renskötande lapparna och renskötseln. Med hänsyn härtill torde knappast något vara att invända emot, att flyttningsbidraget tages från statens lappfond.

Vad angår inventarielånen torde anslag för sådant ändamål böra uppföras under kapitalbudgeten såsom en statens utlåningsfond, benämnd »fjällägenhetsinnehavarnas inventarielånefond».

Arrendeavgifter och andra medel, som komma att inflyta i anledning av arrendeupplåtelserna, böra tillföras en i egnahemsstyrelsens räkenskaper för ändamålet upplagd diversemedelstitel; och böra de med medlen bestridda utgifterna direkt avföras å denna titel. Härå böra ock uppföras de belopp, som från anvisade anslag tillföras verksamheten.

De medel, som ställas till förfogande för inventarielån åt innehavare av arrendelägenheter, böra överföras till en i egnahemsstyrelsens räkenskaper likaledes upplagd särskild diversemedelstitel, därvid utestående lån redovisas såsom tillgångar i styrelsens räkenskaper.

Fastighetsskatter och utgifter för eventuellt vägunderhåll torde böra utgöras av kronan såsom andra förvaltningskostnader för lägenheterna.

Såväl renbetesfjällen som de till deras utvidgning inköpta fastigheterna, å vilka de jämtländska arrendelägenheterna ligga, äro jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 17 juni 1943 upptagna till redovisning å domänfonden, därvid bokföringsvärdet uppförts med ett formellt belopp av 100 kronor. Fjällägenheterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län äro belägna å kronoparker eller områden, som förvaltas såsom kronopark. Även sistnämnda lägenheter äro sålunda upptagna å mark, som redovisas under domänfonden. Det må kunna ifrågasättas om ersättning bör tillföras domänfonden för den mark och övriga förmåner, särskilt skogsfångst, som skulle tillkomma de norrländska fjällägenheterna. Beträffande lägenheterna å de för renbetesfjällen inköpta fastigheterna torde så icke böra ske, enär skogsavkastningen icke ingår till domänverket samt bokföringsvärdet för renbetesfjällen, inbegripet nämnda fastigheter, är så obetydligt. När det gäller fjällägenheterna ovan odlingsgränsen, kunde törhända vara av intresse att vid redovisningen för statens därvarande skogar erhålla ett värde för den förmån av husbehovsskog, som förbehållits lägenheternas innehavare. Ersättning för dessas förfoganderätt över marken torde näppeligen böra beräknas. Erinras må, att avkomsten av jakt och fiske disponeras för lapparna och ingår i statens lappfond. Genom en dylik skogsersättning skulle man även få ytterligare en summa för belysande av statens kostnader för fjällägenheterna. Ersättningens storlek synes böra uppskattas av domänverket.

Det arbete, som kommer att tillföras egnahemsnämnderna genom övertagandet av förvaltningen av de norrländska fjällägenheterna och de äldre lägenheter, som ej kunna omläggas till den nya upplåtelseformen, blir av betydande omfattning. Egnahemsnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län äro redan starkt arbetstyngda. Förutom nuvarande göromål skulle nämnderna få omhändertaga uppsikten över omkring 450 lägenheter,

fördelade med i runt tal 150 på varje nämnd. Härjämte kan väntas tillkomma en och annan ny lägenhet. Byggnader och andra anläggningar å nuvarande lägenheter lära i stor utsträckning vara i dåligt skick och måste bli föremål för åtgärder. Detsamma gäller jordbruket å de lägenheter, där sådant drives. Planer för detsammas förbättrande måste uppgöras. En undersökning rörande de åtgärder, som böra vidtagas å envar av alla dessa lägenheter, måste igångsättas, och utförandet av de arbeten, som prövas erforderliga, övervakas. Den rådgivande verksamheten kommer att i hög grad ökas. Beaktas må ock ifrågavarande lägenheters spridda belägenhet inom länens vidsträckta fjälltrakter, varigenom erforderliga resor bliva tidsödande och besvärliga.

Detta nya arbete kan näppeligen, om det skall på tillfredsställande sätt utföras, medhinnas av den nuvarande personalen.

I utredningsmannens betänkande angående de jämtländska arrendelägenheterna erinrades beträffande egnahemsnämndens i Jämtlands län sammansättning, att där voro anställda följande befattningshavare i nedan angivna lönegrader: en egnahemsdirektör A 23, en egnahemskonsulent A 21, en egnahemskassör Eo 18, ett kanslibiträde Eo 7, ett kontorsbiträde A 4, två kontorsbiträden Ex 4 samt ett skrivbiträde Ex 2.

Utredningsmannen ansåg påkallat, att arbetskrafterna förstärktes med en egnahemsassistent. Tillika ifrågasattes, om icke även ett kontorsbiträde skulle tarvas. Det ansågs dock att tillsvidare, innan erfarenhet vunnits rörande omfattningen av det nytillkommande arbetet, kunde anstå med anställandet av dylikt biträde.

Inom vardera av egnahemsnämnderna i Västerbottens och Norrbottens län finnas en egnahemsdirektör A 23, en egnahemskonsulent A 21, en egnahemskassör Eo 18, en egnahemsassistent Eo 18 respektive Ex 16 och ett kanslibiträde Eo 7.

Härutöver äro anställda:

i egnahemsnämnden i Västerbottens län 2 kontorsbiträden A 4, 2 skrivbiträden Eo 2, 3 skrivbiträden Ex 2 samt 4 skrivbiträden, en lantmästare och en skogvaktare med månadsarvoden;

i egnahemsnämnden i Norrbottens län ett kontorsbiträde A 4, 3 skrivbiträden Eo 2, 3 skrivbiträden Ex 2 samt 6 skrivbiträden, en konsulent för lappärenden (halvtidstjänstgöring) och en jordbruksinstruktör för lappar med månadsarvoden.

Det har meddelats att, vid preliminär beräkning, ett överförande till egnahemsnämnderna av fjällägenheterna av äldre och nyare upplåtelseform kunde väntas komma att kräva en utökning av personalen, i Västerbottens läns egnahemsnämnd med en assistent (med minst en mot lantmästarexamen svarande lantbruksutbildning) och ett skrivbiträde samt i egnahemsnämnden i Norrbottens län med en konsulent, en jordbruksinstruktör, en byggmästare och ett kontorsbiträde.

Det vore avsett, att den nye konsulenten vid egnahemsnämnden i Norrbottens län skulle vid sidan av lappbosättningsärenden handlägga även de frå-

gor, som rörde fjällägenheternas förvaltning, samt förfoga över den expertis och expeditionshjälp, som kunde vara erforderlig. Expertisen skulle utgöras av nämnde jordbruksinstruktör och byggmästare, vilka framför allt ute på arbetsfältet skulle vara konsulenten behjälpliga i jord- och byggnadsfrågor m. m.

Tydligt är att, liksom angivits beträffande egnahemsnämnden i Jämtlands län, ett omhändertagande av ifrågavarande lägenheter kommer att tillföra även egnahemsnämnderna i de båda nordligaste länen ett betydande arbete. Envar av nämnderna erhåller uppsikt över omkring 150 lägenheter. Omsorgen om dessa blir så mycket mera tidsödande som ansvaret för de flesta lägenheternas bebyggande och byggnadernas underhåll samt till en del även uppodling skulle åvila egnahemsnämnden. En förstärkning av nämndernas arbetskrafter blir nödvändig. Att redan nu kunna beräkna, huru stor denna behöver vara, låter sig icke göra. Erfarenhet rörande verksamhetens omfattning behöver inhämtas, innan så kan ske. Enär det är önskvärt, att redan under nästkommande budgetår en planläggning av arbetet kan igångsättas samt inventering av det nuvarande lägenhetsbeståndet påbörjas, synes emellertid nödvändigt, att i envar av de tre egnahemsnämnderna anställes en befattningshavare i egnahemsassistents ställning. Assistentens lönegrad synes böra bestämmas till högst Ex 18.

Utredningsmannen vill sålunda föreslå, att för budgetåret 1947/48 för envar av egnahemsnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län upptagas medel till avlönande av en egnahemsassistent i lönegraden Ex 18. Kostnaderna härför skulle utgöra för vardera av en assistent i Östersund och Luleå, årslön 5 184 kronor och rörligt tillägg 777 kronor 60 öre samt för en assistent i Umeå, årslön 5 022 kronor och rörligt tillägg 753 kronor 30 öre jämte kristillägg och provisoriskt lönetillägg med ett tjänstens ställning motsvarande belopp. Tillhopa skulle sålunda för tre assistenter i ställning såsom extra tjänstemän behövas högst 17 698 kronor 50 öre eller i avrundat tal 17 700 kronor jämte sistnämnda två tillägg.

Hemställan.

Under åberopande av vad ovan anförts får utredningsmannen hemställa, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i följande hänseenden:

att bestämmelser måtte utfärdas angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter (fjällägenheter) å kronomark i Norrlands fjälltrakter i anslutning till ovan omförmälda förslag till kungörelse i ämnet,

att de kontanta arrendeavgifterna från såväl de nuvarande arrendelägenheterna å renbetesfjällen och fjällägenheterna ovan odlingsgränsen, i den mån de icke omföras till norrländska fjällägenheter, som från dessa senare skola ingå till egnahemsväsendet och användas till dettas verksamhet i vad den avser samma lägenheter,

att kostnaderna för av staten övertagen odlings- och byggnadsskyldighet å de föreslagna fjällägenheterna samt bidrag till åtgärder för stödjande av jordbruksdriften å dem må, till den del de icke täckas av nämnda arrendeavgifter, bestridas av det under nionde huvudtiteln upptagna förslagsanslaget »Kolonisation: Odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl.» (IX. H 18), vilket anslag, under ändrad titel »Odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av fjällägenheter m. fl.», bör för budgetåret 1947/48 höjas med 100 000 kronor till 180 000 kronor,

att för utbetalning, på sätt i nämnda förslag till kungörelse ifrågasatts, av inventarielån ett belopp av 120 000 kronor uppföres under riksstatens kapitalbudget såsom utlåningsfond under namn »fjällägenhetsinnehavarnas inventarielånefond»,

att jämväl de äldre arrendelägenheter och fjällägenheter, vilka icke komma att omföras till den nya upplåtelseformen, skola ställas under vård och inseende av egnahemsväsendet,

att en inventering verkställes beträffande arrendelägenheter och fjällägenheter upplåtna före den dag, den nya författningen angående norrländska fjällägenheter träder i kraft, för utrönande av de äldre lägenheternas beskaffenhet och lämpligaste sättet för deras disposition; och bör denna inventering verkställas genom egnahemsnämndens försorg med biträde av vederbörande lappfogde samt, så vitt angår arrendelägenheterna, jämväl av jägmästaren i renbetesfjällens revir,

att till innehavare av arrendelägenhet eller fjällägenhet, upplåten före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna angående norrländska fjällägenheter, vilken till kronan avstår från rätten till sin lägenhet för att slå sig ned å annan plats, må kunna utgå flyttningsbidrag med högst 2 000 kronor, att utbetalas ur statens lappfond,

att för inrättande vid envar av egnahemsnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län av en befattning såsom extra egnahemsassistent förslagsanslaget till Egnahemsbildning: Egnahemsnämnderna: Avlöningar (IX. H 4) höjes med 17 700 kronor,

att grunder för upplåtelse av mark å renbetesfjällen samt ovan odlingsgränsen måtte godkännas i överensstämmelse med framlagt förslag till kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län samt

att beslut meddelas därom att, i de fall skatt och annan allmän tunga, som åvila arrendelägenhet å renbetesfjällen eller fjällägenhet ovan odlingsgränsen, för närvarande betalas av lägenhetens innehavare, han skall för framtiden erhålla befrielse från denna skyldighet.

Bil. A
(jfr. s 69.)

Förslag
till
kungörelse angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter å kronomark i Norrlands fjälltrakter.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

På Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, å område, som förvärvats för utvidgning av renbetesfjällen i Jämtlands län, samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län under nyttjanderätt upplåta jordbrukslägenhet *(fjällägenhet)* i enlighet med vad i denna kungörelse föreskrives. Härigenom sker ej ändring i kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelser åt lappar av lägenheter å kronomark m. m.

2 §.

Överinseende över upplåten lägenhet tillkommer egnahemsstyrelsen.

Lägenheten står under egnahemsnämndens vård och förvaltning.

Vid handläggning i egnahemsnämnden av ärende, som avses i denna kungörelse, skall lappfogden ingå såsom ledamot i nämnden.

Tillika skall vid behandling av ärende, avseende rätt för arrendatorn till skogsförnödenheter eller kreatursbete, såsom ledamot av nämnden inträda, då fråga är om arrendator av fjällägenhet i Jämtlands län den tjänsteman, som omhänderhar vården av renbetesfjällens skogar, samt beträffande andra arrendatorer överjägmästaren.

3 §.

Därest ej annat följer av de i denna kungörelse meddelade bestämmelserna eller särskilda skäl annat föranleda, skall i avseende å upplåtelserna gälla vad i allmän lag finnes stadgat till reglerande av jordägares och nyttjanderättshavares rättigheter och skyldigheter.

De villkor för upplåtelserna, som härutöver finnas erforderliga, må bestämmas av egnahemsnämnden.

I samband med upplåtelse av lägenhet må egnahemsnämnden på de villkor nedan stadgas kunna utlämna lån för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å lägenheten *(inventarielån)*.

4 §.

Till innehavare av lägenhet må antagas svensk medborgare, som är minst tjuguett år gammal, känd för skötsamhet, arbetsduglighet och ekonomisk förtänksamhet samt prövas äga goda personliga förutsättningar för drivande av ett mindre jordbruk.

Lägenhet må ej upplåtas till den, som äger fast egendom av den storlek, att ägaren och hans familj kunna erhålla sin huvudsakliga utkomst av densamma. Ej heller må mer än en lägenhet upplåtas till samma person.

5 §.

Lägenhet skall upplåtas för en tid av trettio år.

Då särskilda omständigheter föranleda därtill, må upplåtelsen dock ske för kortare tid än trettio år. Såsom sådana omständigheter skall anses, att arrendatorn, med hänsyn till ålder, hälsotillstånd eller dylikt eller på grund därav att han ingått eller har för avsikt att ingå avtal om köp eller arrende av annan fastighet, förklarar sig vilja avsluta upplåtelseavtal på kortare tid än trettio år eller att det för kronan är av vikt, att upplåtelsen sker för kortare tid.

6 §.

När upplåtelsetiden utlöper, skall arrendatorn, så framt han förhållit sig väl och Kungl. Maj:t icke finner särskilda skäl föranleda, att lägenheten ej ånyo bör upplåtas, vara berättigad att erhålla ny upplåtelse för en tid av trettio år. Därvid skall iakttagas, att upplåtelsevillkoren må med hänsyn till rådande förhållanden förändras men ej göras väsentligen mera betungande för arrendatorn än de förutvarande.

7 §.

Dör arrendatorn under upplåtelsetiden och efterlämnar han änka, skall hon vara berättigad att övertaga avtalet för återstående upplåtelsetiden. Finnes ej änka eller vill hon ej inträda såsom arrendator, må nyttjanderätten övertagas av arrendatorns bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge eller ock arrendatorns måg, såframt den som önskar övertaga lägenheten prövas lämplig därtill.

Ingår änkan efter att hava övertagit lägenheten nytt gifte och finnes i förra giftet måg eller närskyld, som i första stycket avses, må denne övertaga lägenheten, såframt han prövas lämplig därtill. Övertages lägenheten ej av honom må änkan behålla densamma.

8 §.

Innan lägenhet upplåtes, skall noggrann undersökning företagas för utrönande, huruvida det för upplåtelse ifrågasatta området innehåller för odling tjänlig mark i den omfattning, att arrendatorn och hans familj kunna erhålla sin huvudsakliga utkomst av jordbruket å lägenheten, ävensom i övrigt är lämpligt för upplåtelse till jordbrukslägenhet. Finnes stadigvarande

arbetstillgång i orten eller möjlighet till försörjning genom hantverk eller dylikt, må till lägenheten läggas mindre areal odlingsbar mark än nyss sagts. Vid undersökning av odlingsmarken skall jordbrukssakkunnig person biträda; och skall lappfogden erhålla meddelande om förrättningen.

I samband med undersökningen skall dels verkställas utstakning och kartläggning samt beskrivning och värdering av området, dels ock, där icke tillgången på redan uppodlad jord å lägenheten gör det obehövligt, av den biträdande jordbrukssakkunnige upprättas odlingsplan, omfattande hela eller viss del av odlingsmarken.

9 §.

Då upplåtelse av lägenhet förestår, skall genom egnahemsnämndens försorg verkställas uppskattningsförrättning för bestämmande av den årliga avgiften samt de villkor i övrigt, på vilka lägenheten bör upplåtas. Upplåtelsevillkoren skola därefter fastställas av egnahemsnämnden.

10 §.

Den årliga avgiften för lägenheten må ej sättas högre än som finnes skäligt med hänsyn till lägenhetens beskaffenhet. Vid avgiftens bestämmande skall hänsyn tagas även till de kostnader, som kronan haft och har att vidkännas för lägenhetens iordningställande.

Intill dess lägenheten iordningställts på sätt i 11 och 12 §§ sägs, utgår ingen årsavgift för lägenheten.

Avgift skall erläggas till egnahemsnämnden å tid, som fastställes av denna.

11 §.

Å upplåten lägenhet skall, där odling i motsvarande omfattning ej redan finnes verkställd, av den mark, som tillagts lägenheten, genom kronans försorg inom angiven tid i regel iordningställas så stor del, att två kor kunna födas å lägenheten och potatis odlas för husbehovet.

I upplåtelsekontraktet skall angivas, inom vilken tid arrendatorn skall å lägenheten hava uppodlat så stor i kontraktet bestämd areal som minst må motsvara ändamålet med lägenhetsupplåtelsen.

12 §.

Genom kronans försorg skall lägenheten förses med boningshus, nödiga ekonomibyggnader och övriga för jordbrukets drift behövliga anläggningar. Dock må, där så lämpligen kan ske, gemensamma ekonomibyggnader anordnas för två eller flera lägenheter, som gränsa intill varandra.

I upplåtelsekontraktet skola intagas bestämmelser om vilka byggnader kronans byggnadsskyldighet omfattar.

13 §.

Det skall åligga kronan att å de byggnader och andra anläggningar, som äro erforderliga för jordbruket, verkställa för deras bibehållande i brukbart

skick nödvändiga reparationer, som ej äro av allenast mindre omfattning och som icke föranletts av arrendatorns vållande. Med reparation av mindre omfattning förstås avhjälpande av smärre brister å golv, vägg- och takbeklädnad, fönster, dörrar, trappor, eldstäder, murar och fast inredning ävensom andra åtgärder, vilka äro att anse såsom tillfällig lagning.

14 §.

Arrendatorn skall vara skyldig att väl hävda den upplåtna jorden, att avhjälpa sådana brister å nödiga byggnader och anläggningar, som föranleda blott mindre reparationer, samt att vårda och underhålla lägenhetens övriga tillhörigheter, så att icke något under upplåtelsetiden försämras.

Nyttja två eller flera arrendatorer gemensamma ekonomibyggnader, skall arrendatorernas underhållsskyldighet beträffande dessa fullgöras på sätt i upplåtelsekontraktet angives.

Det skall åligga arrendatorn att företrädesvis i brandstodsförening för länet eller orten, där sådan finnes, för kronans räkning ombesörja byggnadernas brandförsäkring till deras fulla, i behörig ordning uppskattade värde, med rätt för egnahemsnämnden att, om anledning därtill förekommer, meddela föreskrift rörande såväl det belopp, varför försäkringen bör sökas, som den anstalt, där försäkringen må äga rum. Arrendatorn skall utan avdrag å den årliga avgiften gälda kostnaderna för försäkringen samt hålla föreskriven brandredskap. Vid brandskada skall brandskadeersättningen uppbäras av egnahemsnämnden.

15 §.

Till täckande av kostnaderna för följande åtgärder, som utföras å lägenheten, nämligen

uppodling till åker,
stenröjning å odlad jord,
påförande av mineraljord — grus, sand och lera — på myrjord,
befordrande av rationell beteskultur samt
fördjupning av avloppsdiken,

må arrendatorn utan återbetalningsskyldighet kunna tilldelas bidrag med högst de belopp, vartill bidrag för motsvarande åtgärder kunna uppgå enligt gällande kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

Storleken av varje bidrag och villkoren för åtnjutande av detsamma fastställas av egnahemsnämnden, därvid i tillämpliga delar skola lända till efterrättelse de bestämmelser, vilka gälla för åtnjutande av bidrag enligt nyssnämnda kungörelse. Bidraget må utbetalas i mån av arbetets fortgång.

Sedan arrendatorn iordningställt lägenheten tillagd odlingsbar mark, må, där så lämpligen kan ske, lägenheten tilldelas ytterligare odlingsmark till den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer. Angående sådan utvidgning av arealen skall skriftligt tillägg göras till kontraktet.

16 §.

I fråga om anläggandet av erforderliga vägar för lägenheten skall överenskommelse träffas i samband med upplåtelsen av lägenheten eller senare. Väg för utfart från lägenheten skall underhållas av arrendatorn enligt grunder, som överenskommas vid upplåtelsen. Arrendatorn fritages från vägunderhåll i övrigt.

17 §.

För skatt och annan allmän tunga, som belöper på lägenheten, skall kronan svara.

18 §.

Varder genom vådeld eller annorledes byggnad förstörd eller så skadad, att nybyggnad erfordras, skall egnahemsnämnden äga bestämma, om och i vilken omfattning sådan skall äga rum. Beslutar egnahemsnämnden, att nybyggnad skall ske, ankommer det på nämnden att utan oskäligt dröjsmål låta utföra nybyggnaden.

19 §.

Arrendatorn skall äga att från kronans mark erhålla dels efter utsyning nödigt virke till reparationer av de byggnader och andra anläggningar, som skola underhållas av honom, samt till stängsel, hässjor och övrigt husbehov, dels ock efter utsyning eller anvisning erforderligt skogsfång till bränsle. Bränslet skall företrädesvis tagas av vindfällen, avfall vid avverkningar, torr skog eller sådan skog som i anseende till sin beskaffenhet eljest bör avverkas vid en god skogsvård. För utsyning eller anvisning, varom här är fråga, utgår ej ersättning, dock skall arrendatorn vara skyldig att kostnadsfritt lämna nödig hantlangning.

I stället för virke till reparationer må egnahemsnämnden tillerkänna arrendatorn ersättning för inköpt förädlat virke med dess värde å rot samt i förekommande fall för cement.

Avverkning, som erfordras för verkställande av odling enligt odlingsplan, må av arrendatorn företagas utan utsyning. Det åligger arrendatorn att om sådan avverkning i förväg göra anmälan hos egnahemsnämnden, som äger förordna, huru det avverkade virket skall tillgodogöras.

20 §.

Där hägnad betesmark av tillräcklig storlek icke kan anordnas å lägenheten, må arrendatorn tillerkännas rätt att å område av kronans mark, som anvisas för ändamålet, erhålla nödigt bete för å lägenheten vinterfödda hästar och nötkreatur samt, där egnahemsnämnden prövar så lämpligen kunna ske, även får. När vederbörande myndighet det påyrkar, må dock det anvisade området kunna utbytas mot annat; och skall i varje fall från bete undantagas mark, varå i skogsvårdssyfte vidtagits anordningar, som skulle lida men av betesrätten.

21 §.

Arrendatorn äger jämte andra, vilka enahanda förmån må tillkomma, jakträtt å lägenheten, med undantag för jakt efter älg, ävensom rätt att fiska i därtill hörande vatten. Han må ej å annan överlåta honom sålunda tillkommande rätt.

Arrendatorn må, i den mån och för den tid som vederbörande myndighet prövar lämpligt, beredas rätt att utan avgift jaga eller fiska inom visst bestämt område å närliggande kronomark.

22 §.

Arrendatorn skall tillse, att icke genom några hans åtgöranden intrång eller svårigheter i något avseende beredas de renskötande lapparna vid utövning av deras renskötsel eller tillgodogörande av andra dem tillkommande förmåner. I följd härav äger han icke att för renarna avstänga område, som anvisats för skogsfångst eller bete. Han är ansvarig för att ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder, som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renarna, är arrendatorn icke berättigad till ersättning utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda arrendatorn förlust.

I upplåtelsekontraktet skall intagas förbehåll därom att, därest arrendatorn eller annan, som vistas å lägenheten, bereder lapparna intrång eller svårigheter, som i första stycket avses, arrendatorn må, där så med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat, skiljas från arrendet.

Arrendatorn eller andra personer, som vistas å lägenheten, må ej utan tillstånd av lappfogden inneha hund.

Arrendatorn må ej utan tillstånd av egnahemsnämnden låta personer, som ej tillhöra hans hushåll, för längre tid taga uppehåll å lägenheten.

23 §.

Till utrönande av huru arrendatorn fullgör sina skyldigheter äger egnahemsnämnden eller person, som förordnats av nämnden, att även utan föregående tillsägelse hålla besiktning å lägenheten. Vid besiktning skall särskilt tillses, att arrendatorn åliggande odlingsskyldighet icke eftersättes.

24 §.

Överlåtelse av nyttjanderätt till lägenheten eller del av denna må icke ske utan Kungl. Maj:ts medgivande.

25 §.

Inventarielån, som avses i 3 §, må av egnahemsnämnden i samband med upplåtelse av lägenhet utlämnas till arrendatorn med belopp, som prövas oundgängligen erforderligt för tillgodoseende av det med lånet avsedda ändamålet. Inventarielån må ej överstiga 1 500 kronor.

26 §.

Inventarielån skall från och med femte kalenderåret efter det, då tillträdet av lägenheten ägt rum, efter egnahemsnämndens beprövande återbetalas med minst en tiondel årligen. På därom gjord framställning må nämnden utsträcka tiden för amorteringsfriheten med ett eller flera år.

Låntagaren äger, närhelst han så önskar, göra avbetalningar utöver fastställt belopp.

Å inventarielån erlägges ej ränta. Låntagaren skall dock, om förfallet kapitalbelopp icke inbetalas inom behörig tid, vara skyldig att å det förfallna beloppet erlägga dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

27 §.

Innan någon del av beviljat inventarielån utbetalas, skall egnahemsnämnden med låntagaren hava upprättat kontrakt i två exemplar, av vilka vardera kontrahenten skall taga ett. I kontraktet skola bland annat finnas intagna bestämmelser rörande

lånets belopp, säkerheten för lånet och villkoren i fråga om återbetalning och ränta,

sättet och villkoren för lånets utbekommande,

den kontroll, som låntagaren skall vara skyldig underkasta sig, samt

skyldigheten för låntagaren att hålla de med anlitande av lånet anskaffade inventarierna försäkrade.

28 §.

I lånekontraktet skall egnahemsnämnden förbehålla sig rätt att under nedan angivna förutsättningar helt eller delvis uppsäga inventarielånet till betalning å tid, som nämnden bestämmer, nämligen

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande,

om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggande av föreskriven avbetalning,

om låntagaren försummar att erlägga försäkringsavgift eller eljest åsidosätter för försäkringens giltighet stadgade villkor,

om låntagaren avhänder sig erforderliga jordbruksinventarier,

om låntagaren frånträder arrendet, eller

om eljest sådana förhållanden inträffa, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

Därest i samband med frånträdande av arrendet erforderliga inventarier överlåtas å den nye arrendatorn, må egnahemsnämnden, om skäl därtill äro, medgiva denne att på oförändrade villkor övertaga betalningsansvaret för oguldet lånebelopp.

29 §.

Sedan två tredjedelar av inventarielånets kapitalbelopp blivit i vederbörlig ordning återbetalda, må egnahemsstyrelsen på framställning av egnahemsnämnden medgiva, att återstående del av låneskulden skall efterskänkas. Så-

som förutsättning härför skall gälla, att arrendatorn vid besiktning befunnits hava fullgjort sina skyldigheter för de gångna upplåtelseåren.

30 §.

Egnahemsnämnden äger meddela de närmare föreskrifter, som må finnas erforderliga för tillämpningen av denna kungörelse.

Övergångsbestämmelser.

31 §.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1947.

Önskar innehavare av arrendelägenhet å renbetesfjällen i Jämlands län, genom länsstyrelsen upplåten före nämnda dag, eller av fjällägenhet, vilken före samma dag tillkommit på grund av Kungl. Maj:ts kungörelse den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, eller ock av skogstorp eller odlingslägenhet belägen ovan sagda gräns, i stället få lägenheten till sig upplåten enligt denna kungörelse, må han göra ansökan därom hos Kungl. Maj:t. Beträffande sådan upplåtelse skola föreskrifterna i kungörelsen äga tillämpning med de avvikelser, som föranledas av bestämmelserna i 32—36 §§ här nedan.

32 §.

Där särskilda förhållanden därtill föranleda, må vid prövning av ansökning som i 31 § avses undantag kunna medgivas från bestämmelserna i 4 § första stycket.

33 §.

Lägenhet må i regel icke upplåtas med mindre jordbruket ensamt eller jämte andra stadigvarande förvärvsmöjligheter i orten bereder innehavaren och hans familj ett väsentligt bidrag till deras utkomst.

34 §.

Å lägenhet, som upplåtes, skola boningshus, nödiga ekonomibyggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar iordningställas genom egnahemsnämndens försorg.

35 §.

Har innehavare av lägenheten, innan bestämmelserna i denna kungörelse blivit tillämpliga å honom, å lägenheten själv utfört eller bekostat för jordbruket erforderliga byggnader eller anläggningar och bliva på grund härav kronans kostnader för lägenhetens iordningställande lägre än eljest skulle hava varit fallet, må skälig nedsättning av arrendeavgiften medgivas lägenhetsinnehavaren.

36 §.

Avgift för upplåten lägenhet utgår, även om lägenheten icke iordningställts på sätt i 34 § sägs.

Bil. B
(jfr. s. 70.)

Förslag

till

kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län.

Härigenom förordnas som följer:

Upplåtelse med nyttjanderätt av mark å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län må icke vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen den 18 juli 1928 (nr 309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige samt kungörelserna den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. och den 1947 (nr) angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter å kronomark i Norrlands fjälltrakter; dock att på Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, vidtaga upplåtelse av mark för bostadshus samt jakt- och fiskehyddor m. fl. dylika lägenheter eller eljest utarrendera jord i här ovan först omförmälda trakter.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1947.

Genom kungörelsen upphäves kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

---

57. Betänkande angående vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. Norstedt. 330 s. Ju.
58. Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. Idun. 153 s. 1 karta. K.
59. Betänkande med förslag angående hemvärnet. Beckman. 157 s. 1 bil. Fö.
60. Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. Almqvist & Wicksell, Uppsala. 867 s. S.
61. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 3. Bilagor. Idun. 149 s. Jo.
62. Betänkande med förslag till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran m. m. Norstedt. iv, 229 s. Ju.
63. Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. Marcus. iv, 128 s. Jo.
64. Betänkande med förslag till ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk. Beckman 160 s. Jo.
65. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden, bil. 2. Arbetsterapi, ett led i sjukvården. Statens Reproduktionsanstalt. 54 s. S.
66. Betänkande angående reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del. 1. Marcus. 138 s. Fi.
67. Betänkande med utredning och förslag angående löneställningen för viss statsanställd sjukvårds- och ekonomipersonal m. m. V. Petterson. 223 s. Fi.
68. Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 1. Beckman. 254 s. E.
69. Förvaltningsförfarandet. Förberedande utredning angående reglering av förfarandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. Av N. Herlitz. Marcus. 221 s. Ju.
70. Utredningen om föreningsjordbruk. Betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar. V. Petterson. 198 s. Jo.
71. Betänkande om deltidsarbete i allmän tjänst m. m. Marcus 199 s. Fi.
72. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 7. Radio och film i skolundervisningen. Idun. 64 s. E.
73. Utlåtande rörande metoder och materiel vid skogsbrandsläckning. Marcus. 142 s. K.
74. Betänkande angående socialvetenskapernas ställning vid universitet och högskolor m. m. Hæggström. 180 s. E.
75. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan befäl och meniga inom krigsmakten m. m. Beckman. 301 s. Fö.
76. De medicinska högskolornas organisationskommitté. 1. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. Idun. (2) 235 s. E.
77. Naturvetenskapliga forskningskommittén. 2. Förslag till reformer rörande doktorsavhandlingar och annan publiceringsverksamhet inom naturvetenskaperna. Den marinbiologiska forskningen. Utbildningen av laboratoriebiträden. Idun. 114 s. E.
78. Jordbruksbefolkningens möjligheter till sysselsättning utom jordbruket. Av S. Grundström. Idun. 192 s. Jo.
79. 1945 års statsskatteberedning. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen samt angående kvarlåtenskapsskatt m. m. Beckman. 456 s Fi.
80. Utredning angående vissa lägenhetsupplåtelser å kronomark i Norrlands fjälltrakter. Marcus. 87 s. Jo.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med retstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. [49]
Betänkande ang. vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. [57]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]
1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. [48]
Betänkande ang. reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 1. [66]
Betänkande med utredning och förslag ang. löneställningen för viss statsanställd sjukvårds- och ekonomipersonal m. m. [67]
Förvaltningsförfarandet. Förberedande utredning ang. reglering av förfarandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. [69]
Betänkande om deltidsarbete i allmän tjänst m. m. [71]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1943 års jordbrukstaxeringssakunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. [29]
1944 års skattesakkunniga. 2. Betänkande ang. idrottssammanslutningars beskattning för inkomst. [56]
1945 års statsskatteberedning. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen samt ang. kvarlåtenskapsskatt m. m. [79]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktingärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande ang. flyktingars behandling. [36]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor. [6]
Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]
Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. [19]

(Forts. å omslagets 4:e sida)

Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag ang. moderskapsbidrag. [23] 13. Förslag ang. folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. [37] 14. Utredning och förslag ang. ålderdomshem m. m. [52]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24] Bil 2. Arbetsterapi, ett led i sjukvården. [65]
Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [27] Bilagor. [28]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. [35]
Sakkunniga ang. arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. [44] Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. [51]
Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. [53]
Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. [60]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till arbetstagares uppfinningar. [21]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
P M ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]
Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. [39]
Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 1. [42] Del 2. [46] Del 3. Bilagor. [61]
Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av ridhästaveln m. m. [45]
Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. [47]
Betänkande med förslag till ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk. [64]
Utredningen om föreningsjordbruk. Betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar. [70]
Jordbruksbefolkningens möjligheter till sysselsättning utom jordbruket. [78]
Utredning ang. vissa lägenhetsupplåtelser å kronomark i Norrlands fjälltrakter. [80]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. [3]
Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. [41]
Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. [63]
Utlåtande rörande metoder och materiel vid skogsbrandsläckning. [73]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. [22]
Betänkande ang. hantverkets och småindustriens befrämjande. [40]
Betänkande med förslag till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran m. m. [62]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]
Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. [43]
Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. [58]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande ang. tjänstepensionsförsäkringens organisation. [26]
Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. [33] 2. Motiv. [34]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. IV. Skolpliktstidens skolformer.
2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
VI. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. [31]
VII. Radio och film i skolundervisningen. [72]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]
Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmänt kyrkomöte m. m. [32]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del. 2. [50]
Utredning ang. reglering av den territoriella församlingsindelningen i Stockholm. [54]
Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. [55]
Betänkande och förslag ang. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 1. [68]
Betänkande ang. socialvetenskapernas ställning vid universitet och högskolor m. m. [74]
De medicinska högskolornas organisationskommitté. 1. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. [76]
Naturvetenskapliga forskningskommittén. 2. Förslag till reformer rörande doktorsavhandlingar och annan publiceringsverksamhet inom naturvetenskaperna. Den marinbiologiska forskningen. Utbildningen av laboratoriebiträden. [77]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]
Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. [25]
Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. [38]
Betänkande med förslag ang. hemvärnet. [59]
Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan befäl och meniga inom krigsmakten m. m. [75]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1946. Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag 468767